

день

№ 137-138 (5700-5701) п'ятниця-субота 24-25 липня 2020 року

Валдіс ДОМБРОВСКИС,
виконавчий віцепрезидент Єврокомісії:

“ Україна продовжує перебувати високо на порядку денному ЄС, і ми продовжуємо надавати політичну, фінансову та технічну допомогу, особливо в часи кризи. Ми підтримуємо порядок денний реформ в Україні та її намір розбудувати більш стійку економіку. ЄС проявив солідарність з Україною також перед загрозою пандемії і минулого місяця ухвалив пакет допомоги у 120 мільйонів євро. Я знаю, що ця підтримка вже досягла українських родин, медиків, малого бізнесу та громадянського суспільства. ”

www.ukrinform.ua

ФОТО РЕЙТЕР

Тарас Шевченко

і українська аристократія

Стор. **20** ▶

Пам'ятник Колумбу. Бостон, липень 2020 р.

Про конфлікти питомі та «імпортовані»,

або Яким є український контекст західних дискусій щодо свободи висловлювань та «культури обнулення». Думки вітчизняних інтелектуалів

Стор. **14-15** ▶

МАЛЮНОК ВІКТОРА БОГОРАДА

Все «по плану» чи «по схемі»?

Місцеві вибори за новими правилами та в нових громадах і районах. Як все це буде

Стор. **4-5** ▶

Білорусь: чому ці вибори особливі?

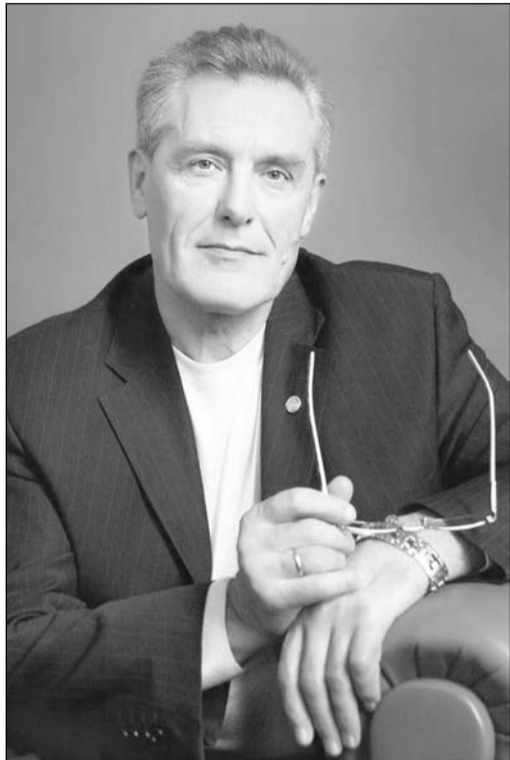
Стор. **11** ▶

«Є враження, що вперше з 1994 року система перебуває в меншості, коли близько 60% громадян готові підтримати альтернативного кандидата», — експерт

Ректорові «Львівської політехніки» — 75!

За значний особистий внесок у державне будівництво Юрій Бобало нагороджений Орденом князя Ярослава Мудрого

ФОТО РУСЛАНА КАНЮКИ / «День»

ку газеті «День» та її головному редактору Ларисі Івшиній за те, що обираєте наш університет для своєї фотовиставки. Радію нашій багаторічній співпраці і сподіваюся, що «День» приїжджатиме ще і ще».

Журналістам «Дня» дуже приємно, що Юрій Ярославович дуже поважає працю і головного редактора видання Лариси Івшині, і загалом колективу газети «День». От що він сказав з цього приводу в одному з інтерв'ю: «Читаю «День», звичайно ж, кожного дня. На жаль, за браком часу, не все встигаю відразу, по виходу газети, «від корки до корки», прочитати... (Зрештою, погодьтеся, немає людини, котра все би читала підряд і занотовувала... Крім того, є статті, котрі треба читати вже, а котрі, можливо, треба трохи відкласти...) Але точно знаю (і дякую за це Ларисі Олексіївній), що цікава стаття, з котрою відразу, даруйте, пані Ларисо, не встиг ознайомитися, обов'язково з'явиться в одній із книжок Бібліотеки «Дня», і оце для мене дуже важливо! Саме тому маю у своїй книгозбірні всю Бібліотеку «Дня». І читаю! Ви — найкращі!».

«День» долучається до всіх привітань, що вже пролунали і ще лунають на адресу ректора «Львівської політехніки» з нагоди дня народження. І вітає пана Бобала з державною нагородою — Орденом князя Ярослава Мудрого, присвоєною за значний особистий внесок у державне будівництво, зміцнення національної безпеки, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю.

З роси і води, Юрію Ярославовичу, на добру сотню літ!

Тетяна КОЗИРЄВА, «День», Львів

23 липня учений у галузі радіотехніки, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор технічних наук, професор, ректор Національного університету «Львівська політехніка» Юрій Бобало відзначив день народження. Юрієві Ярославовичу — 75!

Для «Дня» дуже важливо і цінно, що пан ректор завжди був і залишається великим приятелем нашого видання і не пропустив жодного заходу за участю головного редактора «Дня» у «Львівській політехніці», а такі заходи відбуваються щороку, що свідчить про розуміння у вищій ваги гуманітарного розвитку майбутніх «технарів». Зокрема, щорічний гість у стінах політехніки — Міжнародна фотовиставка «День». Пригадується один із виступів пана ректора на відкритті фотовиставки, де він, зокрема, зазначив: «Можу сказати, що присутність «Дня» у «Львівській політехніці» стала вже доброю традицією. Щодо Фотовиставки, то хочу наголосити, що всі світліни — сильні життєво. На них — ми з вами... Я у черговий раз дя-

Попередження справджується?

У Полтаві триває спецоперація із затримання зловмисника

У четвер у Полтаві під час затримання працівниками поліції «викрадача» останній дістав гранату РГД-5, яку погрожував підірвати. Спочатку він узяв у заручники поліцейського, якого потім відпустив в обмін на начальника Управління карного розшуку Головного управління Нацполіції України в Полтавській області, після цього зажадав автомобіль і поїхав із міста. На момент здачі номера спецоперація із затримання зловмисника ще тривала.

Цей зловмисник є неодноразово судимим місцевим жителем і вимагає не притягати його до кримінальної відповідальності, заявив прес-секретар ГУ Нацполіції України Полтавської області Роман ГРІШИН, передає Інтерфакс-Україна.

Грішин також розповів про зловмисника: «Це місцевий житель, йому 32 роки, він багато разів потрапляв у поле зору поліції,

у нього вже є судимості за вчинення майнових злочинів, а також за зберігання наркотичних речовин».

«Бажання зловмисника, яке спонукало його захопити заручника і погрозувати вибухом гранати, — небажання потрапити надворно за ґрати. Але схоже, що термін позбавлення волі після цих дій буде набагато більшим», — прокоментував заступник голови МВС Анон ГЕРАЩЕНКО дії і мотиви зловмисника.

Він також пояснив, що заради безпеки громадян поліція ухвалила рішення дозволити зловмиснику виїхати за межі Полтави. Машину, в якій перебуває підозрюваний і заручник, супроводжує поліція і спецпідрозділи.

«Стратегія дій поліції — переговори, переговори і ще раз переговори», — наголосив Герашченко.

Водночас голова Полтавської обласної державної адміністрації Олег Синегубов заявив про немож-

ливість виконання вимог, які висував чоловік, котрий захопив у заручники начальника управління карного розшуку Головного управління Національної поліції Полтавської області, і допускає силовий сценарій розв'язання ситуації. Він також зазначив, що ситуацію у Полтаві не можна порівнювати із захопленням заручників у Луцьку 21 липня, «оскільки в Полтаві була спецоперація із затримання зловмисника цільова, у нього виявилася граната і тому ми маємо таку історію».

Схоже, що попередження експертів про відкриті в Луцьку поступками терористу «скриньку Пандори» було геть недаремним...

Підготувала Ольга ХАРЧЕНКО, «День»

■ ТИМ ЧАСОМ

Коли верстався номер, стало відомо, що зловмисник посеред дороги покинув автомобіль і зник у лісопосадці. За даними Нацполіції, заручник звільнений і нешкоджений.

СИТУАЦІЯ

ФОТО МИКОЛИ ТИМЧЕНКА / «День»

Три проєкти для Протасового яру

Громада вкотре вимагає від Київради зберегти зелену зону від знищення

Учора на черговій сесії Київської міської ради депутати мали розглянути 730 питань порядку денного. Чимало, справді, важливих — про підтримку закладів громадського харчування, про соціальні пільги для учасників АТО/ООС, про страхування медичних працівників тощо.

Аби в цьому розмаїтті не загубилися питання збереження зелених зон, зокрема Протасового яру, місцеві мешканці прийшли з акцією до київської мерії. Учасники протесту нагадали, що екологічна комісія Київради підтримала три проєкти рішень щодо збереження зеленої зони на Солом'янці. Далі їх має підтримати земельна комісія та, власне, розглянути Київрада.

Один із проєктів рішень змінює формулювання із «визнати за необхідне скасувати зміни до Генерального плану розвитку міста Києва...» на «скасувати зміни до Генерального плану розвитку міста Києва...». На перший погляд, гра слів, та як пояснюють в ГО «Захистимо Протасів яр», саме таке формулювання допоможе зберегти парк на всій площі, а це 30 гектарів.

Інші проєкти рішень стосуються відмови у продовженні договору оренди ТОВ «Інтербуд Компані», депутати мають прописати пункт, що компанія мусить повернути земельну ділянку до зеленої зони. Якраз цю ремарку повинна надати земельна комісія. Як поведуть себе депутати — завжди загадка. Тому місцевій громаді не лишається нічого іншого, як відстоювати свої інтереси або на засіданнях профільних комісій, або ж у форматі акцій протесту. «Ми повинні дотиснути ухвалення цих проєктів (з правками) Київрадою. Так, звісно, потім на нас чекає ще більший обсяг роботи, але якщо ці проєкти не будуть проголосовані — ми ризикуємо відкотитися на рік назад. Натомість якщо проєкти будуть проголосовані з необхідними правками, то замість акцій протесту (окрім судів) ми будемо кликати вас на місцеві виставки та інші значно приємніші активності, а невпинною боротьбою знову займуться наші юристи та координатори громади», — додають в ГО «Захистимо Протасів яр».

Інна ЛИХОВИД, «День»

ФОТОФАКТ

Медреформу вивчає Конституційний суд

Пацієнтські організації влаштовують протести через її імовірне згортання

ФОТО НАДАНО БФ «ПАЦІЄНТИ УКРАЇНИ»

Система охорони здоров'я знову у зоні турбулентності. Другий та третій етап медичної реформи відкладено, бо міністр охорони здоров'я Максим Степанов вбачав у цьому чимало ризиків та обіцяв допрацювати реформу, зокрема, питання фінансування та формування тарифів за медичні послуги. Та зараз під ударом опинилась абсолютна вся ідея та система медичної реформи, котру почала екскерівниця МОЗ Уляна Супрун.

Учора Конституційний суд провів перше публічне засідання щодо відповідності головному документу держави закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». Це основний закон про зміни в системі

охорони здоров'я. Справу розглядають на підставі подання 59 народних депутатів України, переважно це колишні члени «Партії регіонів». До Супрун та її ідей можна ставитися по-різному, але якщо Конституційний суд визнає реформу незаконною, її скасують. А що буде з медичними закладами, лікарями, пацієнтами, терміновими операціями, діагностикою, цінами на ліки — питання з суцільним невідомим.

Перед початком засідання до Конституційного суду прийшли представники кількох пацієнтських організацій та медики. Вони переконані — реформа потрібна, якщо є недоліки та прогалини, то треба працювати над цим, а не скасовувати все і починати з нуля. «За весь час медреформи наша лікарня не звільнила жодного медпрацівника. Реформа допомогла нам налагодити роботу лікарні — зробити її ефективною. Ми зменшили кількість ліжок, але водночас почали приймати наба-

гато більшу кількість пологів. Медреформа — це можливість для лікарів працювати, отримувати нормальні зарплати і не просити хабарі, а надавати безоплатні послуги пацієнту», — наголосив під час акції головний лікар Київського міського пологового будинку №5 Дмитро ГОВСЄВ.

На думку виконавчої директорки БФ «Пацієнти України» Інни ІВАНЕНКО, невідомо, як буде відбуватися фінансування лікарень, якщо закон «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» втратить свою чинність. І що буде з тими закладами та лікарями, котрі вже приєдналися до реформованої системи. «Ми не знаємо, хто і як буде фінансувати медичну допомогу. Але точно знаємо, що це буде складний процес як для пацієнта, так і для лікаря», — вважає Інна Іваненко. У МОЗ наразі ці питання не коментують.

Інна ЛИХОВИД, «День»

22 липня 2020 року. Кейп Таун. ПАР. Працівники ресторанів організували демонстрації по всій країні, протестуючи проти обмежень, до яких вдався уряд у боротьбі проти пандемії коронавірусу. Повторне введення південноафриканським урядом заборони на продаж алкоголю та нічної комендантської години матиме негативний економічний вплив на індустрію гостинності. У ПАР зафіксовано 381798 випадків коронавірусу і від цього захворювання померло 5368 людей

22 липня 2020 року. Під час візиту до замку Чамбор президент Франції Еммануель Макрон приєднався до гри у футбол з підлітками, які беруть участь у «навчальних канікулах» у літньому таборі. У Шамбор майже 300 молодих людей беруть участь у заходах, зокрема, спрямованих на сприяння професійному навчанню та поверненню до зайнятості за такими програмами, як «Pass'Sport pour emploi» або «Cuisine mode emploi(s)», яку було створено за підтримки шеф-кухаря Тьєррі Маркса

21 липня 2020 року. Портланд, шт. Орегон. США. Дії озброєних представників федеральних правоохоронних відомств щодо протестувальників в американському місті Портленд викликали критику влади штату Орегон. Сенатор-демократ від Орегона Джеффри Мерклі і його колега Рональд Уайден, а також члени Палати представників Конгресу США Ерл Блуменауер і Сюзанна Бонамічі закликали негайно вивести агентів за межі штату. Чинники звинуватили адміністрацію президента Дональда Трампа в зловживанні владою. За даними поліції Портленда, федеральні агенти застосували сльозогінний газ для розгону демонстрантів. Ситуація переросла в зіткнення сторін. Мер міста Тед Уїлер назвав те, що відбувається, «нападом на нашу демократію». На фото федеральний агент штовхає матір під час демонстрації протесту проти присутності представників федеральних правоохоронних відомств і расової нерівності

ЩО МИ НАС ВНЖИЛІ ЙДОУ

22 липня 2020 року. Берлін. Активісти Грінпіс проносять плакати з написами проти експорту зброї Німеччини до США на територію Федерального міністерства економіки. Таким чином вони висловлюють протест проти жорстокості поліції та расової нерівності після смерті у відділку поліції міста Міннеаполісу Джорджа Флойда. За перші чотири місяці 2020 року німецький експорт зброї зріс на 40% (\$561 млн) порівняно з аналогічним періодом минулого року. Незважаючи на те, що значна частина зброї надходить до членів Організації Північноатлантичного договору, багато зброї також йде у так звані треті країни. Точна сума станом на 2020 рік залишається в секреті, повідомляє (<https://watchjerusalem.co.il/994-germany-secretly-exports-more-war-weapons>)

21 липня 2020 року. Нью-Касл, шт. Делавер, США. Ексвіцепрезидент Джоозеф Р. Байден оголосив важливу пропозицію з інвестування 775 млрд доларів у програми догляду за маленькими дітьми, старшими дорослими та членами сім'ї з обмеженими можливостями. Його кампанія сподівається, що цей крок набуде особливого резонансу, враховуючи такі потреби у піклування мільйонів американських сімей під час пандемії коронавірусу. Це була вже третя з чотирьох запланованих економічних пропозицій Байдена, яку він виклав у промові біля свого будинку в штаті Делавер. «Якщо ми справді хочемо винагородити роботу в цій країні, ми повинні полегшити фінансовий тягар піклування, яку несуть сім'ї», — наголосив Байден у своїй промові

Аліса ПОЛІЩУК, «День»

Перша сесія Верховної Ради IX скликання завершилася прийняттям кількох важливих законопроектів. Так, зокрема, парламентарями було внесено зміни до нового Виборчого кодексу, які передбачають: встановлення обмеження для одночасного балотування на місцевих виборах, удосконалення законодавства з питань територіальної організації виборів та системи виборчих комісій на місцевих виборах, уточнення строків декларування майнового стану, доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру кандидатів на виборні посади, зміну форми виборчого бюлетеня, а також зменшення грошової застави для кандидатів на місцевих виборах у 9 разів.

Вже на найближчих місцевих виборах (25 жовтня) можна буде на практиці випробувати новий Виборчий кодекс — наскільки ефективними і наскільки проблемними є введені норми та правила. Наприклад, у громадах з населенням понад 10 тисяч людей запроваджується пропорційна система з відкритими списками — тобто населення на місцевому рівні зможе обирати лише певну політичну партію та її конкретних представників, а не окремих самовисуванців. До того ж, згідно з чинною редакцією Виборчого кодексу, кандидату на виборах потрібно одержати щонайменше 25% виборчої квоти (кількості голосів виборців, необхідних для отримання одного депутатського мандата. — Авт.). Це означає, що кандидатів, які отримали голосів у розмірі щонайменше 25% виборчої квоти, розмістять на початку списку в порядку зменшення кількості голосів за них. При рівній кількості голосів чергу кандидатів формуватимуть так, як на момент балотування визначила партія. Після кандидатів, які пройшли до ради за квотою, решту розміщують у списку в черговості, визначеній партією. Високий відсоток виборчої квоти, фактично, перетворює відкриті списки на закриті: виборці своїми голосами мінімально впливатимуть на порядок розташування кандидатів у списку, тоді як найбільший вплив матиме саме партія.

Незадовго до проведення місцевих виборів депутати також ухвалили реформу адміністративно-територіального устрою, важливу складову загального довготривалого процесу децентралізації. Україну чекає укрупнення районів, тобто зменшення їх кількості з 490 до 136, завдяки об'єднанню кількох районів між собою. Також був затверджений план по створенню об'єднаних територіальних громад (ОТГ) по всій країні. Чи встигне країна за 3 місяці до місцевих виборів перейти до нової системи устрою, сказати досить важко, адже мова йде про зазначені зміни в усіх сферах врядування на місцях.

Чи стане процес виборів доступнішим та зрозумілішим, які ризики ми можемо отримати на місцях, та чи адекватно завершення децентралізації корелюватиметься з ситуацією у громадах — відповідають представники влади та незалежні експерти.

● **«ЗМІНА ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НЕ ЗОВСІМ ВІДПОВІДАЄ ПРИРОДІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»**

Ольга АЙВАЗОВСЬКА,
голова правління громадянської мережі ОПОРА:

— Зміни до Виборчого кодексу варто розділити на дві групи: процедурні та політичні питання. Щодо політичних питань очевидно, що порушено міжнародні стандарти, бо виборча система змінена менше ніж за рік до виборів (практика Венеційсь-

кої Комісії вимагає протилежного), і загалом виборча система не передбачає конкуренцію між політичними партіями та висуванцями від інших організацій, що мало б бути передбачено Копенгагенським документом ОБСЄ, який також визначає міжнародні стандарти в темі виборів.

Зміна виборчої системи не зовсім відповідає і природі місцевого самоврядування, яке переважно виступає проти монополії політичних партій на висування кандидатів. Якщо партії не існує в часі і просторі на конкретному рівні територіальних громад, то створення конкретних умов для реєстрації кандидатів лише через партію є штучним обмеженням участі у виборах.

У пленарній залі було також внесено багато змін, які стосуються прозорості та якості виборчого процесу, наприклад, видалена можливість проводити робочі наради (адже це форма зібрання закритого типу, яка може бути непрозорою). Виборчий протокол стає більш деталізованим, удосконалено процедуру передачі виборчих бюлетенів, тощо. Тобто є процедурні покращення, які мають у позитивному руслі вплинути на виборчий процес, але найбільша проблема — виборча система, яка належить до політичного блоку питань, а також певний дисбаланс із децентралізацією, зокрема, у питанні виборів до районних рад.

заявами створюється дисбаланс, тому що мотивів у кандидатів балотуватися на чергових виборах до райрад немає жодних, бо вже утворені нові райони, але якщо процес укрупнення та формування нових районів не буде завершено, то у райрад на чергових виборах все одно ніхто не захоче йти. Тому має зберігатися певна логіка.

Я консультувалася з представниками органів адміністрування виборів і вони цього тижня, ймовірно, оголошать перші вибори у тих громадах, де вони мають відбутися, тому заяви депутатів про незавершення процесів укрупнення мене принаймні дивують, вони створюють передумови, щоб на райради

ни. Однак останній законопроект потрібно буде також доопрацювати у будь-якому разі, більше того, на нього ще чекають правки напередодні парламентських виборів.

Цілком природно, що низка правок покращила цей документ, зокрема, процедурна частина, питання організації роботи спостерігачів та членів комісії, фінансування виборів. Однак я б не став говорити про те, що ми справді отримали процес, який можна було б назвати виборчою реформою. ВК та виборча реформа — велика різниця, адже під час роботи з ВК не було враховано принципових моментів: максимальної прозорості виборчих фондів, коли суб'єкт виборчого процесу звітує про витрачені та отримані кошти у щоденному форматі. Повноцінна виборча реформа — вирішення питань політичної реклами. Наведу приклад: політична партія «Опозиційна платформа — життя» за перший квартал цього року витратила 95% коштів на піар-кампанію, значна кількість яких були державними. Через таку позицію політичних партій, вибори зі змагання ідей та програм, перетворилися на змагання авторів реклами та режисерів роликів. Повноцінна виборча реформа — також відсутність обману виборців, тому що запропонована виборча система має ознаки системи з закритими виборчими списками, а я хочу нагадати, що під час виборів політики часто спекулювали питаннями відкритості виборчих списків, однак нині вони лише умовно відкриті.

Парламент цього скликання розробив ВК зручним для монобільшості та інших політичних сил, які підтримали законопроект. Наприклад, за підсумками обов'язкового фінансового звіту до НАЗК 2019-го року, політична партія «Слуга Народу» зазначили, що не мають жодного зареєстрованого місцевого осередку зі статусом юридичної особи. Це означає, що жоден осередок партії СН не міг мати рахунку в банку, не міг повноцінно працювати, розмістити оголошення за 200 грн, тощо. Іншими словами, їх структура перебуває у віртуальному світі. Досить показово, що нещодавно ця політична партія призначила народних депутатів України керівниками обласних організацій. Тож нині було сформовано політичну систему, де роль партійних організацій є мінімальною і можна максимально використовувати рейтинг політичної партії на всеукраїнському рівні. Формувати списки, у такому випадку, будуть політичний актив та партійні спонсори, а головна боротьба йтиме за найбільш привабливі з фінансового боку території, тому була прийнята досить абсурдна норма про те, що партійна система поширюється на громади, де проживає понад 10 тисяч населення, тобто тепер дві третини ОТГ обираються за партійними списками. Ніколи не було такого, щоб на сільських територіях, де не було партійних осередків, ми відразу переходили б на партійну систему: не маючи структур на місцях, розвинутої політичної системи, починали вводити партійність з найнижчого рівня — безвідповідально. Тому ми вважаємо, що нині стартував сезон торгівлі місцями у списку, адже кандидати, які не долають 25% виборчої квоти не мають шансів рухатись у списках, не залежно від кількості голосів.

Зараз відбувається багато суперечок щодо реформи адміністративно-територіального устрою, парламенту цього скликання потрібно було зробити лише одне — довести реформу до завершення. Це одна з базових реформ у системі державного управління. На жаль, влада, знаючи про те, що 25 жовтня відбуватимуться місцеві вибори, затягнула проведення реформи до останнього, тому на сьогодні у нас просто хаос, коли навіть технічну постанову про проведення виборів не було прийнято з першого разу. Ми до кінця не

Все «по плану» чи «по схемі»?

Місцеві вибори за новими правилами та в нових громадах і районах. Як все це буде

ФОТО НАДАНО ПЕРШИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ АГЕНСТВОМ ВОЛИНСЬКІ НОВИНИ

Червень 2020 р. Жителі Маневиччини на Волині протестують проти укрупнення районів. Подібних прикладів по всій Україні було багато. Чи врахувала влада їхні інтереси?

Говорячи про процедурні моменти, бачимо багато позитивних новацій, давно рекомендованих експертним середовищем та неурядовим сектором. Це широкий спектр реформ реалізації виборчих прав для осіб з інвалідністю, маломобільних груп (пенсіонерів, батьків з візочками, тощо), також розширення переліку осіб, які можуть голосувати на місцевих виборах: мова йде і про внутрішньоопереміщених осіб, і мігрантів всередині країни, 6 мільйонів громадян, які живуть в інших територіальних громадах протягом тривалого часу. Тепер ці люди можуть змінити виборчу адресу до активної фази виборчої кампанії, але між черговими виборами, щоб ця процедура не стала частиною політичних технологій.

На нашу думку, значно покращено питання санкцій за виборчі порушення, декриміналізована частина порушень, які не мають значного впливу на кінцевий результат підрахунку голосів або реалізації виборчих процедур, водночас зафіксована відповідальність за підкуп виборців, навіть шляхом надання товарів продукції харчування. Сьогодні організація підкупу стає тяжким та особливо тяжким злочинном, на відміну від попередньої редакції ВК.

Щодо районних рад виникає одна колізія, бо є певна етапність призначення виборів та їх проведення. Ми маємо зараз не просто справу з місцевими загальнонаціональними виборами, які відбуваються 25 жовтня, а двома типами виборів в один день: черговими місцевими, а також першими виборами в ОТГ. Після укрупнення районів, по суті, вибори мають бути в форматі перших виборів до районних рад. Також є послідовність прийняття рішень щодо оголошення порядку виборчого процесу. Верховна Рада, як суб'єкт оголошує чергові місцеві вибори не пізніше ніж за 90 днів до дня голосування, а перші вибори оголошує ЦВК не пізніше ніж за 70 днів до дня голосування. Фактично в усіх ОТГ не відбуватиметься чергова місцева кампанія. Тобто постановою про чергові вибори буде діяти лише в тій частині, де немає перших виборів. Проте проблема стосується не стільки послідовності дій, як того, що народні депутати після прийняття рішень про укрупнення районів, давали роз'яснення про те, що ВР має прийняти ще декілька законів, щоб завершити процес укрупнення, і що це відбудеться не раніше, ніж до Нового року. Цими

було мало політичних партій і кандидатів, тим паче, що проблема не лише в незавчасному укрупненні, а й у тому, що не було визначено повноваження райрад, і це демотивувало партії йти на даний рівень виборів.

● **«МИ ДО КІНЦЯ НЕ РОЗУМІЄМО, ЯКІ РАЙОННІ РАДИ ОБИРАТИМЕМО 25 ЖОВТНЯ»**

Олексій КОШЕЛЬ,
генеральний директор ВГО «Комітет Виборців України»:

— На жаль, парламент, м'яко кажучи, безвідповідально поставився до прийняття нового Виборчого кодексу (далі — ВК). Хоч нам і подавали думку, що восени минулого року ми дійсно отримаємо виборчу реформу, насправді було оприлюднено вкрай неяснісінький документ, що містить норми, які ставили значні перешкоди виборчому процесу. Вибори можна було б провести й за старою редакцією, але тоді це був би великий всеукраїнський скандал. Тож нещодавно ми побачили нові правки до ВК Украї-

розуміємо, які районні ради обираємо 25 жовтня. Питання не лише у виборах райрад, а й у тому, які повноваження матимуть ці ради. Остаточного розуміння не має, бо проекти документів після розгляду у сесійній залі можуть кардинально змінюватися.

Мене дивує хаотичний процес різкого збільшення кількості районів: хочу нагадати, що у попередньому кабінету у 2019 році було менше ста ОТГ, нині маємо 136. Очевидно, що йдуть намагання «виторгувати» частину територій, що показує дріб'язковість мислення можновладців. Тож справжню суть адміністративно-територіальної реформи розуміють лише одиниці.

«УКРАЇНА ЧЕРЕЗ БЕЗЛАД НА МІСЦЯХ ВСЕ ОДНО ПРИЙДЕ ДО ДВОХ РІВНІВ САМОВРЯДУВАННЯ»

Олександр СОЛОНТАЙ,

експерт з політики та місцевого розвитку:

— Як можна казати про прозорість системи, якщо за 3 місяці до виборів змінюють правила? Прозорість на практиці асоціюється зі зрозумілістю всім, чіткістю, можливістю підготуватися до змін не лише тим, під кого вони робляться. У нас в Україні є традиція: з року в рік за 3 місяці до виборів ті, хто є у ВР змінюють правила «під себе», бо попередні правила змінювалися їхніми попередниками «під себе». Враховуючи, що фактично здійснено партизацію сільських рад, чого не було навіть у часи Кучми-Януковича, говорити про доступність системи, коли у сільських селищних радах для участі у виборах треба шукати партію — просто смішно. Так щоб у місцях чи селах була партія чи партійна організація — це велика рідкість, а партизацію запровадили по відношенню до всіх. До того ж, партій, як таких в Україні дуже мало, адже в основному це проекти під вибори.

Я вже говорив, що під місцеві вибори міняли правила, але щоб під вибори міняти адміністративно-територіальний устрій — це вперше. Більшість населення звикли жити у системі двох рад, обираючи міську раду та обласну раду. Над Харковом чи Львовом немає ніякої районної ради, наприклад. Що зробили законопроект про районування? Там, де не було райрад, їх створили, а там де є однойменна райрада, але є ті, хто до неї не входить, — те місто під неї ввели. Таким чином на місцевих виборах збільшується кількість бюлетенів, бо людям потрібно буде обрати вже три ради, а за цим піде перерозподіл бюджетів та повноважень, влади і безкінечна кількість конфліктів. Як люди мають зараз компетентно обрати над собою райраду?

Також повноваження місцевих бюджетів з районної ради мали б передаватися громаді, і тоді виникає питання, навіщо ці районні ради взагалі потрібні? На мою думку, це величезний крок назад у розвитку самоврядування, почалася централізація. Як вирішити цю проблему? Україні треба запровадити не складнішу, а простішу систему самоврядування: потрібно було не районні ради над усіма містами створювати, а ліквідувати районні ради по всій Україні у зв'язку зі створенням 100% ОТГ та запровадити дворівневу систему самоврядування: обласні ради та ради громад, районну ланку ж треба було ліквідувати. Україна все одно до цього прийде, бо буде безлад на місцях та купа збитків, але рано чи пізно всі зрозуміють, що достатньо насправді двох рівнів самоврядування. Виняток, тут звичайно у випадку Києва, бо над ним немає області.

«МИ РУХАЄМОСЯ ЗА ПЛАНОМ»

В'ячеслав НЕГОДА,
заступник Міністра розвитку громад та територій:

— Хотів би сподіватися, що проблем під час чергових місцевих виборів не буде. Варто підкреслити, що суттєво зменшилася кількість місцевих рад територіальних громад — з 11 512 до 1 470, районних рад — з 488 до 136, що повинно зменшити навантаження на організаторів виборів. Щодо певних технічних труднощів, які виникнуть з реформуванням територіальних виборчих комісій, дільниць, уточнення списків виборців, то варто розраховувати на професійні дії ЦВК.

Питання окремого закону про систему та організації місцевих виборів залишається актуальним. При Мінрегіоні була створена спеціальна робоча група з експертів виборчого права. Вони підготували Концепцію змін до законодавства про місцеві вибори. Там викладено ключові проблеми, пов'язані з місцевими виборами і запропоновано способи їх розв'язання. Їх втілення потребує більше часу, аніж ми мали в цьому році. Ніхто не міг передбачити пандемії коронавірусної хвороби, ми, як і всі, вимушені були працювати в серйозних обмеженнях. Парламент ухвалив зміни до виборчого Кодексу з низкою новацій, ефективність яких можна буде оцінити після їх впровадження. Проте, з прийняттям змін до Конституції України, які закріплюють реформовану систему місцевого самоврядування та децентралізацію владних повноважень, буде необхідність повернутися до цього питання. Реформа адміністративно-територіального устрою має чіткий план реалізації завдань, в тому числі тих, які стосуються законодавчого забезпечення. І ми рухаємося за цим планом. Так, Уряд у пакеті з постановою щодо утворення і ліквідації районів (реєстр. 3650) вніс також законопроект щодо впорядкування діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у зв'язку з утворенням/ліквідацією районів (реєстр. 3651). Однак, парламент до його розгляду ще не дійшов. Це дуже важливий законопроект, бо його відсутність частково ускладнює вирішення низки питань, що виникають із запровадженням нового територіального устрою на районному рівні. Розраховуємо, що на наступній черговій сесії цей законопроект буде ухвалено.

Отже, ще за пів року, як це було заплановано, були здійснені першочергові кроки, спрямовані на завершення формування нової територіальної основи громад і районів з тим, щоб вже чергові місцеві вибори восени 2020 року провести в нових громадах і районах. Поряд з цією роботою, ми підготували низку проектів законів, які чітко розмежують повноваження між органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади всіх рівнів, визначають ресурсну базу для забезпечення повноважень. Це і є той законодавчий пакет реформи, який запланований до розгляду в парламенті восени цього року. Ще в червні ми його оприлюднили для громадського обговорення, а зараз розпочинаємо узгоджувальні консультації щодо суті цих законопроектів з асоціаціями органів місцевого самоврядування та експертним середовищем.

Плануємо до вересня завершити їх підготовку, і, після схвалення Урядом, направити на розгляд парламенту. Це є саме ті законопроекти, які надають децентралізаційні чіткі обрисів — повноваження і ресурси для їх здійснення.

ТОЧКА ЗОРУ

Коли термін має значення

Законодавча заміна терміна «народний депутат України» на «депутат Верховної Ради України» назріла

Сергій СОЛОВЙОВ,
кандидат наук із соціальних комунікацій, журналіст

...Тривало засідання парламенту. Депутат Верховної Ради, тяжко відірвавшись від стільця, попрямував за колону. Через якийсь момент, не пояснювано просвітлілий, з'явився знову на очі народу, замріяно задивився навсідич і вмовився на своє місце. Така в нього робота.

Подібні історії, коли в залі Верховної Ради України обранці народу займаються то маніпуляціями з власним тілом, то замовляють півки/машини/дівчаток, то підбадьорюють себе доступними методами, вже не рідкість. Так само перестає вражати відсутність депутата на роботі, законодавча млявість чи буйна «піаністична» кнопкова активність парламентаря.

Подібна поведінка тих, за кого голосували виборці, геть неприйнятна. Не кажучи вже про те, що це шкодить країні.

Чому людина, яку народ обрав для виконання важливої місії та яка часто не виконує цієї місії, називається народним депутатом?

Так встановлено в законі.

Член парламенту — це народний депутат України? Згідно із законом — так. Навіть якщо потім волю народу не виконує або перекручує її чи опирається на неї, щоб реалізувати свої політичні інтереси. При цьому інтереси закамфльовані образом виборця, якого називають «простим українцем», «пересічним громадянином», «бюджетником» або й зухваліше, із замахом на месіанство — приміром, «багатостраждальним українським народом».

Звісно, не всі депутати Верховної Ради під час засідань чубляться чи бавляться, кидаючи виборця у сором і злість. Існують й інші способи насміятися з народу, який обрав депутата, — скажімо, блукання із фракції у фракцію. Тобто обирався депутат з одними гаслами, а роззирнувшись у парламенті, став прихильником інших. Або глузуливо гальмувати законопроект, подавши кілька тисяч правок. Деякі діють масштабніше — приносять мову та історію України, інтереси якої нібито обстоюють.

Отримавши депутатський мандат від українського народу, можна літати з туманними цілями до російських громадян. Під час ро-

сійської агресії це навіть не нахабство, а межує зі зрадою. Проте член парламенту, перетинаючи кордон, не зобов'язаний пояснювати таких своїх дій. А ще депутати можуть бути замішані в хабарництві, стріляти в людей, публічно гидко лаятися й чимало іншого, ба навіть убиті.

Та у виборців руки заколоті, щоб його вивудити з приміщення на Грушевського, бо він же — народний депутат.

Чи справді державного діяча із зухвалою поведінкою, з низьким рівнем довіри громадян до законодавчого органу, в якому він працює, справедливо називати народним?

Статус народного депутата України залишається в законодавчому полі за наявності більш нейтральних відповідників: «депутат Верховної Ради України» або «член парламенту України». У цих означеннях те ж саме смислове наповнення і водночас немає апеляції до народу — і так зрозуміло, хто його обрав. Тому немає потреби хизуватися формально народною підтримкою, бо між депутатом і народом часто віє холодом прірви.

Законодавча заміна терміна «народний депутат України» на «депутат Верховної Ради України» назріла. Така заміна цілком обґрунтована й відображає сучасні реалії в публічному управлінні. Ці реалії можна звести, зокрема, до підвищення ролі громадян у прийнятті управлінських рішень. Себто управління стає більш народоцентричним, тож акцентувати на цьому вже зайве.

Ось історичний приклад із іншої сфери, коли доважок «народний» став зайвим, але вже з інших причин — реорганізації радянської Ради Народних Комісарів у міністерства. Хай це не надто коректно, але згадайте: урядова посада «народний комісар» існувала в Україні з 1919 року за московськими лекалами, і 1946 року назву замінили на «міністр». Не «народний міністр», адже відбувалося зміцнення партійно-бюрократичного апарату.

І, до слова, чому нинішні міністри — не народні? За їхнє призначення голосують депутати, яких обрав народ, тож міністр — таки народний. А глава держави у нас народний чи так собі? Президент також мав би називатися народним...

Існує ще один розрив у системі координат «народний — не народний». Він полягає в тому, що коли

народ обрав вас депутатом на рівні села, селища, міста, району чи області — ви аж ніяк не народний депутат. А от якщо вас обрали до парламенту — то ви народний.

Цікаво розібратися в розмежуванні депутатів місцевого рівня і парламентського. Насправді місцеві депутати колись також називалися народними. Наприклад, існувала така інституція, як районна Рада народних депутатів. Це було ще в УРСР: відповідними законами 1979 року регулювалася діяльність сільських, селищних, міських, районних у місті, районних Рад народних депутатів (див. Відомості Верховної Ради УРСР за зазначений рік, додаток до № 52). А законом 1980 року — обласних рад (див. Відомості Верховної Ради УРСР за зазначений рік, додаток до № 46). Саме Рад народних депутатів України РСР»: «...Обласна Рада народних депутатів є органом державної влади в області».

У Законі вже незалежної України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» 1993 року ідеться: «Представницькими органами регіонального самоврядування є обласні, районні Ради народних депутатів». Ця норма втратила чинність 1997 року з ухваленням закону «Про місцеве самоврядування в Україні».

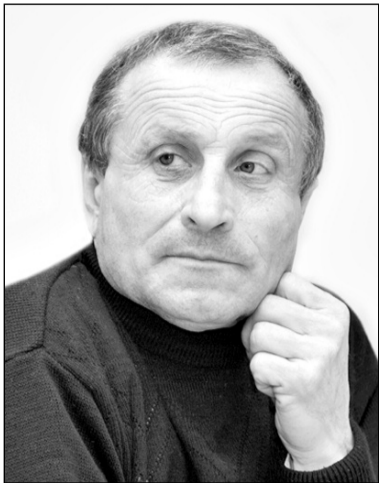
Отак місцеві народні депутати просто зчезли. То чи трапляється щось неймовірне чи загрозливе, якщо так само юридично пощезнуть і народні депутати?

Хай або всі депутати будуть народними, або ніхто. Краще — ніхто.

Замінивши опоетизовану назву посади «народний депутат України» на функціональну «депутат Верховної Ради України», матимемо зрозумілішого політичного гравця, дистанція якого від народу буде обумовленою. Хоча б тим, що діяльність депутата після виборів уже не характеризується аж такою увагою до очікувань виборців.

Сумлінному депутату, без шлейфу криміналу чи скандалів, це не завадить у діяльності. Статус члена парламенту від зміни назви не постраждає, натомість спроби маніпулювання волею виборців та приниження поняття «народний» стануть бодай менш успішними.

ПОГЛЯД

Микола СЕМЕНА

Закладення нових кораблів на керченському кораблебудівному заводі «Залив» спочатку планувалося 29 червня, але, мабуть, не врахували, що до дня ВМФ Росії залишається ще майже місяць, а люди можуть і забути, що саме і як говорив Володимир Путін, тому зробили вигляд, що президент знайшов важливішу справу, і перенесли практично на канун свята. А може, акція здалась йому не надто масовою, і терміново до дійства підключили завод «Северная верфь» у Санкт-Петербурзі і завод у Северодвинську, щоб усе було дійсно масово. І щоб Путін мав змогу дійсно пропіарити ВМФ Росії, бо експансія в світовий океан — це одна з його козирних фішок, адже не даремно він так детально перераховував таємні показники російського МФВ, хоч за розголошення саме таких даних російська прокуратура зараз може звинуватити в шпійнажі і посадити будь-якого журналіста. Путін, однак, не журналіст, йому можна.

● ПУТІН ПОВНІСТЮ РОЗКРИВ УСІ МІЛІТАРИСТСЬКІ НАСТРОЇ СВОЄЇ ДЕРЖАВИ

Отже, Володимир Путін повністю розкрив усі мілітаристські настрої своєї держави. За останні 8 років Росія збудувала, за його словами, більше ніж 200 кораблів, катерів, допоміжних суден. 60 із них зараз постійно перебувають у світовому океані, в дальній морській зоні. Росія намагається, щоб 70% її ВМФ складали нові кораблі. Для цього неспинно трудяться кораблебудівні заводи, вісім з яких Путін назвав, зокрема й анексований в Україні «Залив». Що не дивно, адже не погордували росіяни вивезти з Донбасу 18 українських заводів та навіть у пресі сповістити, що вони вже дають продукцію в Ростовській області. А запустити будівництво кораблів типу «Містраль», продати які їм відмовилася Франція через анексію Криму, саме в Керчі було справою політичного престижу Володимира Путіна, як і самому взяти участь у закладенні саме цих кораблів, а не в Санкт-Петербурзі чи в Северодвинську. Характерно, що директори всіх заводів, де заклали кораблі, особливо наголошують, що їхні дітища будуть надпотужні, матимуть підвищену зброєнесучість та будуть оснащені гіперзвуковими ракетами, адже саме ці пристрої, які вбивають зі швидкістю, що в десятки разів перевищує швидкість звуку — це ще одна фішка Володимира Путіна та його козир перед іншими державами, так начебто в них такого нема, хоч вони просто не вихваляються на кожному кроці. А єдиний авіаносець «Адмірал Кузнецов», який продемонстрував дим з труби, вже віджив своє і відновлення, мабуть, не підлягає.

Прискіпливий аналіз картинки спеціалістами і керчанами наводить на сумнів, а чи був Путін взагалі в Керчі, може це взагалі був піар-спектакль? На початку відео Путін, як кіноактор, іде по червоній доріжці, простеленій через весь цех. Робітники стоять до об'єктива спиною, в новій робочій формі, на спині курток написано чомусь англійськими літерами Zaliv. Кажуть, що перед зустріччю їх два тижні три-

мали на карантині в якомусь санаторіїв, щоб була гарантія відсутності коронавірусу. За його спиною якась металева, видно, спеціально зварена конструкція. Разом з директором заводу Ігорем Обрубовим вони беруть у руки викрутки і прикріплюють золотисту табличку до незрозумілої конструкції, загвинчують у спеціально підготовлені місця по два шурупи кожен. Обличчя робітників не показують. Говорять вони чистою російською мовою, як у Керчі не вміють.

● ЖУРНАЛІСТКА З КЕРЧІ ВИСЛОВЛЮЄ ДУМКУ, ЩО САМ ВІЗИТ НА ЗАВОД МІГ БУТИ ПОСТАНОВОЧНИМ

Журналістка з Керчі Олена Лисенко висловлює думку, що сам візит Володимира Путіна на завод миг бути постановочним. Таке відео можна було зняти де завгодно, і не обов'язково Путіну для цього варто було приїжджати до Керчі. На відео з ним не було планів заводу: звичних кранів, видів Керченської протоки, поряд з якою стоїть «Залив». Все знято всередині приміщення, і це наптовхує на певні висновки. «Групу з трьох десятків людей представили як робітників заводу, проте вони ставили питання з явним російським акцентом — це просто не жителі Криму... Словом, захід був дуже закритим, там не були присутні кримські журналісти. Наскільки я знаю, робітників заводу в цей день відправили додому за свій рахунок. Або Путін і його оточення дуже сильно чогось бояться, або їх там взагалі не було».

У листах до редакції газет керчани пишуть, що сумніваються в перебуванні Путіна в місті. Такий спектакль можна було б зняти навіть у тому бункері, де Володимир Путін самоізолюється від коронавірусу. Насторожив їх і той факт, що в сюжеті не присутні ні глава Криму Сергій Аксьонов, ні спікер парламенту Владімір Константинов. Одні бачать у цьому ознаку опали і кажуть, що їм не довго залишилось панувати, інші кажуть, що їх просто вирішили не ізолювати на два тижні від роботи, хай працюють.

Власне, про закладку псевдо-«Містралів» у Керчі в Криму говорять уже давно. Влада перекоує жителів і заводчан, що це благо, бо підуть інвестиції, будуть пільги, нові технології тощо. Однак керчани саме цього і бояться, бо з початком будівництва псевдо-«Містралів» місто перетвориться на закрити зону, буде введено посилені режим контролю за всім, силові структури будуть показувати свою якісну роботу, і хто знає, скільки керчанам прищипуть шпійнаж.

За інформацією самого Володимира Путіна, в Санкт-Петербурзі заклали два нові фрегати «Адмірал Юмашев» і «Адмірал Спиридонов», у Северодвинську — два нових підводних ядерних крейсерських човни «Воронеж» і «Владивосток». Ну а в Керчі — носії гвинтокрилів «Іван Рогов» і «Митрофан Москаленко». Причому під час проектування ці кораблі серії «Прибой» у першому варіанті планували назвати «Севастополь» і «Владивосток», однак потім перейменували, що моряки вважають «поганим знаком».

Росіяни хваляться, що універсальні десантні кораблі, гелікоптерносії проекту «Прибой», що будуються в Криму, кардинально відрізняються від французьких вертольотоносців проекту «Містраль». «Містраль» спочатку був штабним кораблем, і тільки потім став універсальним десантним. У нього були відсутні багато систем, передбачених для бойового корабля: «Наш проект «Прибой» — це справжній універсаль-

Псевдо-«Містралі» (не)збудують у Керчі

«Масовий» телепіар Володимира Путіна напередодні Дня ВМФ викликав сумніви в достовірності репортажу

ний десантний корабель, призначений для висадки морського десанту на узбережжя супротивника з використанням вертольотів і катерів. Однак в реальності, такий корабель здатний виконувати набагато ширший спектр завдань. На ньому можуть розташовуватися ударні і транспортні вертольоти, морпіхи, бронетехніка, десантні катери. Крім того, вертольотоносець обладнаний приміщеннями для розміщення особового складу, техніки, боеприпасів, продовольства. Є командний пункт управління і госпіталь з операційними. Тобто це не тільки засіб доставки, а й склад, штаб, лікувальний заклад. Саме тому він і називається «універсальний».

Під час десантування плаваюча бронетехніка в бойовому порядку може покинути борт корабля і висадитися на березі. Ударні вертольоти підтримують вогнем висадку морського десанту, а транспортні доправляють морпіхів повітрям, наприклад, у тил супротивника, що обороняється. Ці кораблі мають дедейт по 25 тисяч тонн («Містралі» до 22 тисяч тонн), довжину до 220 метрів («Містралі» до 199 метрів), будуть брати на борт до 20 гелікоптерів, і два посилені батальйони морпіхів.

● ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Але це в теорії. Насправді це може виявитись даниною звичній російській гігантоманії. Я нещодавно зустрічався зі спеціалістом з кораблебудування, який вважає, що президент Росії влаштував звичайне шоу. По-перше, каже він, «Містралі» у Франції будувалися в присутності російських спеціалістів, і вони давно все там скопіювали і сфотографували. Тому їхні проекти, які закладають у Керчі, це такі собі псевдо-«Містралі», які росіяни будують за копіями справжніх «Містралів», однак «для понту» зробили їх довгими і більшими. Все російське має ж бути більшим. Але чи це виправдано, ніхто не знає.

З другого боку, багато аналітиків висловлюють сумніви в можливості побудови стількох кораблів у Росії і вважають, що вони можуть перетворити-

ся на довгобуду або ж і взагалі не будуть побудовані. Російський військовий оглядач Павло ФЕЛЬГЕНГАУЕР у ефірі Радіо «Крим.Реалі» пояснює, що ці вертольотоносці — це наступальні кораблі для проведення десантних операцій біля чужих берегів. Теоретично — в районі Одеси в Україні, Констанци або Варни в Болгарії, в Босфорі. Інша точка зору — такі кораблі немає сенсу тримати в Чорному морі. Їх арена — Далекий Схід, світовий океан.

«Таких кораблів раніше не будували ні в Росії, ні в СРСР, — каже він. — Вертольотоносці придумали свого часу в США, ще за часів В'єтнамської війни. Багато інших країн взяли приклад з американців». На його думку, в будівництві таких кораблів у Криму навряд чи погодяться брати участь іноземні підрядники через загрозу західних санкцій: «Найкраще такі кораблі вміють будувати південнокорейці. На Далекому Сході Росія розширила наявну корабельню «Зірка» і збираються саме з їх участю будувати газозовни, ядерні криголами і так далі. В Керчі фахівці з Південної Кореї точно працювати не будуть, та й Китай не визнає півострів російським. Без іноземної допомоги побудувати вертольотоносці буде непростю, оскільки такого досвіду в Росії немає. Авіаносні кораблі за радянських часів будували в Миколаєві, а в Керчі нічого схожого не робили. Чесно кажучи, в технічному сенсі це Авентюра...»

Військово-морський експерт, оглядач Defense Express в ефірі радіо «Крим.Реалі» сказав, що «ситуація в Росії не така, щоб можна було розкидатися мільярдами на сумнівні проекти. Але, мабуть, іншого вибору в них немає: останнє, що залишається диктатору, це сподіватися на багнети. В Керчі, по-перше, новий док, якого немає в Петербурзі. По-друге, це політичне питання. Взагалі, свого часу і феодалівський, і керченський заводи будували кораблі за участі інших підприємств України. Везити метал було близько, дешево, познайомилися кадрові і науковий потенціали. Зараз усього цього немає, і все до останнього гвинтика доведеться везти в Керчі із Росії — через той же міст. Завдяки цьо-

му, кожна тонна водотоннажності кораблів, побудованих на кримських заводах, буде в багато разів дорожчою — мало не в п'ять-десять». Крім того, він зазначає, що в самій Росії не добували багато з уже закладених кораблів — особливо в 1990-ті роки. На думку експерта, західні санкції також залишаються суттєвою перешкодою для проекту вертольотоносців у Керчі.

● ЧИ СТАНОВЛЯТЬ НОВІ РОСІЙСЬКІ ПРОЕКТИ ЗАГРОЗУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Разом з тим, чи становлять нові російські проекти загрозу для України? Офіційний Київ недооцінює російську загрозу з Криму, заявляє український юрист-міжнародник і фахівець з морського права Борис БАБІН. Є дуже негативні тенденції в тому, що росіяни прагнуть посилити ефективний контроль над акваторією Чорного моря і припортовими водами Одеси. «Ми бачимо, що росіяни змушені підтримувати таке підсанкційне підприємство за рахунок бюджетних проектів. При цьому гроші виділяються великі, адже на війну в Росії вони знайдуться завжди. Є глибинні наміри росіян продовжувати військову агресію з Криму, зокрема й на підконтрольну Україні територію. На жаль, щодо цього хвилюються тільки країни НАТО, а в нас ще восени так і не відбулося заплановане засідання Ради національної безпеки і оборони з проблеми мілітаризації Чорного моря. Ми ніяк не готуємося до подальшої російської агресії і навіть припинили фінансування ракетної програми». На думку Бориса Бабіна, навіть не дуже якісно побудовані російські військові кораблі здатні успішно виконувати завдання в порівняно невеликій акваторії Чорного моря — що і викликає занепокоєння країн НАТО в регіоні.

«Щодо заводу в Керчі, — каже Борис Бабін, — у разі позитивного рішення щодо військового замовлення там, найімовірніше, будуть вести конвеєрне складання: тобто зроблять корпус, а механізми і агрегати будуть завозити ззовні і тільки встановлювати. Росія буде збирати обладнання з миру по нитці і закуповувати в підсанкційних режимах у третіх країнах. Я думаю, що бюджет проекту неминуче зросте, в півтора мільярда доларів вони не вкладутися. Але мені здається, на цей проект Росія все ж виділить гроші і буде робити все, щоб його реалізувати. Щоправда, максимум, що відчують мешканці Керчі, — збільшення кількості співробітників ФСБ у місті. Я не думаю, що всім підвищать зарплати або над містом пролетять інвестиційний дощ».

Тим часом в ефірі українського телебачення ексглава МЗС України Павло КЛИМКІН заявив, що Україна повинна домогтись ухвалення санкцій проти кораблів, які почнуть будувати на Керченському заводі «Залив». «Ми повинні залишити «в клітці» ці кораблі назавжди. Ми повинні попрацювати — наша дипломатія — щоб кораблі не приймали в порти і не брали участь з ними в навчаннях».

Турецький політолог-міжнародник, експерт Центру політичних досліджень у Анкарі Орхан ГАФАРЛІ зазначає, що офіційна Анкара спостерігає за планами Росії з мілітаризації регіону. «Звичайно, Туреччина тривожиться щодо того, що Росія посилить свою присутність у Чорному морі, — каже він. — Певний час між країнами був баланс, Туреччина намагалася його підтримувати, і це позитивно позначилося на регіоні. Однак після анексії Криму Росія посилює свою присутність і на півострові, і в Чорноморському басейні. Тим часом між країнами НАТО в регіоні немає консенсусу з багатьох питань — між Туреччиною, Румунією і Болгарією, а також країнами, які співпрацюють з НАТО — Грузією і Україною. Мені здається, тут не вистачає діалогу щодо того, як збалансувати російську військову присутність у регіоні. Туреччині самій це не вдається. У підсумку все може прийти до того, що чорноморські країни зажадають зовнішньої підтримки».

ФОТОШТРИХ

Консервативність і коронавірус

ФОТО РЕЙТЕР

За добу станом на 23 липня у світі зафіксували 279 769 недужих на коронавірусну хворобу. Це рекордний показник за весь час пандемії. Зокрема у США вже 4 100 875 хворих (+71 967 за добу). Раніше ЗМІ повідом-

ляли, що епідемія особливо поширилася серед американських амішів, що живуть у релігійних громадах за звичаями XIX сторіччя (на світліні: родина амішів іде до Нью-Альбіноне, штат Нью-Йорк).

Наші ЗМІ, на превеликий жаль, далеко не завжди ставлять у центр уваги події справді загальнонаціонального значення, натомість багато і охоче розповідають про проблеми більшою чи меншою мірою локальні, такі, що не справляють потужного впливу на майбутнє суспільства. Переконалий приклад — майбутні вибори президента НАН України (а також нового складу Президії НАН України). Навряд чи варто говорити, що ці вибори, які повинні відбутися у вересні цього року (або пізніше, наприкінці року, в залежності від ситуації з поширенням коронавірусу), мають особливе значення для економічного, інтелектуального та науково-технічного розвитку України, для її майбутнього. Попри величезні, вкрай серйозні проблеми,

Хто очолить Академію?

Дискусія потрібна — бо питання надто важливе

НАН України залишається головним осередком наукового потенціалу країни, де продукуються життєво важливі для цивілізаційного розвитку держави ідеї.

Президент НАН України академік Борис Патон, який очолює найвищу вітчизняну наукову інституцію продовж понад 58 років, заявив, що не буде висувати свою кандидатуру на новий строк. Вибори відбувати-

муться на альтернативних засадах. На сьогодні офіційними претендентами на посаду президента НАН України є: віце-президент Академії, шанований фізик, академік НАН України Анатолій Загородній; член Президії НАН України, широко відомий матеріалознавець та фізик академік Володимир Семиноженко; член Президії НАН України, знаний біохімік та фізіолог, громадський ді-

яч, дипломат, академік Сергій Комісаренко; радник Президії НАН України, визнаний фахівець у галузі хімії води, академік Владислав Гончарук; відомий економіст, академік Богдан Данилишин.

Зараз зазначені вище кандидати виступають перед громадськістю зі своїми програмами. Більша частина претендентів (А.Загородній, В.Семиноженко, Б.Данилишин) уже виклала свої погляди на майбутнє української науки та Академії на шпальтах «Дня». Але дискусія, по суті, лише розпочинається. Сьогодні свою позицію представляє провідний український фізіолог, академік Олег Кришталь. «День» чекає від наукової громадськості нових змістовних думок із цієї проблеми. Дискусія потрібна — бо питання надто важливе.

Олег КРИШТАЛЬ,
академік НАН України,
член Європейської академії

Щоб не втратити наукову Україну

Академік Кришталь: На виборах президента НАНУ, слідом за досвідченим патріархом-фізиком В.Г. Бар'яхтаром, я підтримав кандидатуру, яка бачиться мені безальтернативною

Нам, нинішнім людям, випало жити в драматичний момент. Віра в людську всемогутність, якщо не сьогоднішню, то, принаймні, в принципі досягну, зазнала краху. Причину не треба було б і називати, настільки вона очевидна. Але хіба не повчально усвідомити, як швидко наноскопічний вірус затьмарив гордість за науку страхом, що вона не врятує. При цьому наука залишається нашою єдиною надією. Говорити про її значення як для людства в цілому, так і для кожної країни, зокрема й України, зараз особливо легко. А у нас якраз грядуть вибори президента Академії наук. З огляду на те, що в Академії зосереджено основний науковий потенціал країни, а роль президента інституційно дуже велика, ці вибори мають доленосний характер: успіх нового президента дозволить нам сподіватися на успіх проекту «Україна». Не хочу говорити про альтернативу.

Сказати, що завдання у майбутнього президента складне, це нічого не сказати. Адже не йдеться лише про долю нашої Академії або особисту долю кожного з науковців. Молоді люди поступово виїдуть, старші ще якось за інерцією попрацюють, але ж країну, ту країну, яку ми знаємо, — наукову Україну, ми можемо втратити!

Країна без науки — це деградуєча країна, навіть без перспектив власної державності. Я б сказав більше: для України наука — це системотворні поняття, суверенітетотворна категорія, платформа її гуманітарно-цивілізаційного розвитку і, звичайно, єдина й головна база для успішного економічного розвитку.

Тут я хочу нагадати, що зараз ми перебуваємо на початку нового технологічного циклу, який, за твердженням економістів, триватиме не один десяток років і буде заснований на новій економіці, розвитку якої, як і розвиток усього людства, визначатиметься, зокрема, близькими для мене науками про життя, новими медичними технологіями, нанобіомедициною, новими методами діагностики та лікування хвороб, зокрема й таких, як COVID-19, новими матеріалами, глибоким проникненням інформаційних технологій у всі сфери тощо. Таким чином, Україна може мати майбутнє лише в тому випадку, якщо вона достатньо зміцнить свою наукову основу, щоб стати реально конкурентною країною на новому етапі технологічного розвитку світу. Хоча б у деяких напрямках, де ми маємо напрацювання.

Отже, що ж мають вирішити вибори президента, президії й усього керівництва НАНУ? Головне — сформувати команду, яка здатна виконати амбітне завдання — визначити сучасний порядок денний для успішної України. Тут немає перебільшення — саме в цьому має полягати місія самих виборів зараз.

Чому я про це говорю? У нашій країні саме в Академії в максимальному ступені сконцентрований інтелектуальний потенціал — ресурс, який дозволить розробити

й науково забезпечити розвиток країни. Але для такої місії Академія повинна бути добре організованою й очолити її повинні системні, глибокі, різнобічні люди, фахівці в різних сферах. Тільки так НАНУ зможе повернути авторитет, який, скажімо прямо, багато в чому втрачений, і забезпечити підтримку з боку держави, зокрема й у такому необхідному, гідному, принаймні в українських реаліях, фінансуванні.

Академії слід повернути собі ту повагу, той авторитет, то вплив, які свого часу у нас були! Нагадаю, що в Конституції України, що була чинна до 1996 року, Академія навіть мала право законодавчої ініціативи! Але для цього є одне універсальне правило: і суспільство, і влада повинні постійно відчувати необхідність для держави НАН України. І фігура президента НАНУ для такого масштабу завдань тут визначальна.

Хто це має бути? Безумовно, представник академічного середовища. Безумовно, талановитий вчений, людина, яка володіє потрібною широтою суджень з багатьох питань, погляди якої на розвиток науки, інноваційної сфери, економіки, міжнародної політики, культури та мистецтва є і професійними, і сучасними. Це повинен бути і талановитий публіцист, і популяризатор науки, і людина, яка сміливо, повторюю, сміливо, захищає інтереси науки. Людина успішна, для якої наукова, сильна Україна — це не просто слова, а вищі цінності і вище за всі інші спокуси.

Людина, яка відбулася, яка добре знає владу, її цвинічні коридори, політичні технології досягнення необхідного результату у вигляді нових законів, лобювання інтересів науки у владі. Людина принципова, але яка вмє, коли потрібно, проявити

гнучкість. І крім того, вона має бути відомою і впізнаваною в суспільстві й у владних інститутах.

Я написав про все це і почав сумніватися: а чи не занадто багато хочеться від однієї людини? Чи можна знайти поєднання стільки здібностей в одній людині? І думаючи так, я зрозумів, що така людина в Україні є. Слідом за досвідченим патріархом-фізиком Віктором Григоровичем Бар'яхтаром я підтримав кандидатуру, яка бачиться мені безальтернативною.

У виборах братимуть участь п'ять кандидатів. Усі вони — досить відомі в наукових (і не лише) колах люди, кожен зі своїм унікальним досвідом. Більш-менш тісно мені довелося взаємодіяти з кожним із них. Сумарний досвід, який поділяє дуже багато однодумців, дає однозначну відповідь: кандидатів п'ять, а вибір безальтернативний. Це — Володимир Петрович Семиноженко.

ДОВІДКА: школа Ландау, учитель — Віктор Григорович Бар'яхтар. Перша робота написана після закінчення четвертого курсу. Кандидат наук у 23 роки, доктор — у 33, член-кореспондент АН УРСР у 37 років, академік — у 43 роки. Досвід роботи в легендарному ХФТІ, ДонФТІ, 10 років — у ФТІН НАН України.

У 35 років (!) очолив Всесоюзне НВО «Монокристалреактив» Мінхімпрому СРСР, більшою частиною працював на ВПК. З 1991 року — керівник НТК «Інститут монокристалів» — одного з найуспішніших і великих підрозділів нашої Академії, що займаються фізикою, хімією, функціональними матеріалами, зокрема для біомедичного застосування.

ФОТО АВТОРА

Тричі обирався народним депутатом України — не для депутатського значка. Інакше ми б не мали «наукових пенсій», закону «Про технопарки». Ініціатор низки державних програм. За його ініціативою створена Національна академія мистецтв України, заснований День науки і т.д.

Нас близько зіштовхнуло життя, коли треба було відстояти автономію й самоврядування НАНУ 2014 року. Тоді перший «революційний Кабмін» вирішив позбавити нас самостійності й навіть Статут Академії затверджувати в КМУ. Сценаристом і диригентом протистояння Кабміну став саме академік Семиноженко. Я тоді побачив близько його характер. Мало того, що він зірвав плани щодо голосування в парламенті, зареєструвавши вчасно розроблений ним з командою альтернативний закон, але, що дуже важливо, він організував широку публічну реакцію наукової громадськості на таку провокацію влади, організував прес-конференцію в УНІАН-Україна, на яку запросив мене й академіка НАН України А.Г. Наумовця. Подальші події я пропускаю. Результат ви знаєте — Статут НАНУ тепер просто реєструється в Мін'юсті. Ми маємо статус самоврядної організації. І це лише один приклад з багатьох. А хто найбільше захищає інтереси науки в ЗМІ, по TV? Питання риторичне.

Перерахування всіх цих фактів не може не вражати. Але чиста фактологія була б прокрустовим ложем для людського середовища. У цьому середовищі лідер має в надлишку володіти критично важливим нематеріальним ресурсом, який позначається словом ДУХ. Цей ресурс дозволяє заражати людей енергією та ентузіазмом, організує їх на нові звернення. Абсолютно зрозуміло, що без цього президент Академії наук не може бути справжнім президентом.

Спостерігаючи за обговорюваним кандидатом — а тут у мене більш ніж двадцятирічний стаж і можливість для порівняння і на Батьківщині, і за кордоном — можу сказати: я не знаю нікого в науковому середовищі, щоб розмістити Володимира Петровича на другому після нього місці в рейтингу. За всієї ємності слова «дух» не вживатиму його все. Скажу конкретно. Наш кандидат щедро ділиться своєю енергією з людьми та перебуває в постійній готовності вирішити, як прийняти або допомогти знайти єдино правильне рішення.

Як нейрофізіолог я знайомий з динамікою процесів, що відбуваються в мозку. Мене особливо цікавлять експериментально спостережувані кореляції процесів навчання і пам'яті. Так от, зважаючи на все, що знає і вмє Володимир Петрович (тут не лише наукова та громадська діяльність, а й захоплення на цілком професійному рівні), радісно, ??що у нас є такий кандидат.

✓ ЕКСКЛЮЗИВ

Котлета по-київськи, іменитий столичний торт чи квітучий каштан — про ці офіційні та не дуже символи міста може розповісти... бронза. Місто, яке вплетене в загальноєвропейський контекст, яке має чим і ким пишатися, яке сповнене власних давніх і нинішніх традицій, — таким постає Київ у бронзових скульптурках проекту «Шукай». Кожна з них розповідає про різні символи столиці: від усім знайомих до маловідомих історій, пов'язаних із Ланцюговим мостом чи сонячними годинниками. За трохи більш ніж два роки існування проекту з'явилося вже 26 скульптурок. Про деталі проекту «Дню» розповіла авторка ідеї «Шукай» екскурсовод Юлія БЕВЗЕНКО (на фото).

● ПРОЕКТ, ЩО СПОНУКАЄ ДО ПРОГУЛЯНОК МІСТОМ

— Як з'явилася ідея розповісти про Київ у бронзових скульптурах?

— Ми побачили з моїм хлопцем мініскульптури, які встановлював в Ужгороді Михайло Колодко. Він це робив або власним коштом, або співпрацював з тими, хто оплачував роботу. Мене це дуже надихнуло гуляти Ужгородом — я хотіла знайти всі 30 скульптур, які вони встановили за десять років. Тоді я подумала, що було б добре зробити це в Києві, але поставити такі скульптури, які розповідали б історію столиці через символи міста, адже історія в нас дуже багата. Водночас ми також додали таблички з короткою довідковою інформацією та QR-кодом, за яким можна дізнатися більше.

— Для мене «Шукай» — це й про створення нового формату розповіді про місто, що, як на мене, зараз дуже актуально. Я так зрозуміла, що це не єдиний новий формат, який ви запровадили у столиці, зокрема ще була мапа «100 крутих місць Києва»...

— А до цього ще був проект Kuivbox — коробочки з квитками на п'ять різних заходів Києва. Це був перший мій проект про столицю, який заохочував вийти в місто, а не сидіти вдома. Другим була карта «100 крутих місць Києва», а третім — «Шукай».

— Як оцінюєте потребу в нових форматах розповіді про Київ?

— Я впевнена, що формат оглядового автобусного туру вже застарів, бо 50 людей в автобусі — це дуже складно. Київ потрібно дивитися пішки, можна ще використати електросамокат, велосипед. По всьому світу, не тільки в Києві, популярність набуває формат індивідуальних турів — це нова ера екскурсій. Усе частіше пропонують екскурсії окремо для дітей, окремо для дорослих. А якщо йде родина, екскурсія підлаштовується під неї. Тож гід сьогодні — це не людина, яка просто розповідає те, що знає, а інші мають слухати, він підлаштовується під людей, щоразу подає інформацію по-іншому. Бо не можна робити той самий тур для п'ятирічної дитини і киянина, який усе життя тут прожив.

І якраз скульптурки — це проект для киян. Саме тому він названий «Шукай», ця назва не перекладається англійською, а транслітерується. Це українське слово, для українців, для киян. Ми почали це робити в січні 2018 року, ще до карантину, до буму внутрішнього туризму, тому що я розуміла, що дуже багато робиться для іноземців. Так, перекладати англійською вулиці — це правильно, потрібно. Але хто буде робити для киян? Для людей, які навіть необов'язково тут народилися — я теж приїхала в столицю, коли мені було 16 ро-

Київський фонтан на Володимирській, 40/2

Квест на вікенд

Авторка проекту «Шукай» Юлія БЕВЗЕНКО — про зв'язок бронзових скульптурок та нових форматів вивчення Києва

На Шота Руставелі, 44 — київський балкон

Мініскульптура екіпажу у Київському Пасажі, на Хрещатику, 15/4

ків, — а взагалі для тих, хто тут живе. Хто може ходити одними й тими ж вулицями й не знати багато цікавих історій про місто. А скульптури якраз допомагають дізнатися щось нове, але дозовано, одне, а не все одразу, — наприклад, про київське сухе варення.

Також ці скульптурки спонукають вийти, походити, стати відкритим до світу. Бо онлайн — це добре, але погуляти містом офлайн — це зовсім інше.

● ІСТОРИЧНА ТОЧНІСТЬ & БЕЗПЕКА

— Як обираєте локації для скульптур?

— Ми обираємо локації дещо хаотично, але в цьому хаосі є система. Спочатку з'являється ідея скульптури, потім ми її робимо, згодом я розумію, де вона може стояти. Іноді буває навпаки, що спочатку в нас локація, а потім скульптура, як було, наприклад, з київським велотреком. Зрозуміло, що скульптурка, присвячена йому, мала стояти саме там.

Водночас, думаю, якщо ми встановили її десь в іншому місці, це було б теж добре. Бо ми не завжди вибираємо локацію відповідно до історичного факту. Тому що в нас, наприклад, скульптурка негайної допомоги мала бути на Рейтарській, біля будинку, де містилася станція швидкої медичної допомоги. Але на Рейтарській стоїть занедбана, зруйнована будівля, а кафе поруч не підходило нам за атмосферою скульптури. Зрештою, встановили на Липинського, 4. Тобто локація для кожної скульптури — це окремий випадок.

— Також важливим аспектом є безпека самої скульптури...

— Так, саме тому готелі, ресторани, де є камери, охорона, ідеально для цього підходять. Крім того, там ще й багато туристів.

— Чи часто скульптурки страждають від вандалів?

— У рамках проекту «Шукай» було створено скульптуру, що присвячена фонтану «Слон», який довгий час прикрашав один із пагорбів Хрещатого парку. З хобота «Слона» бив струмінь води, що сягав шести метрів! Існує також легенда, що джерелом натхнення для створення фонтану були «Знедолені» Віктора Гюґо. У цьому романі малий безхатченко Гаврош із товаришами ховається на ніч всередині велетенської статуї слона, що існувала в той час у Парижі. Фонтан пережив бомбардування Другої світової війни та простояв у парку до 1970-х років. Скульптурка на його честь була встановлена на той час у безлюдному вночі парку біля Арки дружби народів. Камер не було, нагляд та людей теж. Це, вочевидь, і стало причиною, що цю скульптурку викрали. Тому слоник тепер у ТЦ «Глобус». Так, вдруге ми його встановили не там, де він колись був розміщений, але зате за ним тепер встановлено нагляд.

● ОДНА З ПЕРШИХ ПИСЬМОВИХ ЗГАДОК ПРО КИЇВ

— Як саме підбираєте історії? Як приходять ідеї скульптурок?

— Є досвід, який я отримала під час проведення екскурсій, тому ідеї скульптур більше за п'ятдесят, а просто чекаю для них партнерів.

Іноді самі партнери підказують, що хотіли б встановити — наприклад, скульптурку, присвячену велотреку. Часом до мене звертаються з пропозицією, що просто хочуть щось подарувати місту. Так, скажімо, скульптурку київського гелікоптера встановив Інститут вертебрології та реабілітації. Загалом, ідеї приходять по-різному: щось читаю, щось люди підказують, пишучи у «Фейсбуці», «Інстаграмі», щось партнери, історики, частину дізнаюся з лекцій...

— **Окрім звичних котлети по-київськи, каштанів, київського торта ви відкриваєте взагалі малознані епізоди нашої минувшини. Чи могли б розповісти про скульптурку «Київський лист»?**

— З ним пов'язана дуже давня історія. Хозарин Яків бен Ханукка, який проживав у Києві понад тисячу років тому, був поручителем за брата, який взяв у борг значну суму й не зміг віддати, бо десь у дорозі на нього напали розбійники й позбавили життя. Тож Якову довелося провести за ґратами боргової в'язниці цілий рік, поки хозарська громада Києва збрала 60 монет і викупила його звідти. Щоб виплатити решту боргу, написали цього листа з проханням до юдейських громад інших міст допомогти Якову. Зрештою, лист опинився аж у Каїрі, у сховищі старовинних рукописів при тамтешній синагозі. Там його у 1962 році й знайшов вчений-гебраїст із Чиказького університету Норман Голб і датував X століттям. Найцікавіше, що у 8-му рядку листа йдеться: «Ми повідомляємо вам, спільнота Києва...» — тож це фактично одна з перших письмових згадок про Київ. Оригінал листа зберігається в бібліотеці Кембриджського університету, а завдяки проєкту «Шукай» можемо побачити його бронзову копію. Коли ж скульптурка була готова, я довго шукала локацію, де її можна встановити. Тоді вирішила зателефонувати в синагогу Бродського, і там швидко погодилися.

● **КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ**

— Приємно, що скульптурки відображають наші історичні зв'язки з іншими країнами — наприклад, київська плінфа (з Візантією), а також золота туфелька Сержа Лифаря, сонячний годинник П'єра Брульона (з Францією)... Чи могли б ви розповісти, зокрема, про українсько-французькі культурні взаємини, що закарбовані у бронзових скульптурках.

— Серж (Сергій) Лифар — киянин, який став одним із найвидатніших балетних танцівників ХХ століття, отримав «Золоту туфельку» (головну нагороду в балеті), а також орден Почесного легіону за відродження балету у Франції. Як зазначала його дружина, коли подарувала туфельку Музею історичних коштовностей (згодом нагороду передали до Національного музею історії України): «Усе своє життя мій чоловік сумував за рідним краєм. Я впевнена, що він все бачить і чує, і радіє, що ця маленька частина його назавжди залишиться в Києві, тому що він народився тут і цінував спогляди про рідні місця весь той час, поки жив за кордоном».

П'єр Брульон — вчитель математики Києво-Могилянської академії, який подарував місту два сонячні годинники, власноруч розрахувавши їхню конструкцію. Один із них міститься у дворі Могилянки, а другий — прикрашає ротонду над фонтаном «Самсон» на Контактової площі. Ці годинники не тільки окраса міста, а й чудові посібники з математики й астрономії для студентів.

● **КОМП'ЮТЕР ЛЕБЕДЕВА ТА ГЕЛІКОПТЕР СІКОРСЬКОГО**

— Фігурки відображають і те, чим ми можемо пишатися, зокрема уже згадуваний гелікоптер Сікорського. А чи могли б ви розповісти про скульптурки «Київський комп'ютер» та «Велотрек»?

— Скульптурка «Київський комп'ютер» присвячена Малій обчислювальній електронній машині (МЕОМ). Це перший у континентальній Європі комп'ютер, який був сконструйований колективом вчених під керівництвом академіка Сергія Лебедева на околиці Києва, у Феофанії. Щоправда, «Мала» нині радше умовна назва. Бо те, що втілено в мініскульптурі (нагадує масивний стіл), — лише пульт оператора. Натомість сама МЕОМ займала кілька кімнат на двох поверхах будівлі.

Київському велотреку вже понад сто років. І ця його тривала історія могла завершитися раніше — у 2000-х роках він опинився під загрозою знесення. Утім, завдяки тривалій боротьбі киян у 2014 році було прийнято рішення його відновити. Тож зараз він входить до ТОП-10 європейських велотреків і разом із велодромами Ерфурта (1885), Ерне Хілі (1891) та Мілана (1935) є одним із найстаріших в Європі.

Київський велотрек на В'ячеслава Липинського, 15

Котлета по-київськи у сквері Городецького, Хрещатик, 15/4

— Як вам спало на думку розповідати про ті символи Києва, які вже лишалися в історії, як, наприклад, згаданий київський слоник?

— Спочатку ми встановили котлету по-київськи, каштан і торт, щоб заявити, що ми будемо встановлювати київські символи. Тому що якби ми почали зі слоника, то для багатьох людей це було б трохи незрозуміло, тож ми намагалися врахувати готовність аудиторії. А коли ми встановили скульптурку київського сухого варення — люди були в захваті, писали, що вони взагалі до цього не знали, що це таке, тим більше, що це був сувенір, без якого ніхто з Києва у XIX ст. не їхав. Тож можна було б встановити скульптуру «Батьківщина-мати» чи Андріївської церкви. Проте це занадто просто — встановити те, що є. А от втілити у скульптурці те, чого вже немає, але воно існувало, — набагато цікавіше.

Шахи у парку Шевченка, біля входу з вулиці Льва Толстого

Грамофон на вулиці Рогнідинській, 2

Столичний каштан на Хрещатику, 36

● **КИЇВСЬКИЙ ЛАНЦЮГОВИЙ МІСТ ТА ВИСТАВКА В ЛОНДОНІ**

— Чи могли б розказати історію, яку втілює фігурка «Ланцюговий міст»?

— Ця скульптура присвячена Миколаївському ланцюговому мосту. Можна вважати, що це перший (принаймні, з часів Київської Русі) постійний міст між Києвом та передмістям на Лівобережжі. Його звів англійський інженер Чарльз Віньол у 1853 р. за наказом імператора Миколи I. Тоді це був єдиний у світі шестипролітний міст, справжнє диво техніки. Тож за рік після відкриття зменшена точна срібна копія Ланцюгового моста була виставлена на Всесвітній виставці в Лондоні. На радість київських дачників у 1911 році через міст пройшов маршрут бензотрамвая. Він починався на Поштової площі, йшов через Микільську Слобідку і далі — аж до Броварів. 1920 року один із прольотів моста був підірваний. Тож через деякий час уже за проєктом Євгена Патона був побудований новий міст на старих опорах. Проте 1941 року, коли радянські війська відходили, цей міст також зруйнували. І вже 1965 року неподалік від нього з'явився міст Метро. Нині за низької води з моста Метро інколи видно темні камені — то виступають з-під води опори старого Ланцюгового моста.

— Історична спадщина, посвячення, сучасність — ці теми втілюють ваші скульптурки. Як формуєте це поєднання?

— Просто балансую. Якщо поставили скульптуру, пов'язану з історичною темою, скажімо, київським листом, то значить, наступним має бути балкончик. Або зараз у нас Михайло Булгаков, київська швидка допомога, а наступний теж буде присвячений сьогоденню. Це ж чудово — встановлювати символи, які сьогодні в нас є, як, скажімо, скульптура, присвячена грі в шахи у парку імені Тараса Шевченка.

● **«ВНУТРІШНЯ КУХНЯ»**

— Проєкту вже два роки, чи можна вже говорити про певні тенденції?

— Минулого року ми вийшли на стабільну діяльність, замовлення від партнерів, у мене вже є команда. І я дуже пишалася цим. Однак потім стався карантин, і п'ять партнерів сказали, що цього року не зможуть фінансувати проєкт. Тому про якісь тенденції говорити складно. Проте однозначно, що скульптури стали складнішими. Зокрема, та ж скульптура негайної допомоги. Її легенда — «Потри на вдячність лікарям, що ризикнуть своїм життям». Ми мали відкрити її ще в березні, але почався карантин. Тож ми не відкривали її офіційно, просто вийшли у прямий ефір і представили, тому що це вже було дуже на часі.

— Чи могли б розповісти про якусь «неофіційну» історію «Шукай», що трапилася під час підготовки відкриття скульптури, адже в кожному з них вкладено багато праці.

— Роботи справді багато — домовлятися з партнерами, готувати бюджети, виправляти помилки за свій кошт, домовлятися з локаціями, далі про це все писати, справлятися з тим, що щось вкрали... Зокрема, ми звикли, що місяць чекаємо, поки розглянуть нашу заявку на встановлення скульптури: розповідаємо, що це буде за скульптура, де вона буде, як це буде. Це все треба пояснювати. І я людей розумію, вони ж думають, що скульптура — це як пам'ятник Богдану Хмельницькому. Тож великою несподіванкою стало те, що одного разу працівники ЖЕКУ по «Вайберу» вирішили ці питання і за п'ять хвилин дали нам дозвіл. Загалом таких неофіційних історій багато: тому що десь щось відвалилося, десь щось треба було приклеїти. Це така внутрішня кухня, я потроху її описую у соціальних мережах.

— Чи маєте улюблену скульптуру?

— Усі скульптурки мої улюблені, але остання — це фаворит. Тому зараз — це скульптура негайної допомоги.

— Скільки часу піде на те, щоб віднайти усі фігурки?

— Зараз за один день це зробити неможливо, бо просто фізично люди втомлюються. Однак за два цілих дні можна. Колись у нас було п'ять скульптур, які люди обходили за три години, — і при цьому вони ще попили каву, пообідали. Часто люди призначають обіди, зустрічі біля нової скульптурки, яку вони ще не знайшли. Або спеціально їдуть у якийсь район, де вони ще не були. Бо треба спеціально їхати за київським тортом (на проспекті Науки, 1) і на пошуки Кирила Кожум'яки (на Рибальському острові).

— Це справжній квест на вікенд.

Підготувала Марія ЧАДЮК, фото Миколи ТИМЧЕНКА, «День»

«Кращої нагоди не буде»

ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНІСТЬ Україна — за крок до старту ринку газу для населення

Олексій САВИЦЬКИЙ,
спеціально для «Дня»

У серпні Україна може нарешті запровадити повноцінний ринок газу для населення — із вільним вибором постачальників та конкурентним ціноутворенням. Дотепер спроби запровадити реформу постійно відтермінували. За останні 3 роки — аж 4 рази!

Однак із 1 серпня держава обіцяє покласти край приватній монополії на газовому ринку і нарешті запровадити конкуренцію.

Вагомий крок на цьому шляху днями зробив уряд, затвердивши результати конкурсу на постачальника «останньої надії» (ПОН). Це компанія, яка постачатиме паливо тим споживачам, які з тих чи інших причин лишилися без постачальника.

«Постачальник «останньої надії» — це страховий механізм, — пояснює заступник начальника департаменту енергоефективності НАК «Нафтогаз України» Олексій ХАБАТЮК. — І він працюватиме лише тоді, коли споживач залишиться без постачальника. Наприклад, через втрату ліцензії, банкрутство, невиконання обов'язків перед Оператором ГТС тощо».

Ім самим постачальником «останньої надії» стала Газопостачальна компанія «Нафтогаз України». Вона виграла конкурс, запропонувавши продавати газ узагалі без націнки. Тобто паливо для клієнтів постачальника «останньої надії» не буде дорожчати.

Ціна постачальника «останньої надії» буде абсолютно ринковою. Ми вважаємо, що клієнт не має страждати, якщо його попередній постачальник став банкрутом, — пояснює директор «Газопостачальної компанії «Нафтогаз України» Максим РАБІНОВИЧ.

Затвердження урядом ПОНу — це ключова частина реформи ринку газу, нагадують фахівці.

«Це один із останніх кроків на шляху до відкриття повноцінного ринку газу для населення. Із першого серпня споживачі будуть гарантовано забезпечені газом — у разі проблем у того чи іншого комерційного постачальника паливом людей забезпечить постачальник «останньої надії», — наголошує Максим Рабінювич.

Після цього в споживача буде до 60 днів на пошуки нового, постійного постачальника газу на ринкових умовах.

«Двох місяців має бути цілком достатньо, аби споживач міг знайти собі постійного постачальника й перейти до нього», — вважає директор «Газопостачальної компанії «Нафтогаз України».

Тепер для старту ринку лишилося тільки скасувати режим покладавання спеціальних обов'язків (ПСО) на Нафтогаз України. Це дозволить компаніям нарешті конкурувати за клієнтів

ціною. Постачальники будуть намагатися запропонувати споживачам якомога вигіднішу пропозицію. Тож фахівці сподіваються, що населення від цього тільки виграє. Але важливо не втратити чудову нагоду для запуску ринку.

«Відкладати немає куди. Тим паче зараз — низька ціна на газ. Це дозволить перейти до ринкових цін безболісно. Якщо порівнювати з попередніми роками, коли ціни були в рази вищі, тепер ринкові зміни будуть значно простішими», — заявив під час виступу на Ukrainian Gas Open президент Асоціації «Газові трейдери України» Андрій МИЗОВЕЦЬ.

Саме тому, за словами Мизовця, зволікати з запровадженням ринку не варто. Натомість державному регулюванню цін і монополії регіональних постачальників має настати кінець. У споживача має бути вибір. «Ринок все розставить на свої місця. Головне — не заважати», — упевнений фахівець.

«Саме споживач має отримати користь від запуску ринку. ПСО неодмінно потрібно скасувати», — додає й голова правління ETG.UA Володимир ШВЕДКИЙ.

Із тим, що епоха ПСО вже вичерпала себе, згоден і голова Біржового комітету Української енергетичної біржі Олексій Дубовський.

«Відміна ПСО на ринку газу — нагальніша, аніж на ринку електроенергії. Нині — справді вдалий момент. Краще ринок відкривати в сезон з низькими цінами, коли буде час усе протестувати, — наголошує Олексій Дубовський. — Що стосується Української енергетичної біржі, то технологічно ми вже до цього готові».

А поки ПСО ще в силі, газопостачальні компанії намагаються заманити клієнтів сервісом. Володимир Шведкий констатує, що спрощення процедури зміни постачальника поступово дає свої плоди.

«Із 1 липня кількість заявок зросла в рази. Отримуємо по 70—100 заявок на день від фізосіб», — повідомив голова правління ETG.UA.

Щоправда, чинні газзбуди, аби не втратити клієнтів, почали хитрувати: ЕІС-коди, потрібні для ідентифікації клієнта, раптово зникли з платіжок. А саме ці коди потрібні для переходу до нового постачальника. Відповідно, щоб змінити компанію, споживач має додатково попрацювати: знайти цей код у старих платіжках чи в особистому електронному кабінеті.

Та навіть такі незручності не стануть на шляху конкуренції, сподіваються експерти. Щойно газопостачальні компанії зможуть змагатися ціною, споживач отримає чудовий вибір акційних пропозицій і бонусів.

«Маємо перейти в конкурентний ринок, щоб кожен постачальник пропонував свої пропозиції. Хто запропонує кращі — той і виграє. Ринок розставить все по місцях», — підсумовує Олексій Хабатюк.

Грунт для «квантового стрибка»

ФАКТ І КОМЕНТАР

Експерт: законопроект про локалізацію відповідає вимогам міжнародних економічних організацій

Алла ДУБРОВИК-РОХОВА, «День»

КОМЕНТАР

Верховна Рада на засіданні 21 липня прийняла в першому читанні так званий законопроект про локалізацію (№ 3739).

Він передбачає преференції при державних закупівлях з вимогою локалізації 25?40% з 1 січня 2021 року з подальшим підвищенням ще на 15 процентних пунктів з 2024 року. Законопроект поширюється на чотири підгалузі машинобудування: залізничний транспорт, міський пасажирський транспорт, комунальну техніку і спецтехніку, енергетичне машинобудування. Якщо законопроект буде прийнятий у другому читанні і вступить в силу, локалізація стане кваліфікаційним критерієм для участі в закупівлях. Згідно із законопроектом, методику визначення ступеня локалізації буде затверджувати Кабінет Міністрів.

«Рівень проникнення імпорту в публічні закупівлі за цими галузями машинобудування в Україні сягає 50%. За даними експертів, в середньому для всіх публічних закупівель по Україні цей показник становить 38%, тоді як у публічних закупівлях розвинутих країн (США, ЄС) імпорт складає не більше 4?5% всіх закупівель. Кожна така публічна закупівля — це черговий удар по потенціалу розвитку промисловості та всієї економіки», — йдеться в пояснювальній записці.

Голова представництва ЄС в Україні розкритикував законопроект. Він направив на адресу прем'єр-міністра Дениса Шмигала і спікера Верховної Ради Дмитра Разумкова лист, в якому заявив, що преференції українському машинобудуванню при державних закупівлях суперечать взятим Україною зобов'язанням в рамках Світової організації торгівлі. В ЄС вважають, що законопроект порушує принципи недискримінації, а з урахуванням пропонованого рівня локалізації до 60%, фактично позбавляє іноземну продукцію можливості участі в державних закупівлях. Але експерти переконують, що це не так.

Ігор ГУЖВА,

економіст-міжнародник, експерт CMD-Ukraine:

— Положення законопроекту та обставини його запровадження відповідають базовим рекомендаціям ОЕСР і вимогам міжнародних економічних організацій та угод щодо впровадження таких заходів.

По-перше, локалізація має тимчасовий характер і запроваджується строком на десять років.

По-друге, на внутрішньому ринку наявна конкуренція між вітчизняними виробниками за всіма товарними позиціями, передбаченими в законопроекті, відтак, публічні підприємства матимуть широкий вибір альтернатив при здійсненні закупівель.

По-третє, є недискримінаційним: вимоги щодо локалізації висуваються однаково як для вітчизняного виробника, так і для іноземного, що зумовлює стимул інвестувати у відкриття своїх виробництв на території України або використовувати українські складові з метою виконання вимог щодо локалізації.

На таких засадах компанії, перш за все європейські, які на сьогодні вже беруть участь у галузевій чи міжгалузевій виробничій кооперації, отже, мають відповідний рівень локалізації в Україні, лише посилять свої позиції на ринку нашої країни. А вже за відсутності обов'язкової вимоги щодо локалізації в предметі закупівлі європейські компанії, що виробляють спільний продукт з українськими компаніями, програють за ціновим критерієм китайським та іншим товарам нижчої якості.

Водночас згідно з найкращими світовими практиками, законодавчу ініціативу щодо локалізації в публічних закупівлях важливо доповнити положеннями про «експортну дисципліну». Тобто передбачити, що

починаючи, наприклад, з 2025 року, окрім вимог до локалізації, виробник повинен мати певний відсоток експорту у питомій вазі продукції, що підпадає під норму законопроекту. Таким чином, це значно підвищить якість та оптимізує ціну предметів закупівель.

Разом із цим важливо зазначити, що інструмент локалізації в публічних закупівлях доцільно застосовувати разом з іншими інструментами економічного розвитку, зокрема це такі:

- ▶ податкові, митні та фінансові стимули для індустриальних парків;
- ▶ модифікації митно-тарифної політики в інтересах національної економіки;
- ▶ створення банку розвитку та активізація державних цільових програм для забезпечення сталого фінансування запуску та масштабування випуску продукції переробної промисловості;
- ▶ запровадження безоплатного приєднання до інженерних мереж;
- ▶ повноцінний запуск експортно-кредитного агентства для страхування, гарантування та кредитування експорту високотехнологічної продукції;
- ▶ створення мережі торгових представництв України за кордоном для оперативної міжурядової взаємодії в інтересах українських підприємств, зокрема просування їх інтересів на зовнішніх ринках, попередження дискримінаційних заходів тощо.

При поєднанні зазначених інструментів економічного розвитку, а також за умови ефективного державного менеджменту у середньостроковій перспективі буде можливо досягти справжньої європейської інтеграції, зокрема в термінах доходів та якості життя населення.

Відновлювальні джерела енергії вперше обігнали вугілля, нафту і газ в сфері виробництва електроенергії в ЄС

ФОТО МИКОЛИ ТИМЧЕНКА / «День»

ФОТОФАКТ

Про це йдеться в публікації Climate Home News. Вітрова, сонячна, гідроенергетика та біоенергетика згенерували 40% електроенергії в 27 державах-членах в першій половині року, перевищивши викопне паливо як джерело, на частку якого припало 34%. Про це свідчить аналіз кліматичного аналітичного центру Ember. В результаті викиди вуглецю в енергетичному секторі Єврозою скоротилися майже на чверть за перші шість місяців 2020 року.

Старший аналітик з енергетики в Ember Дейв Джонс сказав, що це знаменує собою «символічний момент» в переході електроенергетичного сектора Європи. Він зазначив, що дев'ять років тому викопне паливо виробляло вдвічі більше електроенергії в ЄС, ніж відновлювані джерела.

У той час як попит на електроенергію в ЄС впав на 7% через COVID-19, вироблення електроенергії з відновлюваних джерел зросло на 11%, в основному за рахунок нових вітрових і сонячних установок, які виробляли рекордну п'яту частину електроенергії в Європі. У Данії 64% електрики було вироблено від вітру і сонця.

Тим часом виробництво електрики з викопного палива впало на 18%. Основний удар отримало вугілля зі скороченням виробництва в кожній країні. У Португалії падіння складало 95%, в Іспанії — 58%.

СУСІДИ

Іван КАПСАМУН,
Аліса ПОЛІЩУК, «День»

Білорусь: чому ці вибори особливі?

«Є враження, що вперше з 1994 року система перебуває в меншості, коли близько 60% громадян готові підтримати альтернативного кандидата», — експерт

Знаближенням президентських виборів в Білорусі (заплановані на 9 серпня), ситуація дедалі більше загострюється. Чинний глава держави 65-річний Олександр Лукашенко знаходить у владі з 1994 року і наразі робить все, щоб обертися на черговий термін. Все — це означає запроторення до буцегарні всіх основних конкурентів і опонентів, жорстке затримання учасників протестів, не реєстрація опозиційних кандидатів, обмеження кількості спостерігачів на виборах тощо. Для білоруських реалій це не є новиною, адже окрім перших виборів 1994 року, на яких переміг Лукашенко, жодні інші на міжнародному рівні не були визнані вільними і справедливими (2001, 2006, 2010, 2015 роки).

Проте ці вибори все-таки відрізняються — основна причина в тому, що відсоток тих, хто незадоволені ситуацією і незмінним керівництвом суттєво збільшилася. Це робить вибори непередбачуваними, адже, з одного боку, Лукашенко начебто все контролює (вся влада в його руках), а з іншого — сила народного незадоволення може вилитися у масові протести і зіткненні з працівниками правоохоронних органів. Також існує фактор Росії, яка давно прагне фактично поглинути Білорусь через так званий механізм «союзного государства», але Лукашенко весь час пручається: в цьому плані ситуація особливо загострилася в останній рік. Тому Кремль буде однозначно розігрувати «карту виборів» в своїх цілях.

Ще одна особливість — штаб Світлани Тихановської (після затримання і недопущення до виборів чоловіка, вирішила сама балотуватися), допущеної до участі у виборах президента, працюватиме разом зі штабами Віктора Бабарика і Валерія Цепкала, яким ЦВК Білорусі відмовила в реєстрації кандидатами. Зокрема, штаби всіх трьох кандидатів відмовилися від бойкоту виборів і закликали громадян проголосувати 9 серпня. Тут можна провести паралелі з нашою новітньою історією, коли в далекому вже 1999 році напередодні президентських виборів в Україні, об'єдналися чотири опозиційні кандидати (Євген Марчук, Олександр Мороз, Олександр Ткаченко та Володимир Олійник) для протистояння Леоніду Кучмі, який балотувався на другий термін. Затія була позитивна і мала шанси на успіх, проте через зраду Мороза, який після обрання єдиним кандидатом від «четвірки» Євгена Марчука, також вирішив балотуватися, ідея кумулятивного ефекту провалилася. Чи вдасться білорусам? Яка наразі ситуація і чого варто очікувати?

● «РЕПРЕСІЇ БУДУТЬ ЛИШЕ ЗРОСТАТИ»

Юрій СИРОТЮК,
директор центру «Українські студії стратегічних досліджень» (facebook.com);

— У Білорусі триває президентська виборча кампанія, яка супроводжується жорстким тиском на опозицію і намаганнями повністю придушити будь-які спроби спротиву напередодні виборів, які заплановані на 9 серпня 2020 року. З наближенням виборів ці репресії лише посилюються. У відповідь в Білорусі наростає хвиля протесту. Почастішали акції мирного протесту, коли люди виходять на вулицю, стають вздовж дороги і починають аплодувати. Зазвичай такі акції грубо придушуються з боку міліції та ОМОНу.

Арешти політ'язнів напередодні старту кампанії, відмови у реєстрації ексголови «Белгазпромбанку» Віктора Бабарика та ексголови Парку високих технологій Валерія Цепкала, яких ЗМІ вважали головними конкурентами Олександра Лукашенка на виборах, збурили нову хвилю протесту і спонукали людей масово вийти на вулиці. Почалися репресії.

За даними білоруського правозахисного центру «Весна», в результаті сутичок із міліцією 14-15 липня було затримано 420 осіб у Мінську та десяти великих містах країни. Серед затриманих — журналісти, блогери, випадкові перехожі. Як свідчить білоруська журналістка Катерина Андреева, за фактом подій 14 липня відкрита кримінальна справа за статтею 342 КК Білорусі («Організація та підготовка дій, які

Гомельським журналістам Олені Германович та Павлу Міцкевичу погрожують тиском на їхнього 18-річного сина, якого затримали, звинувативши в дрібному хуліганстві і погрожуючи посадити за ґрати на кілька років, якщо батьки «продовжать писати».

За повідомленням правозахисного центру «Весна», число білоруських політ'язнів, затриманих у зв'язку з майбутніми президентськими виборами, сягнуло 25 осіб. Серед них — лідери білоруської опозиції Микола Статкевич та Павло Северинець, а також незареєстрований кандидат в президенти Віктор Бабарико з сином Едуардом, блогери Сергій Тихановський та Ігор Лосик. Зокрема, правозахисна організація «Міжнародна Амністія» оголосила міжнародну

перша очевидна ознака того, що вибори на такі не схожі, оскільки вони мають бути відкритими.

У нас було троє сильних кандидатів на посаду президента, двоє із них зараз сидять у в'язниці. Не всі вони навіть встигли стати кандидатами в президенти, а були лише претендентами. Проте мені як людині, яка з 1994 року стежить за процесами в країні, незвично було спостерігати за такою жорсткістю, яка була на вулицях: раніше цього не було. Кількість затриманих уже, напевно, рахується не сотнями, а наближається до тисяч. Усі ключові правозахисні організації вже висловилися про недопустимість того, що відбувається. У цьому сенсі у нас ніколи не було подібних виборів.

ФОТО РЕЙТЕР»

грубо порушують громадський порядок, або участь у них»), створена велика слідча група, яка має допитати 450 підозрюваних. Пізніше відкрили справи ще за двома статтями: «Спротив співробітникам органів внутрішніх справ» та «Застосування сили до співробітників органів внутрішніх справ». Чотирьом особам уже висунуто обвинувачення за цими статтями.

Експерти прогнозують, що такі репресії будуть лише зростати. Взагалі з початку виборчої кампанії правозахисники нарахували більше 1140 затриманих: членів «ланцюгів солідарності», членів ініціативних груп, активістів, політиків, блогерів, журналістів, велосипедистів та перехожих на вулицях. 190 осіб через політичні переслідування отримали загалом 2607 днів арешту по адміністративних статтях, 333 людини отримали штрафи на загальну суму більше 265275 білоруських рублів (більше 110.000\$).

Продовжується тиск і на свободу слова. Днями 213 незалежних журналістів підписали жорсткий лист очільнику МВС та іншим високим чиновникам у зв'язку з арештами журналістів та нападом на журналіста Радіо Свобода Антона Трохимовича.

акцію на підтримку заарештованого 7 червня опозиціонера Павла Северинця, якого другий місяць тримають в ізоляторі на Окрестина. Загалом же, починаючи з 1997 року, Павла Северинця за його боротьбу проти режиму Лукашенка затримували більше сотні разів.

На підтримку білоруського народу очільник Білоруського інформаційного центру, відомий поет Олександр Ірванець оголосив про запуск флеш-мобу «Люблю Білорусь». Він закликав усіх, кому не байдужа доля сусідів, записувати відеозвернення, де розповідати, що їм подобається в Білорусі, і розміщувати в соцмережах із гештегом #ЛюблюБілорусь.

● «У НАС ВПЕРШЕ ОБ'ЄДНАЛИСЯ ШТАБИ З КАНДИДАТІВ В ОДИН ОБ'ЄДНАНИЙ ШТАБ ТИХАНОВСЬКОЇ»

Віктор МАРТИНОВИЧ,
білоруський письменник, журналіст:

— Учора Центральна виборча комісія ухвалила рішення про те, що кількість спостерігачів на дільницях буде обмежена до 5 осіб. Це

Цього разу класична опозиція якраз поводить себе дуже пасивно, і ті люди, які кинули виклик сьогодні, — не опозиція, а щось інше. Чи означає це, що альтернатива може перемогти? У таких режимах, де кожен крок, розмова, листування людини контролюється, перемогти можна лише тоді, коли перемогти неможливо в принципі. Коли з'являються розклади, які не піддаються контролю, лише тоді з'являється якась надія. Тому неможливо що-небудь прогнозувати, адже ми не знаємо, хто буде тим «чорним лебедем», який може призвести до змін. Наприклад, 2 серпня, у нас призначено введення військової техніки в місто, приурочене до Дня десантників. Проте, жодного разу до цього День десантника не супроводжувався введенням військової техніки до середмістя. Є всі підстави підозрювати, що техніка там і залишиться, тобто влада готується дуже серйозно, і я не можу уявити собі, щоб у такій ситуації вулиця перемогла, адже ніхто з військовою технікою битися не буде.

Ситуація вже загострилася, наприклад, білоруські міста помальовані політичними графіті, такого ніколи не було. Раніше, коли політичне графіті з'являлося, його відразу ж замальовували. Тепер

є якесь відчуття того, що ці графіті вже малює не опозиція, а звичайні громадяни, яким не подобається те, що відбувається.

У нас були виступи кандидатів у президенти на телебаченні і на попередніх виборах, це просто встановлена законом процедура, але це мало на що впливає.

Опозицією у нас зазвичай називають старі партійні структури, які зараз роз'єднані, працюють більше на владу, наприклад, агітують не підтримувати Світлану Тихановську, основну суперницю влади, єдиного кандидата, що залишився в бюлетені, яка навіть сама не є висуванцем. Її чоловік був людиною, що кинув виклик владі, його заперотили до в'язниці, і тому реєструвалася його дружина. Є враження, що вперше з 1994 року система зараз перебуває в меншості, що близько 60% білорусів готові, так чи інакше підтримувати альтернативного кандидата. При цьому треба розуміти, що у нас не рахуються голоси на виборах. Для цього блокується присутність спостерігачів на ділянках. Тому що підрахунків голосів, як, наприклад, в Україні немає: бюлетені не показуються, спостерігачам не дозволено підходити до столу. Тому ми маємо всі шанси не довідатися, наскільки велике було бажання підтримати Тихановську. Є позитивні новини — у нас уперше об'єдналися штаби трьох кандидатів в один об'єднаний штаб Тихановської. Це щось теж нове, адже раніше всі сварилися один з одним, а зараз раптом об'єдналися. Я доки не бачу в цьому об'єднаного штабу чіткого плану щодо того, як можна переламати цю ситуацію. Можливо, він і є, але просто не озвучується, адже будь-який озвучений план буде вмить заблокований.

У Києві зараз зібралася велика кількість людей, які беруть участь у виборах через інтернет, і це абсолютно нове віяння. Наприклад, білоруський ресторатор Володимир Прокоп'єв ще два тижні тому не був нікому відомий, як учасник подій, але він став викладати відео, які набрали майже мільйон переглядів, це нові можливості для впливу.

Крім того, один із претендентів на вибори Олександр Цикало був колись творцем парку високих технологій, у нього багато знайомих в ІТ-галузі, і вони нещодавно зібralися на мозковий шторм і намагаються зробити онлайн-платформу, яка дозволить зафіксувати, подані за Тихановську голоси. Поки важко прогнозувати справцює це чи ні.

Я б сказав, що це вибори, в яких Росія ніяк не бере участь, тому що вона робить ставку на Лукашенка. Адже через остаточне погіршення стосунків з Європою, він буде змушений піти на щільніше зближення з Росією, і вона чудово це розуміє. Єдиний вплив Росії полягає в тому, щоб максимально віддалити Білорусь від Європи. Треба розуміти, що кандидати в не цьому не беруть участі, вони просто намагаються нав'язати свою повістку. Я б не запідозрював жодного з кандидатів, що залишилися, в тому, що він працює на Кремль. Кремль підтримує Лукшенка. Складно прогнозувати підсумок виборів, я думаю, що великий шанс того, що 9 серпня буде оголошена перемога Лукашенка за підсумками підрахунків голосів, цей варіант у мене основний. А ось усе, що буде далі, — прогнозам не підлягає.

ЩО ХОРОШОГО? ЩО ПОГАНОВОГО?

«Карантин трішки розбудив читача»

Жителі Дніпра та області — про гендерні питання, дистанційну освіту та нестачу кваліфікованих кадрів

Анна КАРПЕЧЕНКОВА,

голова громадської організації «Пані Патронеса»:

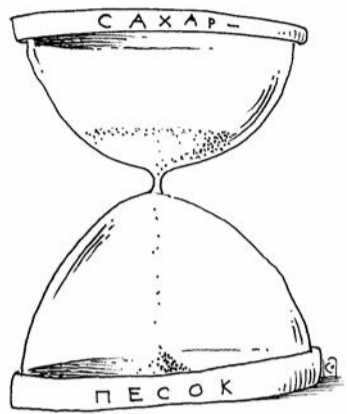
— Я працюю у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству. Приємно те, що у Дніпрі ця тематика стала актуальною. Чому я роблю такий висновок? Наприклад, на сесії міської ради депутатами було прийнято рішення щодо фінансування окремого шелтеру для жінок. Там зможуть перебувати жінки, постраждалі від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Наразі в Дніпрі вже функціонує подібний притулок, але цей передбачає перебування там жінок із дітьми. У новому ж центрі зможуть знаходитися саме жінки без дітей. Це рішення є показником того, що органи місцевого самоврядування розуміють важливість зазначеної проблеми і намагаються протидіяти цьому явищу. Негативом є те, що насильство дуже поширене. Підтвердженням є обговорення в соціальних мережах, в різноманітних спільнотах, серед активістів Дніпра факту побиття жінки у маршрутці та факт ймовірного зґвалтування жінки у парку. Велика кількість коментарів звучить приблизно так: «Чому вона там ходила?» та подібні фрази. На жаль, факт виправдовування дій кривдника залишається актуальним. Причому виправдовують агресора як чоловіки, так і жінки. Хоча для спеціалістів це є очікуваною ситуацією. Бо жінки зростають у цьому суспільстві і багато з них вважають, що насильство можна виправдати, а самі жертви проважують дії кривдника. Як професіонал, я переконуюся знову і знову, що ця проблема є важливою не тільки для мене особисто, а й для великої кількості людей. З іншого боку я розумію, наскільки громада Дніпра незріла у цьому питанні. Нам треба працювати не лише з органами влади, правоохоронцями, судами, а й з кожним мешканцем Дніпра.

Олександр МАЛІЙ,

спеціаліст із підбору персоналу у книжковому магазині:

— Усі говорять безробіття через коронавірус, а я скажу інше: не вистачає кваліфікованих кадрів. Здається, у Дніпрі майже немає молоді, яка хоче розпочинати з нуля та проходити нову школу вже за місцем своєї роботи. Я не перший рік працюю у кадровій сфері, тому помітив, що в нас люди кардинально різні: одні готові навчатися, працювати, удосконалюватися, а інші чекають манни небесної і вважають, що університетських знань вистачить, щоб стати матеріально незалежним. Якийсь абсурд. Це моє особисте спостереження, саме це я вважаю негативною тенденцією в нашому суспільстві.

Що трапилося хорошого? Це те, що карантин у квітні трішки розбудив нашого читача. Книжкові магазини перейшли в онлайн-режим роботи, розпочали активно вести сторінки у соціальних мережах, ініціювали акції, знижки. Все це зіграло. Лю-

ди почали купувати книжки, а значить — читати. Тому сподіваюсь, що потяг до книг — це не безвихідь під час карантину, а бажання відкрити нову сторінку у своєму житті, і хай вона буде літературною. Як би це не пафосно звучало, але карантин трошки змінив свідомість дніпрян, та й українців загалом. Це я бачу на прикладі своїх знайомих.

Наталія МАЛАХАЙ,

лікар-педіатр приватного медичного центру «Бути здоровим»:

— Головне, що зараз хвилює нашу родину, — це вступ сина до вищого навчального закладу. Рік був дуже непростим. Навчання налаштувалися на навчання, додаткові уроки з репетиторами, а тут коронавірус та карантин. Онлайн-заняття у школі, м'яко кажучи, сину не зайшли. Школа його дисциплінувала, а тут відповідальність треба брати на себе. Це виявилось найскладніше. Нарешті склали ЗНО, чекаємо на результати. Сподіваюся, отримаємо бали не нижче, ніж 170 з кожного предмета. Також хвилює, щоб із першого вересня в Україні знову не впровадили онлайн-навчання. Як лікар розумію: коронавірус не відступає і треба дбати про здоров'я. Але водночас не думаю, що під час навчання по скайпу можна розраховувати на якісні знання. Особливо це стосується першого курсу. Тому переймаюся, щоб здобуття професії не перетворилося на самоосвіту. Це не лише моя думка. У інших батьків такі ж побоювання.

Сергій МАКАРЧУК,

тренер дитячої спортивної школи:

— Уже минув місяць відтоді, як я і мої вихованці повернулися до нормального активного життя та тренувань. На жаль, деякі батьки втратили роботу або працюють на пів ставки, відповідно змушені економити на заняттях дітей. Все ж сподіваюся, що це тимчасове явище. А ще днями у мене були гості: прийшли мої колишні учні, які зараз навчаються у столиці. Не забули старого тренера. Ледає від такого сюрпризу, і словами не можу не передати радість. Запитуєте про негатив та про погане? Скажу, що він просто не полишає Україну. Хіба б ми могли колись подумати, що в нашій країні буде війна? А тут ще й тривожні вісті з Луцька. Виявляється, у нас є й такий тероризм. А що буде далі?

Тетяна СІДЕНКО, Дніпро

ПОГЛЯД

Сергій ЛАЩЕНКО

Згадуючи напад гітлерівської Німеччини на СРСР 22 червня 1941 року, ми якось оминули ще одну важливу дату: 22 червня виповнилося рівно 105 років з дня звільнення Львова від російських царських військ. Це сталося у 1915 році. Ця подія є важливою для усвідомлення незаперечного факту: Російська імперія абсолютно не змінюється за свою суттю. Те, що відбувалося в 1914—1915 роках в Галичині, а потім, рівно через сто років, повторилося на Донбасі. Книга «Московська окупація Галичини 1914—1917 р.р. у спогадах сучасників» (Львів 2018, видавництво «Апріорі») оприлюднює багато фактів.

Тоді антиавстрійська та антиукраїнська пропаганда починалася такими відозвами: «Многострадальний Русский Народ Галицкой земли! Братья и сестры! Шестьсот лет страдала наша Галицкая Русь в чужом ярме. Шестьсот лет лились горячие слезы сынов Галичины...» — і все в такому ж дусі. Окупанти детально розписували навіть конкретні дії галичан: «Встречай православное русское воинство, которое несет тебе не только простор земли и хлеб для утоления голода телесного, но и незапятнанное имя Руси...» Ну-ну. Населення Криму також постійно підгодували подібною пропагандою. Мовляв, страждають нещасні кримчани під нестерпним ігом України. Тому мешканці півострова зустрічали кремлівське воїнство, замасковане під «зелених чоловічків», дуже прихильно. Тітушок у вигляді «самооборон» організувати було нескладно. Як у Криму, так і на Донбасі. Той теж, як відомо, годував усю Україну. Вторгнення, зазвичай, готується не один рік. І тепер, і тоді. Газета «Свобода» від 22 січня 1914 року писала:

«РОСІЙСЬКА РУКА КЕРМУЄ В ГАЛИЧИНІ АРМІЮ ШПІОНІВ»

Вязниці в Галичині вже переповнені російськими шпигунами, щодень вичитуємо про арештування нових шпигунів. Росія так непохитно стремить до своєї цілі, що на місце кожного арештованого шпигуна чи агента присилає десяток нових...»

Непроминальна імперськість

Про спільне між окупацією Росією Галичини в 1914 році та Донбасу й Криму в 2014-му

І з тітушками на Галичині сто років тому було не складно: «все знайдуться темні селяни, які згодяться за зарплату проїхатися до Львова і грати роль «угнетених росіян...»

ТОДІ АВСТРІЯ, ТЕПЕР «ПІНДОСИ» І НАТО

Тепер ми говоримо про деструктивну роботу проросійських телеканалів. Тоді ж патріоти скаржилися: «Видавані за рублі кацапські газети викликають ненависть до Австрії, а захвалюють Росію, опоганюючи рівночасно на велику втіху поляків культурну роботу українців...»

«Кацапами» на початку минулого століття галичани називали місцевих москвофілів. Реакція патріотів на дії зрадників була практично такою ж, як і тепер стосовно сепаратистів Одеси й Харкова:

«Нарешті й у нас вичерпується терпеливість, і ми мусимо нашим зрадникам в Галичині і на Буковині зробити життя таким приємним, як наші браття мають в Росії під царською нагайкою!»

Не так одностайно, але й тепер почувеш: якщо в Криму і на Донбасі в українських патріотів відібрали житло та виперли останніх на підконтрольні території без будь-якої компенсації, то й Одесу, Миколаїв, Харків сепари повинні покинути і переселитися на територію «руско-го мира». Вільна Лугандонія з нетерпінням чекає прибуття «своїх»!

«ОТЖАТІЯ» В 1915-МУ ТА ІНШІ ПРИВОДИ ДЛЯ РОЗЧАРУВАННЯ

Процедура пограбування населення в Галичині сто років тому була шаблонною:

«Про кожного жида і мазепинця питає чиновник: «Кілько може дати?». Довірена особа означувала відповідну квоту, чиновник втягав на

нотатки і від того не було жадної апеляції. Опірних постобили нагайками або визначали за «політично неблагонадійних» і цілком легально висилали на Сибір...»

Ми знаємо: з Донбасу в Росію вивозили устаткування шахт і заводів. А тоді в Галичині було подібне:

«Починали від ревізії домів за озброєнням... Коли власник полишив був які несогірші меблі, то їх старанно опаковували і вивозили для більшої безпеки вглиб Росії. Те саме було з кухонним начинням та іншими пожиточними речами, яких свята Росія не відчуває потреби фабрикувати...» Наживалися при цьому і місцеві колаборанти. Освічені галичани усвідомлювали, що й самій Росії подібна практика не гарантує прогресу: «Легіони таких п'явок ссали нашу кривавицю більше, як рік, та від того таки російська держава не збагатіла...»

Розчарування українців Австро-Угорської імперії в діях Росії було неминучим:

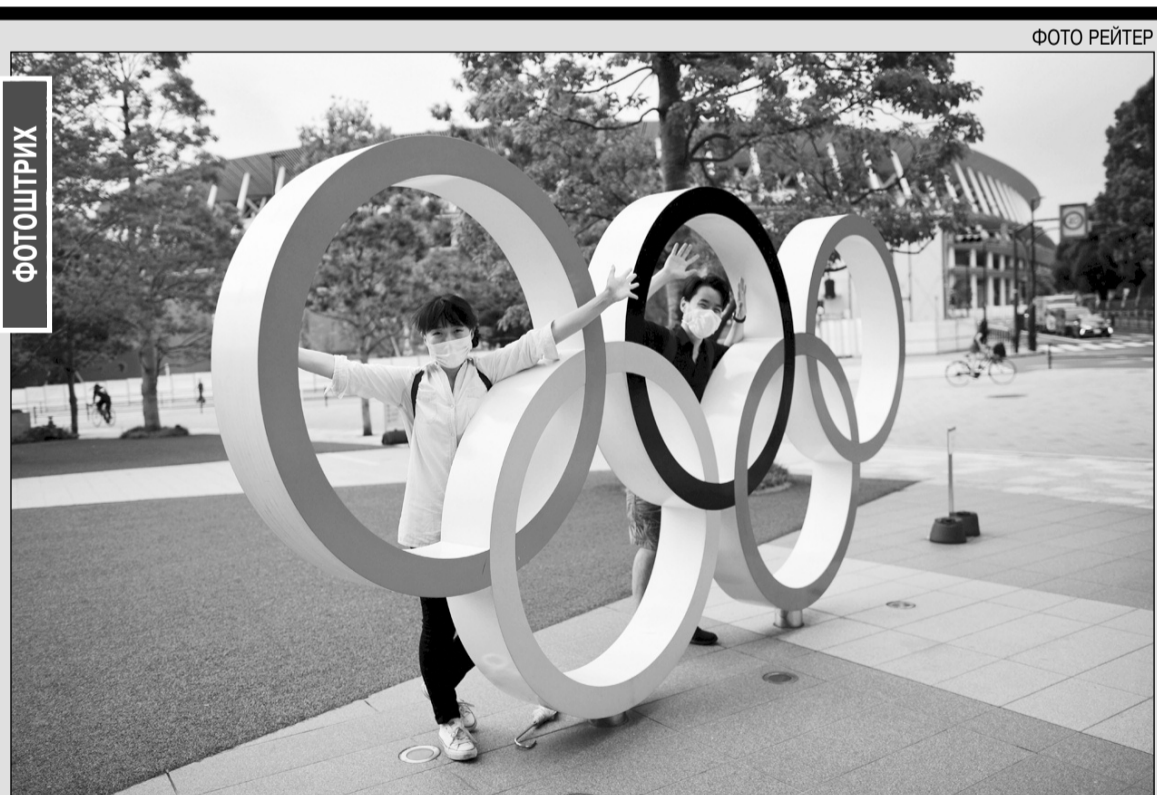
«Колись затяті лемки доводили, що «правдива руська мова» се російська. Аж коли змушені були шість місяців розмовляти з правдивими москалями, то скаржаться тепер, що скоріше з американцем домовляться, ніж з «гадом-москалем»...»

Росія не змінює свого ставлення до зрадників. Автори наводять висловлювання тогочасних російських царських офіцерів:

«Ми тепер в воєнний час терпимо, бо їх (москвофілів — С.Л.) ще нам треба, а опісля зробимо з ними лад. Бо хто зрадив за рублі, той зрадить опісля за корони й за марки...»

Так і тепер багато зрадників України вимушені були покинути Крим та нести службу на північних морях. В кращому випадку — на Каспії.

Варто б не в міру «зачарованим на Схід» громадянам України ознайомитися з книгою, яка детально розповідає про окупацію Галичини в 1914—1915 роках.

Світ відзначив рік до старту Ігор XXXII Олімпіади
Наразі 86 українських спортсменів уже завоювали перепустки

23 липня столиця Японії та весь спортивний світ відзначили рівно рік до старту найголовнішої спортивної події чотириріччя — Ігор XXXII Олімпіади. Ці довгоочікувані змагання були перенесені на 2021 рік у зв'язку з пандемією коронавірусу.

Оргкомітет у Токіо-2020 вдалося зберегти всі спортивні арени, де з 23 липня по 9 серпня кращі олімпійці планують розігруватимуть 339

комплектів нагород у 33 видах спорту. На цей момент розіграно 57% олімпійських ліцензій, які залишаються чинними для спортсменів, що їх здобули.

Наразі 86 українських олімпійців вже завоювали перепустки, що дають право участі в Олімпійських іграх у таких видах спорту, як бокс, вільна та греко-римська боротьба, веслування на байдарках і каное та веслувальний слалом, ве-

лоспорт трек та шосе, художня та спортивна гімнастика, плавання, кінний спорт, легка атлетика, кульова стрільба та стрільба з лука, а також стендова стрільба, артистичне плавання та стрибки у воду.

Для розіграшу решти 43% ліцензій МОК у співпраці з міжнародними федераціями затвердив нові правила кваліфікаційних турнірів, що триватимуть до 29 червня 2021 року.

ФОТО РЕЙТЕР

ФОТОШТРИХ

ІСТОРІЯ ТА «Я»

Як змінювали ставлення до репресій

Про інсценовані суди на початку існування радянської влади

Одна із загадок, залишених нам у спадок радянської владою, — яким чином більшовикам вдалося змінити ставлення десятків мільйонів людей до репресій. Після революції багато членів партії, не кажучи вже про колишніх багатіїв, старорежимну інтелігенцію, селянство та несвідомих пролетарів, щиро і гучно обурювалися з беззаконь, що чинилися в чекістських кабінетах, а також вироків трибуналів, які базувалися не на законах, а на революційній правосвідомості. І раптом за кілька років це обурення стало сходити нанівець. Більше того, уже в другій половині 1920-х чимала частина населення країни почала гаряче схвалювати тверду лінію партії, прокуратури і суду на викорінювання ворогів нового ладу.

Розгадка цього феномену, здавалося б, проста: страх примушував ідейних супротивників більшовицької влади тримати язика за зубами, а радянська пропаганда безупинно «вимивала з мізків» думки, які не збігалися з партійними гаслами.

Проте не завжди мітинги, збори та лекції приносили бажаний ефект. Необхідний інструмент впливу на маси знайшли у студентів-юристів: імпровізовані судові засідання, під час яких кожен студент пробував свої сили як обвинувач, захисник, суддя і, звісно, обвинувачений.

А професори під час постановочних процесів оцінювали знання тих або інших розділів права та ораторські здібності своїх учнів. У Росії подібна практика з'явилася в першій половині XIX ст., а через певний час слідом за юристами у змагання судового типу втягнулися словесники, які стали влаштовувати процеси над літературними героями. У них брали участь і лідери більшовиків.

Рішення наповнити стару форму новим революційним змістом виникло з початком Громадянської війни одночасно в різних кінцях і у різних людей. А з 1925 року процес підготовки і показу агітсудів стали регламентувати зверху, направляючи на місця інструкції та вказівки щодо їх правильної постановки. Вищий пілотаж — варіант суду, під час якого народними засідателями були присутні в залі.

Вироку передувала керована за допомогою досвідченого і перевіреного голови суду та «призвідників» дискусія. А в підсумку підштовхувані до ухвалення задалегідь підготовленого рішення глядачі продовжували свято вірити, що вони визначили результат засідання самі, із власної волі.

«СТРАТИТИ ЗАОЧНО»

Єлисаветградські газети початку 1920-х років рябіли повідомленнями про подібні інсценізації. У січневих номерах газети «Известия» знаходимо кілька дописів про суди, які влаштовувала влада в місті. Так у номері за 6 січня під рубрикою «Хроніка» на першій сторінці була надрукована замітка «Суд над батьком Махно»: «Днями відбудеться «суд над Махном», який влаштовує Агітпроп Упар-

кому. Де і коли відбудеться суд, повідомимо пізніше».

І вже через два дні газета писала, що 8 січня о п'ятій годині о пів дні в приміщенні 1-го Радянського театру відбудеться публічний суд над Махном.

Також були названі «артисти», які гратимуть ролі обвинувачів і захисників. На дійство обіцяли вільний вхід за посвідченнями червоноармійців та профспілковими квитками.

А вже у номері за 12 січня газета «Известия» друкує розлогий, аж на півсторінки, звіт про засідання військово-революційного трибуналу, який розглянув справу громадянина Нестора Махна.

Його звинувачували у відкритті фронту Денікіну 1919 року та сприянні «тимчасовій перемозі поміщиків і капіталістів», що протягом 1920 року відмовився підкоритися владі робітників та селян, а коли наприкінці року все ж таки уклав союзний договір з Радянською владою, то не виконував його умов.

Спектакль тривав майже три години. Врешті суд визнав факти збройних виступів Махна проти Радянської влади, організацію погромів, зруйнування транспорту, сіл. Трибунал визнав «громадянина Нестора Махна відвертим ворогом робітників, який насмілювався провокувати геройську боротьбу пролетаріату за світле царство комунізму, і за увесь його бандитизм та криваві злочини заклеїв його пролетарською зневагою, назвав зрадником справи робітників і засудив до вищої міри покарання — розстрілу».

Вочевидь, в емоційному стані від побаченого перебував і журналіст, який писав цей звіт, бо він припустився низки помилок. Тож у наступному номері газета робила редакційні уточнення. Зокре-

ма, повідомляла, що в дописі про суд не було вказано, що він був інсценованим, а у вирокі замість «Іменем УРСР» потрібно читати «Іменем трудового народу».

12 січня в Зимовому театрі відбувся повторний суд над «батьком Махно», і знову до зала глядачі проривалися з боєм.

СТРАТА ЯК ПОЛІТИЧНИЙ ФАРС

У номері від 5 лютого 1922 року єлисаветградська газета «Красный путь» надрукувала замітку свого сількора з Устинівки під назвою «Ложная тревога». «Среди крестьян с. Устиновки и других деревень, — писав кореспондент, — распускаются провокационные слухи о том, что генерал Слащов, находящийся сейчас в России, скоро примет пост наркомвоенно от тов. Троцкого. Эти слухи сильно волнуют местное население, так как им знакома «блестящая» деятельность генерала Слащова на Украине. Политработниками N-го полка, расположенного в Устиновке, принимаются все меры по разъяснению этой нелепости».

Хто розпускав ці плітки і хто вживав «усіх заходів», щоби привернути увагу громадськості до особи Якова Олександровича Слащова, одного з організаторів контрреволюції у Громадянську війну, командира корпусів, спочатку денікінської, а потім врангелівської армій, — здогадуватися не доводиться. Напевно, що цим займалися політпрацівники. Після взяття Криму більшовиками Слащов емігрував до Туреччини, а згодом, наприкінці 1921 року, повернувся в Радянську Росію, де був амністований і пішов на службу в Червону армію.

На Єлисаветградщині генерал перебував восени 1919 року. Певний час у місті Знамянці перебував штаб армій Слащова та Шкуро, які посілали у міста і села Олександрійського та Єлисаветградського повітів каральні загоны для розправи з населенням. У Єлисаветграді за наказом Слащова стратили командира партизанського загону А. Стратієнка та його 12 товаришів-комуністів. Тож пам'ять про Якова Олександровича у єлисаветградців була свіжою та недоброю.

«Ложные слухи» зробили свою справу, і через десять днів у приміщенні гарнізонного клубу Єлисаветграда відбувся інсценізований суд над колишнім білим генералом, організований групою журналістів, як ішлося в тексті оголошення, яке надрукував «Красный путь». Підсудному інкримінували «розстріл 61 робітника та селянина в Миколаєві, розгром Баштанської республіки і спалення села Вісунського, повішення 12 робітників та селян в Єлисаветграді, звірства над робітниками в Криму та інші злочини».

Протягом чотирьох днів зал гарнізонного клубу був заповнений вщерть. До речі, подивитися суд ішли, купуючи квитки, як на справжній спектакль. А от кому був потрібен цей спектакль, стане зрозуміло зі слів захисника Слащова товариша Гусса: «Нам крові не треба. Якщо ми позбавимо життя генерала Слащова, ми цим нічого не досягнемо, бо ми судимо Слащова не як генерала, представника якоїсь армії, а просто особу одного з колишніх ворогів, який впав на коліна у каятті і з проханням про помилування за свої гріхи. Залишивши його серед живих, ми матимемо більше користі, ніж коли позбавимо жит-

тя. Хай усі, увесь світ побачить, що робітничка Червона влада перемагає ворога не тільки в бою, а й уміє прощати, коли переможений ворог приходиться просити помилування».

Вердикт цього політичного фарсу, сценарій якого, безумовно, був спущений із самих революційних верхів, був такий: визнати винним і присудити до страти, але... Але враховуючи, що в Радянській Росії не може бути помсти (!), генерала Слащова життя не позбавляти, а надати йому свободу. От чого домагалися московські ідеологи.

Генерал Слащов увійшов в історію не лише як єдиний білий воєначальник, який не зазнав жодної поразки і, на відміну від Врангеля, відстояв Крим. Він став прототипом відомого літературного персонажа — генерала Хлудова, одного із головних героїв п'єси Михайла Булгакова «Біг», за якою зняли однойменний фільм. Це була своєрідна людина...

Йому вдалося тривалий час утримувати Крим із шеститисячним загonom далеко не першосортних вояків, який було сформовано 1919 року на базі українського корпусу П. Скоропадського і який після повалення гетьманства відмовився підкоритися петлюрівцям і здійснив рейд на півострів. Була у Якова Олександровича й «фірмова зброя» — психічні атаки, відомі нам із фільму «Чапаєв», але застосовували їх не на Сході у Колчака, а в Криму у Слащова. Завдяки Слащову півострів утримували білі протягом чотирьох місяців до евакуації у Крим розбитих денікінських військ, які потім очолив Врангел. Згодом стосунки між воєначальниками зіпсувалися, і влітку 1920 року Яків Олександрович пішов у відставку й виїхав до Константинополя.

Звідти в листопаді 1921 року Слащов повернувся... до Радянської Росії. Більшовики з радістю прийняли свого вчорашнього вішателя: кілька десятків згнилих на шибеницях пролетарів були нічим порівняно з політичними дивідендами від приїзду Слащова. Так канув у Лету знаменитий білий воєначальник, але народився не менш відомий літературний герой Михайла Булгакова — генерал Хлудов.

У Червоній армії Слащов чекав на обіцяний йому корпус, але так і не дочекався. 11 січня 1929 року його застрелив Коленберг, брат пролетаря, страченого за наказом Слащова під час Громадянської війни. Хоча, можливо, найбільше важила й не помста, адже це вбивство збіглося з хвилею репресій щодо офіцерів Білої армії в 1920—1930-х роках...

1921-го й у наступні роки в місті відбулося ще кілька подібних судових спектаклів, які довго служили основною темою розмов єлисаветградців. А от анонсований органом Єлисаветградського повітвенкомус та повіткому КП(б)У газетою «Известия» за 12 січня 1921 р. інсценований суд над Леніним «за надання американцям концесій» так і не відбувся.

Володимир ПОЛІЩУК, Кропивницький

ФОТОШТРИХ

ФОТО МИКОЛИ ТИМЧЕНКА / «День»

«Потрібна книга»

ФОТО РЕЙТЕР

Роман ГРИВІНСЬКИЙ

На початку липня американський Harper's Magazine опублікував звернення півтори сотні західних письменників, вчених та громадських діячів, яке викликало широке обговорення у ЗМІ та соціальних мережах. Документ під назвою «Лист про справедливість та відкриті дискусії» підписали, зокрема, журналістка й історик Енн Ешплбл, філософи Ноам Чомскі та Френсіс Фукуяма, письменники Салман Рушді та Джоан Роулінг, журналіст та політичний аналітик Фарід Закарія, психолог і лінгвіст Стівен Пінкер.

Текст відкритого листа пронизує дух тривоги щодо збереження засадничих цінностей західної ліберальної демократії. Підписанти, зокрема, застерігають щодо появи «задушливої атмосфери», послаблення норм відкритої дискусії та терпимості до відмінностей на користь ідеологічної відповідності. На думку авторів документа, можливості для вільного обміну інформацією та ідеями щодня звужуються, цензура стає частиною культури, що знаходить відображення, зокрема, у нетерпимості до протилежних поглядів, моді на публічне цькування та остракізм, а також у схильності розчиняти складні політичні проблеми у «сліпій моральній впевненості». Межі того, що можна говорити без загрози відплати, неухильно звужуються, констатують підписанти.

Звернення західних інтелектуалів перебуває в контексті дискусій про т. зв. культуру обнулення або скасування (англ. cancel culture), боротьбу з расизмом у Штатах, що різко загострилася протягом останнього часу, а також більш широкого кола тем, на кшталт політкоректності, дискримінації, ймовірного домінування лівого дискурсу в університетському середовищі тощо. Підписанти апелюють до конкретних випадків, коли журналісти, редактори, вчені нібито зазнавали адміністративного та суспільного тиску через висловлення певних ідей.

Наскільки реальними є згадані проблеми? (Адже чимало респондентів у західних ЗМІ вважають тривоги авторів листа надуманими.) Чому така реакція з'явилася саме зараз?

Про конфлікти питомі та «імпортовані»,

або Яким є український контекст західних дискусій щодо свободи висловлювань та «культури обнулення». Думки вітчизняних інтелектуалів

Якими є концептуальні шляхи виходу з ситуації? Чому репресивною може бути не лише держава, а й суспільство? Чи існують ознаки аналогічних тенденцій в нашій країні й яким чином українцям слід реагувати на подібні дискусії щодо західної соціально-політичної моделі? Про це — розмова «Дня» з вітчизняними експертами та інтелектуалами.

● **«КРАЇНА, ЯКА ЖИВЕ В МИРІ, НЕ МОЖЕ КОРИСТУВАТИСЯ ТИМИ Ж НОРМАМИ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ, ЩО Й КРАЇНА У СТАНІ ВІЙНИ»**

Олексій ПАНИЧ,

філософ, перекладач, провідний науковий співробітник науково-видавничого об'єднання «Дух і Літера»:

— Обрання президентом Трампа значною мірою є реакцією американського виборця на радикалізацію лібералізму. Про цей феномен добре пише Фукуяма у своїй останній книжці «Ідентичність. Вимога гідності і політика ресентименту». Радикалізація полягає в тому, що захист меншин перетворився на своєрідний культ. Такий лібералізм шукає дедалі менші меншини, які обов'язково треба захищати. В результаті представники умовної більшості почуваються найбільш занехаяною меншиною в країні. Ще у 2000 році в Штатах я почув анекдот, суть якого полягає

в тому, що в ситуації, коли треба звільнити когось із роботи, найбільш незахищеним є молодий білий американець чоловічої статі гетеросексуальної орієнтації. Гадаю, такий підхід є не зовсім нормальним. Коли ми захищаємо меншини, не треба перегинати палицю.

Підписанти листа, вочевидь, усвідомили, що Америка наближається до ситуації, в якій за сприяння Росії вже опинилася Європа. Йдеться про розмивання центру і радикалізацію крайнощів. Політика Трампа — це бунт проти доведеної до абсурду політкоректності. Але проблема не в самому Трампі, а в тому, що саме провокує реакції, які він уособлює. Давайте будемо поміркованими також і в наших вимогах політкоректності! Саме до цього заклик зводиться суть листа. Прикметно, що деякі з підписантів свого часу самі доклалися до поширення ідей політкоректності. Вихід автори листа вбачають не в консервативному повороті або зверненні до християнських засад (як це було у відомій паризькій декларації 2017 року «Європа, в яку ми можемо вірити»), а в поверненні до витоків самого лібералізму.

В листі також йдеться про кампанії публічного цькування інакшумців. Я не буду оригінальним, якщо скажу, що це нагадує мені публічні цькування в сталінському СРСР 1930-х років. Виявляється, не лише соціалізм, а також і лібералізм можна довести до стадії ко-

лективної манії. Григорій Померанець свого часу сформулював блискучий афоризм, який чудово підходить для нашої ситуації: «Диявол починається з піни на губах ангела, який вступив у бій за святу правду справу». Ми боремося за правду справу — захищаємо жінок, захищаємо чорношкірих, ЛГБТ тощо. Однак чи означає це, що кожного, хто в чомусь не згоден з нами, неодмінно треба розглядати як порушника, якого слід поставити на місце? В результаті непомітно для прибічника таких поглядів постає цензура. Доходить до того, що людей справді звільняють із роботи за «неполіткоректні» висловлювання, журналістам забороняють писати на певні теми тощо.

Переконаний також, що некритичне перенесення західних моделей на наш ґрунт несе в собі велику загрозу. На жаль, в Україні можна спостерігати спроби, на додачу до наших власних місцевих питомих конфліктів, штучно роздмухати також протистояння західного зразка, хоча серйозних підстав для цього насправді немає. Один із таких «імпортованих» конфліктів — це конфлікт між «лівими» і «правими». Вітчизняні журналісти, наближені до відповідних лівих кіл на Заході, намагаються вишукувати в Україні людей, які мають консервативні погляди або виступають із патріотичними закликами, й одразу ж оголошують їх фашистами, ультраправими або радикальними націоналістами. Вони успішно про-

дають цей підхід на Заході. Донори підтримують такі публікації (до речі, нерідко з цілком благих мотивів). Просто ніхто з них не поїде в Україну перевіряти, чи справді йдеться про ультраправих. Навіщо? Адже за них це вже зробили в Кремлі, звідки роками лунає пропаганда про українських ультраправих. На щастя, «проблему» зголосилися вирішувати благородні ліві українські журналісти... В реальності ж це штучна ситуація — справжніх ультраправих в Україні обмаль. Інший імпортований конфлікт — буцімто порушувана політкоректність. Яку спільноту в Україні цькують настільки, що захистити її можна лише шляхом запровадження норм політкоректності в дискусію, зокрема через заборону певних слів? Цієї проблеми не існує.

Індоктринації освіти, до якої апелює Трамп, в Україні також немає. Існують окремі мляві спроби християнської індоктринації в загальноосвітніх школах (через предмет «Християнська етика») і не менш мляві намагання їм протистояти, але навряд чи цей феномен можна назвати значущим для суспільства загалом. Якщо прояви індоктринації в освіті й трапляються, то лише на низовому рівні, як ініціативи окремих людей, здебільшого з боку тієї частини викладацького складу, що ностальгує за СРСР і діляться цим з учнями чи студентами. Острівців свідомого прозахідного лібералізму в українській освіті небагато. Наскільки мені відомо з відгуків колег, близька до цього хіба що Києво-Могилянська академія. Корупція та бюрократизація для нашої системи освіти є значно важливішими викликами.

Слід розуміти, що країна, яка живе в мирі, не може користуватися тими ж нормами суспільного життя, що й країна в стані війни, зокрема антиколоніальної війни. Крім того, внутрішній соціальний стан країн сталої ліберальної демократії принципово відрізняється від соціального стану країни, в якій власне демократія є незрілою, а ліберальна демократія залишається радше предметом мрії та проєктів на майбутнє. Тут інша соціальна ситуація, діють інші норми. Перш ніж механічно переносити західні конфлікти на наш ґрунт, варто враховувати цей контекст. Вважаю, нам в Україні дуже бажано було б мати схожої ваги відкритий лист вітчизняних інтелектуалів, але зміст його повинен бути принципово іншим.

● **«РЕВОЛЮЦІЯ ВЖЕ ПЕРЕМОГЛА Й, ЦІЛКОМ ПРИРОДНО, ПОЧИНАЄ ПОЖИРАТИ ВЛАСНИХ ДІТЕЙ»**

Олег ХОМА,

звідувач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка, заступник і головний редактор журналу Sententiae:

— Як на мене, Лист є симптомом чергової стадії «культурної революції», яка успішно підпорядковує собі колективний «Захід». Йдеться про стадію, коли революція вже перемогла й, цілком природно, починає пожирати власних дітей. Тому не випадково, що серед підписантів листа — велика кількість лівих інтелектуалів і навіть «сам» Ноам Чомскі, лівішим за якого важко бути навіть в уяві. Ті, хто нав'язує гадав, що може гратися з розхитуванням певного способу життя, не зашкодивши деяким перевагам цього способу життя, стикнувшись з неприємним фактом: нові сили, бенефіціари того розхитуван-

ня, мають свої увявлення, згідно з якими ліберальна свобода дискусії — така ж частина «старого режиму», як і рабовласництво. Культурній революції, зрештою, інтелектуали тільки й потрібні, щоб повернути перших хунвейбів. Ці люди виявилися між двох вогнів: позаду демонічний «Трамп» (бррр, жах який!), попереду — ліва «молода шпана», готова змести їх «з лица землі».

Вам не подобається боягузтво жалюгідних «інституційних лідерів», готових здати з бебехами все й уся, аби лише не наразитися на тиск «активістів»? Дарма, що ситуацію варто було передбачити — ситуацію війни, де ворогів (у даному разі — вас, хоч як це дивно) слід знищувати, а не розважати розмовою:

«Будьте вы прокляты, прогнівшие королевства и демократии, со своими подмоющими «фратэрнітэ» и «эгалитэ»!»

Це було сказано не вчора й відображає логіку всякої успішної революції.

Зростання й економічна експансія Заходу традиційно оформлювалися в дискурсі «свободи», заснованої на «природних правах людини», що нібито належать кожному (як ніс, колір шкіри чи апендикс). Але цей тип свободи засновувався й на традиційних інституціях, на кшталт англійської судової системи, що безжально відправляла на шибеницю, каторгу чи в Австралію всіх, хто розумів свої «природні права» надто буквально. Достатньо сказати, що найавторитетніші французькі просвітники XVIII ст. здебільшого схилилися до просвітленого абсолютизму й навіть, як Вольтер, були проти освіти для широких мас: «якщо народ почне міркувати, усе загинуло».

Утім, справжні пророки теперішнього суспільства — нащадки найрадикальніших просвітників а-ля Маблі, що далі розвивають проєкт «природних прав» через остаточне руйнування традиційних ієрархій.

Ключовою тут є проблема «народу, який міркує», а потім реалізує свої міркування на виборчих дільницях. Коли кожен носій індивідуального інтересу отримує суверенні права, для нього не існує ієрархій, бо перед народом-сувереном, за Руссо, зникає влада і тремтять уряди. Але він не завжди усвідомлює свої інтереси, точніше не завжди пам'ятає, що теперішні якість пов'язані з далекосяжними. Гомер Сімполон, який продав душу за пончик (але дуже смачний пончик!) — яскрава ілюстрація такого стану справ.

Сучасний етап культурної революції, натхненний пафосом рівності, задає нові межі розуміння особистості, сім'ї, сексуальності, власного тіла. Західні суспільства за останні 30—40 років устигли прийняти ці межі на рівні загальних умонастроїв. А тепер соціальна інерція просто розставляє все на свої місця.

Революційна ситуація має завершитися реальним революційним хаосом, не сьогодні, то завтра. За теперішньої логіки подій, інакше бути не може. «Старе» суспільство життєздатне, коли його надихають ідеали, коли воно має позитивний образ себе, «місію», самоповагу. Сучасне «масове» суспільство, суціль позбавлене ідеалів (окрім навіяних логікою безмежного розширення «прав» споживати), із майже розхитаними традиційними інституціями — дуже вразливий суперник. Натомість «нові революційні сили», хоч і аморфні, проте емоційно об'єднані дуже потужним чинником — ненавистю до «рабовласницько-фашистських» еліт, і явно прагнуть повісити останнього білого політика на кишках останнього білого полісмена.

Ця логіка Просвітництва має дійти свого логічного кінця.

До того ж у розвинених суспільствах, що нині є, безперечно, перехідними, найрезонансніші нині форми нерівності (расова, статеві, етнічна, освітня тощо) істотно залежать від нерівності економічної. Сучасний світ, навіть у розвиненій своїй частині, доволі кепсько дає раду економічному станові дедалі більшої кількості населення. У тих самих США минулого року 69% опитаних заявили, що мають заощадження, менші за тисячу доларів (2018-го таких було 58%). Такий стан є украй поживним для різного роду протестних рухів, адже створює для них стабільну соціальну базу.

Дуже велике питання: чи зможе сучасний світ стати справедливим? Від цього залежить, зокрема, і доля його опонентів. Бо в революційний момент працюють емоції й реалізуються ті гасла, які під рукою. І виявляється, що «за рік революція стала гіршою, ніж цар». Власне, про ці речі й мала би думати інтелектуальна еліта. Проте вона чомусь або «візантіїзм прославляє», або бере собі за пророка найузуватішого з «куцих німців». Непомірна жадібність тих, хто реально править, розбещеність суспільства й божевілля інтелектуальних еліт — ось три складники катастрофи, яка завжди на горизонті.

Україні це, безумовно, стосується, як і всіх, але з деякими особливостями: у наших університетах не придушують дискусії, бо в них просто не-

захищати закон. Свобода однієї людина закінчується там, де починається свобода іншої людини. Свобода можлива лише тоді, коли захищені права не лише окремих індивідів чи груп, а всіх людей.

Не тільки для російської та української інтелігенції, а й для західної інтелектуальної еліти модним стало виступати проти ліберальних цінностей. Сучасна постнекласична філософія начебто є ліберальною, але насправді це хибно трактований лібералізм, оскільки вона не ґрунтується на фундаментальних цінностях. За своєю природою ця філософія є софістичною — «все відносно», «кожна людина має рацію».

Такий релятивізм ми спостерігаємо і в сучасній теорії аргументації. Більшість авторів вбачають мету теорії аргументації в тому, щоб переконати іншого. Але переконання іншої людини у тому, що твоя віра правильна, як справедливо підкреслюють прихильники епістемологічного підходу до теорії аргументації, не може бути головною метою, адже аргументація завжди ґрунтується на якійсь істині. Істина, істинне буття, вічні цінності — це й є головний результат епістемології. З цієї причини логіка Платона та Арістотеля була глибоко метафізичною. Ці філософи розробляли аргументацію, що мала глибинні онтологічні основи, без яких будь-яка логіка перетворюється на софістику.

щоб хоча б невелике число суддів, прокурорів і співробітників Служби безпеки керувалися моральними принципами і відчували себе вільними від прагнення до особистого збагачення. Це їхнє моральне право й обов'язок. Коли ми говоримо про демократію, передусім йдеться про права людини — вільної, розумної і моральної.

● «ПОЗИТИВНІ ЛІБЕРАЛЬНІ ІДЕЇ АБСОЛЮТИЗУВАЛИ ДО ТАКОГО РІВНЯ, КОЛИ ВОНИ ПОЧАЛИ ПРАЦЮВАТИ ПРОТИ СЕБЕ»

Йосиф З СЕЛЬС,

громадський діяч і дисидент, учасник ніціативної групи «Першого грудня», співпрезидент Асоціації єврейських організацій і общин України (Ваад України):

— Відкритий лист підписали понад 150 відомих західних інтелектуалів. Вони представляють ліберальний й поміркований лівий сегменти культурно-політичного спектра. Однак тут ці люди виступають з більш консервативних позицій і фактично ставлять себе з правого боку від центру американського дискурсу, який сам по собі дуже полівішав протягом останнього часу. Підписанти, вочевидь, усвідомили, що процес, в якому вони спершу були зацікавлені з метою усунення Трампа, вийшов з-під контролю й тепер загрожує їм самим. У самому тексті цього немає,

“ Україна зараз перебуває в іншому цивілізаційному вимірі. Америка та Європа — далеко попереду. Вони давно пройшли початкову стадію сирої демократії, на якій знаходимося ми. З другого боку, в сучасному світі немає кордонів для ідей, тому всі процеси там впливають і на нас також. Не думаю, що до етапу, на якому перебуває Захід, нам доведеться йти 200 років. У цій суміші старих та нових ідей ми рухаємося значно швидше. ”

має дискусій. Та й пересічний українець, друг телевізора, традиційно резистентний до впливу будь-яких інтелектуалів — що правих, що лівих. Але ми маємо свої лінії розлому, переважно національні й постколоніальні, що теж періодично загострюються на тлі зниження заощаджень.

Загалом, я би не надавав Листові надто великого значення. Група людей заволадала, коли їх допекло те, що вони ж перед тим плекали, тією чи тією мірою. Ні, я за свободу дискусій і проти лівацького хунвейбізму. Просто після розстрілу редакції «Шарлі Ебдо» скарги підписантів на поширення intolerance of opposing views (англ. «нетерпимості до протилежних поглядів») і «хвилю остракізму» виглядають як заява про згвалтування, здійснене сорок років тому.

● «КОЛИ МИ ГОВОРИМО ПРО ДЕМОКРАТІЮ, ПЕРЕДУСІМ ЙДЕТЬСЯ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ — ВІЛЬНОЇ, РОЗУМНОЇ І МОРАЛЬНОЇ»

Сергій СЕКУНДАНТ,
професор кафедри філософії Одеського національного університету імені . . Мечникова:

— Зорієнтуватися в тому, що відбувається у світі, дуже непросто. Потрібен лакмусовий папір, який вказуватиме, рухаємося ми у правильному напрямі чи ні. Правильний напрям — це загальна гармонія. Любов, дружба між людьми і народами, спільна робота заради загального блага — це вічні цінності. Війна і сварка ніколи не принесуть більше користі, ніж дружба.

Класичний лібералізм має своє коріння у філософії Канта. Він не гарантує свободу кожній людині, однак гарантує права, які повинен

Передусім ми маємо визначитися з системою цінностей. На жаль, зараз вона постійно трансформується не лише в нас, а й на Заході. Антирасистські протести, які там тривають, не є проявом лібералізму. Класичний лібералізм услід за Ляйбніцем стверджує, що розумна й моральна людина — це те ж саме. Згідно з цим поглядом, всі живі істоти є вільними від природи. Несвобода може бути лише результатом видимості. Нам лише здається, що нас позбавляють свободи. І дійсно, наші природні права нібито повсякчас намагаються обмежити. Але природа справжньої свободи така, що навіть, якщо щодо тебе чинять насильство, ти все одно залишаєшся вільним, бо ти можеш не віддавати свої права, не погоджуватися з іншою точкою зору. З огляду на це насильство є проявом розумового безсилля — нездатності знайти розумний вихід із ситуації.

Людина має право захищати свою культуру, але тільки якщо це не переходить в обмеження прав інших людей, для яких рідною є інша культура. Індійська, китайська, єврейська і арабська культури асимілювали в собі все краще, що було в інших культурах. Неможливо за визначенням захистити свою культуру шляхом знищення або обмеження прав інших. Це радянський підхід. І результат буде таким, як і в більшовиків, — атеїзм або дуже поверхове розуміння релігії.

Навіть якщо людина сама є агресивною, впливати на неї слід не через насильство, а шляхом обмеження агресії. Нам потрібна диктатура закону, який захищав би людину, а саме — те в ній, що відрізняє її від тварини. Водночас без опори на мораль жоден закон не здатний нічого змінити. Потрібно,

але, думаю, ці люди бачать і свою провину в тому, що відбувається.

Культура дискусії у США зникла. Їй на зміну прийшла «культура заборони». Дискурс змістився від діалогу, доказів, від сократівського формату бесіди до звичайної ненависті. Й невідомо, чи є сили, які зможуть повернути його назад. Американці загалом схильні доводити певні ідеї до абсурду. Толерантність, політкоректність, гендерна рівність, мультикультуралізм — це позитивні ліберальні ідеї, але їх абсолютизували до такого рівня, коли вони почали працювати проти себе. Багато інтелектуалів центристських або консервативних поглядів сьогодні просто бояться висловлювати свою позицію. Їх одразу звинувачують у расизмі, нацизмі, в речах, з якими вони не мають нічого спільного. Дискусія переноситься зі сфери ідей на особистісний рівень. Це дуже небезпечна тенденція. Питання в тому, чи не заплано пролунав заклик, чи не пройшла Америка точку неповернення.

Проблеми, які сьогодні проявилися, накопичувалися десятки років. У коледжах, університетах домінувала не просто ліберальна, а відверто ліва точка зору. Мені доводиться доволі часто, інколи декілька разів на рік бувати в США. Пригадує, вразила історія одного висококваліфікованого інженера, який емігрував до Штатів із Росії ще на початку 1990-х років. Завдяки знанню англійської він одразу влаштувався на роботу за спеціальністю. Керівництво шанувало і високо оцінювало його працю. Однак одного разу його раптово викликали й повідомили, що звільняють через скорочення штату. Цей інженер дуже здивувався, адже зазвичай першим звільняють того, кого найняли останнім, а він мав уже солідний стаж роботи.

Проте йому відповіли, що не можуть вчинити так, бо ця людина — афроамериканець. Таким чином т. зв. позитивна дискримінація також перетворилася на абсурд. Замість здібностей і професійного рівня визначальним чинником стала раса.

На мій погляд, суть природи не в торжестві лібералізму чи консерватизму, а у вічній динамічній рівновазі цих двох тенденцій. Уявіть собі своєрідний вселенський маятник, який коливається справа наліво і навпаки. У цивілізованому суспільстві амплітуда має бути невеликою. В минулому, зокрема у XX столітті, вона досягала екстремальних значень й призвела до двох світових війн. Про це слід пам'ятати. Останні роки 15 маятник рухається у правий бік. Однак ліберальні інтелектуальні кола поступово накопичують вагу, і з часом це навантаження спрямує маятник ліворуч. Хотілося б, аби процес залишався в межах закону та демократичного дискурсу. На жаль, поки що цього не вдається досягнути.

Зараз ситуація загострилася значною мірою завдяки методам правління Трампа та епідемії COVID-19. Ці фактори спрацювали як мультиплікатор, як збільшувальне скло, що масштабувало всі особисті та міжгрупові роздратування, фрустрації та конфлікти. Політика демократів, зокрема Обами, сприяла існуванню великих груп населення, що не працюють і потребують державної допомоги. Вона передбачала постійне зростання податків. Безумовно, державна допомога необхідна, слабкі прошарки населення слід захищати, але не можна доводити це до абсурду. Крім того, важливою для США є проблема нелегальних емігрантів. Трамп намагається з нею боротися, але це також викликає напруження в суспільстві.

Усі ці чинники разом призвели до сумних наслідків. Америка перебуває зараз на межі громадянської війни. Ми бачимо, як натовпи трощать магазини й авто, вже є загиблі. Звичайно, суть протестів не в цьому, але такі явища постійно їх супроводжують. Згадайте обидва Майдани в Україні — нічого подібного там не було. До моменту, коли «беркут» відкрив по протестувальниках вогонь, усе відбувалося мирно. Усіх провокаторів вилучали самі майданівці. Чому протестувальники в США, які виступають під ліберальними й антирасистськими гаслами, не можуть самоорганізуватися й попередити провокації?

В Україні також є певні прояви лівої та правої ідеології, але вони не спираються на відповідні соціально-економічні групи. Наше суспільство не структуроване, тому ідеологічне протистояння лівих та правих проявляється слабо. На відміну від Заходу, де в інтелектуальній сфері домінують ліберали та ліві, в нас перевага тієї чи іншої сторони не є очевидною. Війна, яку веде проти України Росія, зміщує наш дискурс вправо. Таким чином, розподіл на умовних лівих та правих значною мірою визначають не соціально-економічні програми, а зовнішньополітичний та воєнний чинники. «Ліві» виступають за примирення з Росією, «праві» ж займають більш жорстку та принципову позицію. З огляду на це загальна картина — доволі спотворена.

Україна зараз перебуває в іншому цивілізаційному вимірі. Америка та Європа — далеко попереду. Вони давно пройшли початкову стадію сирої демократії, на якій знаходимося ми. З другого боку, в сучасному світі немає кордонів для ідей, тому всі процеси там впливають і на нас також. Не думаю, що до етапу, на якому перебуває Захід, нам доведеться йти 200 років. У цій суміші старих та нових ідей ми рухаємося значно швидше.

ПРОЄКТ

Олеся ШУТКЕВИЧ, «День»,
Вінниччина, фото авторки

Народна кулінарія як сучасний гастробренд

У Вінниці ресторатори відтворили втрачені страви XIX століття і тепер планують вводити їх у меню

Ті, хто особисто знав Настю Присяжнюк — збирачку пісень та традицій подільян, — кажуть, що любила вона просту їжу, але з незвичним поєднанням. Готувала страви з того, що росло в городі, в полі, в садку, в лісі, з того, що давали свійські тварини і птиця, бо так навчила її мати, а матір — бабуся. Настя Присяжнюк вмiла не лише смачно готувати, а й досліджувала харчування селян, зокрема подільські кулінарні традиції. Завдяки її записам до наших днів дійшли досить забуті й не традиційні для нинішньої кухні страви, але від того не менш шляхетні. Доказом цього стала нещодавня історична дегустація, яка відбулася в одному з пабів Вінниці. Ресторатори відтворили п'ять страв за рецептами Насті Присяжнюк, строго дотримуючись технології приготування. Від себе додали лише вишукану подачу, а для аперитиву — запропонували вина іспанського та місцевого крафтового виробництва. Такий презентації Настя Присяжнюк точно була би рада.

«Цей гастрономічний проєкт — дитя тривалого карантину, коли розум «спухав» від ідей, а втілити їх не було можливості, — розповідає гідеса Ірина ГРИЦУК. — Тоді у нас із Віктором Ярославським, керуючим справами паба «Кінь у протигазі», виник задум напрацювати дегустаційне меню, в основі якого було б поєднання різноманітних вин, джигів, вермутів зі стравами подільської кухні, які нині вже забуті. Кулінарних джерел про ті часи збереглося не багато. Маємо під руками твори українських класів — Михайла Коцюбинського, Михайла Стельмаха, Марка

Вовчка, та рецептів там як таких не знайдеш. Чудове видання 1860 року про обряди та звичаї подільян належить Марку Марковичу. Він описував страви, які готували на Великдень чи Різдво. Але Настя Присяжнюк у своїй книжці «Кухня селян Погребища 1900—1980 років», яка зберігається в архіві, описала оригінальні повсякденні рецепти селян — це і зачепило.

Як виявилось, народна кулінарія не така вже й проста. Люди вмiли використовувати все, що росло в них на городі чи бігало по оборі. Вони готували їжу, яка нині не поступається стравам із рес-

торанів і цілком заслужено може зайняти своє місце у меню крапчих закладів. Понад те — може стати гастрономічною «фішкою». Зараз велика зацікавленість у гастротуризмі. Люди хочуть отрима-

ти емоції. Їм уже не цікаво «подивіться ліворуч, подивіться праворуч». Вони не згадують дат чи прізвиськ. А от емоція і вау-ефект від міста, його колориту та кухні — запам'ятаються надовго».

СВІЖЕ М'ЯСО ЇЛИ ДВІЧІ НА РІК, А РИБУ — МАЛО НЕ ЩОДНЯ

Як розповідає керуючий справами історичного паба Віктор ЯРОСЛАВСЬКИЙ, тогочасні люди важко працювали, тому страви мали готуватися швидко і бути достатньо поживними. Зважаючи на те, що у Подільській губернії було багато ставків і річок, селяни мали право на риболовлю. Навіть якщо звернути увагу на герб Вінниці, то на ньому зображені два риболовні гачки, які дивляться в різні боки. Це свідчить про те, що польський король давав право жителям Подільської губернії на уходи, тобто риболовлю. Тому риби на столі було достатньо. Доповнювали її підливами із борошна, тобто соусами. Один із рецептів, детально описаний Настею Присяжнюк, ідентичний французькому бешамелю. І цілком імовірно, як припускає Віктор Ярославський, що на Поділлі він побутував ще до того, як його винайшли у Франції.

1 Перша страв — «Товченики рибні»

Взяти сазана або щуку, накришити рибне м'ясо ножом, вибрати кістки, товкти у дерев'яній макітрі. Покласти вареної моркви і трохи коренів петрушки. Додати борошно для форми, солі, перцю і пісної олії (тобто не соняшникової, а, очевидно, лляної чи конопляної) до смаку. Кидати товченики в киплячу воду. Потім облили пісною олією. Окремо заварити масло з борошном і молоком, налити в пательню, туди ж покласти товченики і пекти в печі. Як спечуться, покласти на товченики смажену цибулю (шеф-повар відтворив справу строго за рецептом, єдине — що замість макітри використовували блендер).

«Слід віддати належне нашим предкам, які мали досить збалансо-

ваний раціон, — відзначає Віктор Ярославський, представляючи другу страву презентації. — Кожного дня свіже м'ясо вони не їли, бо не мали такої можливості. Свиню різали двічі на рік — на Різдво та Великдень. Кухня була скромною, але вишуканою, бо люди вмiли не лише готувати зі свіжого м'яса, але й зберігати його і використовувати у проміжках між святами. Солилося все — нирки, печінка, сало, вуха. Потім обмивалося і пеклося, переварювалося кілька разів. У погребі часто зберігалася солена кишка, її відміряли ліктями з розрахунку на те, скільки людей живе у будинку, потім робили ковба-

си. Це тривалий процес, але в результаті страв виходила досить поживною, і готували багато — на всю родину, як у нас на дегустації».

2 Друга страв — «Ковбаса по-брацлавськи»

Зварити свинячу печінку, потовкти у макітрі, перетерти через решето. Сало дуже мілко нарізати, додати яйце. За смаком — солі та перцю. Окремо зробити катанку (пшоняна крупа, розкатана скалкою, майже в борошно), і зварити її окремо, як кашу. Додати у начинку. Начинити тонку кишку і варити. Потім ще запекти у печі.

КАХЛІ ЗАМІСТЬ ФОРМИ, ОРИГІНАЛЬНІ ПІДЛИВИ І КАПУСТЯНИЙ СТЕЙК

Окрім вміння готувати страви високої кухні, тогочасні господині вирізнялися особливою винахідливістю. Свідченням цього є хоча б той факт, що для випічки вони використовували кахлі як форми. Традиційно в таких кахлях господині готували пироги або ж робили паштети на пісному тісті. Воно слугувало, перш за все, формою для начинки — тісто могли взагалі не їсти. Одну з таких страв відтворив і шеф-повар паба. А подавали її з оригінальним і неймовірно смачним малиново-гірчициним соусом.

3 Третя страв — «Пашкет у кахлі»

Замішати пшеничне тісто з маслом і молоком. Вимазати кахлю

«Власне, ось ці підливи — це унікальне поєднання, яке характерне для високої кухні, — відзначає Віктор Ярославський. — У старовинних рецептах ми знайшли багато відлунь популярних нині ягідних соусів. Зокрема, наші предки отримували соус із дивовижним поєднанням гострого і солодкого. До пашкету (тобто паштету) подавали підливу — малино-гірчициний соус, перетираючи через сито зерна гірчиці й малини. Ми зробили так само, але додали ще один інгредієнт, щоб розкрити смак. Нехай це буде інтригою для наших відвідувачів».

У повсякденній кухні подольняни надавали перевагу не лише кашам, а й овочам. У раціоні достатньо було коренеплодів, бульб і капусти, зокрема білокачанної. Її вживали свіжою, квасили, маринували, тушили. Але з історичних джерел дійшов досить цікавий ре-

пісною олією. Викласти в неї пісне тісто з бортіками, яке слугуватиме основою до пашкету. Потім взяти курячі або гусячі нирки, м'ясо птиці — викласти на тісто і залити товченою печінкою у макітрі. Закрити все краєм того ж самого тіста і пекти у печі. Подавати з підливою — товченими зернами гірчиці й малини.

цепт — простий і вишуканий водночас. Це панська капуста, маринувана у меді та спеціях. Як зауважила Ірина Грицук, у сучасній інтерпретації ця страв мала би називатися «стейк із капусти». Рецепт дуже простий, і приготувати його можна у домашніх умовах, без особливих зусиль.

4 Четверта страва — «Шмат панської капусти»

Порубати молоду капусту на чотири частини, намастити медом рубані качани. Додати оцту, солі й перцю до смаку. Запекти у печі. Подавати з вареною підливою із борошна — тобто соусом бешамель по-українськи.

МУСОВІ ДЕСЕРТИ І МІСЦЕВІ КРАФТОВІ ВИНА

Подолани були ще ті ласуни. Звичайно, вони не випікали панкейки чи брауні, але вміли готувати ніжні десерти, перетирати фрукти у варення і робити цукати. Як розповідає Ірина Грищук, свого часу готували в Подільській губернії і відомий нині гастробренд «київське сухе варення». Яблука, груші, кабачки — все, що росло у садах, — проварювали у сиропі, сушили у печі або на сонці, й так виходило «сухе варення», або цукати. Найпростішим десертом були випечені у печі хлібини з прісного тіста, які вимакували у цукрі з маком, що перетирався у макітрі. Та не обходилася народна кулінарія без ніжних мусів — сластіонів. Один із варіантів запропонували на дегустації.

5 П'ята страва — десерт «Сластіони»

Ставлять опару з пшеничного тіста. Дають трохи підійти. Коли тісто буде готове, його перетирають у макітрі з кисломолочним сиром. Додають трохи меду. Потім мочать руки водою та щипають його напівпальця, кидаючи у киплячу воду. Як спливають — виїняти. Давати із солодким вишняком або варенням.

«По суті — це солодкі лінійні вареники, — каже Віктор Ярославський. — Але консистенція перетертого тіста перетворює їх на мус і дає неперевершено ніжний смак. У сучасному світі сластіони отримали інтерпретацію у вигляді ресторанных сирних кульок, які обсмажуються. Але якщо їх подавати відповідно до рецепту, додавши свіжості м'яти, вишневого соусу та вишуканості вина «Каберне», — то це просто неймовір-

не поєднання відтінків смаку. Такий десерт точно нікого не залишить байдужим».

Варто додати, що як аперитив до кожної страви організатори подавали вина та інші алкогольні напої. Справжнім відкриттям для учасників дегустації стало те, що на Вінниччині працює 12 крафтових виноробів. Один із них — лікар за фахом, але винороб за покликанням Ігор Хаєцький із Гайсина. Він спеціалізується на солодких і напівсолодких винах, а також оригінальних вермутах із трав. Вони і стали акомпанементом страв подільської народної кухні. Як пояснює Ірина Грищук, на превеликий жаль, Вінниччина досі не включена до переліку регіонів, які займаються виноробством, хоча виноградники на Поділлі досить активно культивуються, а крафтові виробники експериментують із дистилатами, джинами, вермутами і винами, що правда, працюють вони без ліцензії.

«Взагалі, вермути з'явилися приблизно 2,5 тисячі років тому. Батьком вермутів називають Гіппократа. Він, роблячи настоянки з полину, так знезаражував воду. У класичному рецепті вермут робиться таким чином: окремо готуються біле вино, потім роблять настоянку з трав, а далі змішують їх із вином, — продовжила Ірина Грищук — У гайсинському вермуті «Гвоздика» 14 трав, серед яких полин, гвоздика, квіти бузини, чебрець, лемонграсс, бруньки берези, смородини, корінь лепехи тощо. Як відзначає гайсинський винороб, вермут називають заспокійливим. Він розповідає, що виготовляє вермути як ліки — для чоловіків, для настрою жінок, для людей похилого віку... Загалом винороб представляє 30 видів вин — на всі випадки життя».

Дегустації забутих і маловідомих страв Подільської кухні в історичному пабі Вінниці проводять двічі на місяць. Повтори відбуваються у будні та на вихідні. Окремі страви вже стали топовими у меню, але попереду на туристів та відвідувачів чекає ще чимало відкриттів. Уже в липні організатори планують презентувати страви часів королеви Бони Сфорци. Саме вона привезла на Поділля частинку італійської кухні, що давно асимілювалася з народною кулінарією подолан.

Анна ДАНИЛЬЧУК

Сир — один з найдавніших кулінарних продуктів у світі. Італія, Франція, Швейцарія дивують європейських споживачів сотнями унікальних сортів. Чому ж в Україні, де так люблять їсти сир, іще не сформувалася культура виготовлення витриманих сирів?

■ Коли читаєш давні міфи, здається — світ був зовсім іншим. І хто його знає, чи то магічна свідомість наших предків так завертала сюжети, чи, навпаки, з плином часу ми втратили здатність помічати дива. Тож дозволяйте розповісти коротку історію сиру так, ніби ми й досі вмємо впізнати Божі дари посеред буденної рутини.

■ Сир — один з найдавніших кулінарних продуктів. Одомашнені ще за часів неоліту вівці, кози й корови, в обмін на захист від диких звірів подарували людині молоко. Люди ж клали його на вівтар богам і якимсь у променях Месопотамського сонця молоко перетворилося на перший в історії сир. Хоча, існує й інша, простіша, а від того придатніша до сприйняття версія — давні кочівники беручи молоко в подорож, наливали його у бурдюки із вичинених шлунків тварин. Там під дією тепла, руху, правильних ферментів та бактерій рідина перетворювалася на сир. Уже потім його солили, додавали трави й подавали на стіл. Якщо хочете уявити, яким був на смак перший сир із неоліту — придбайте грецьку фету.

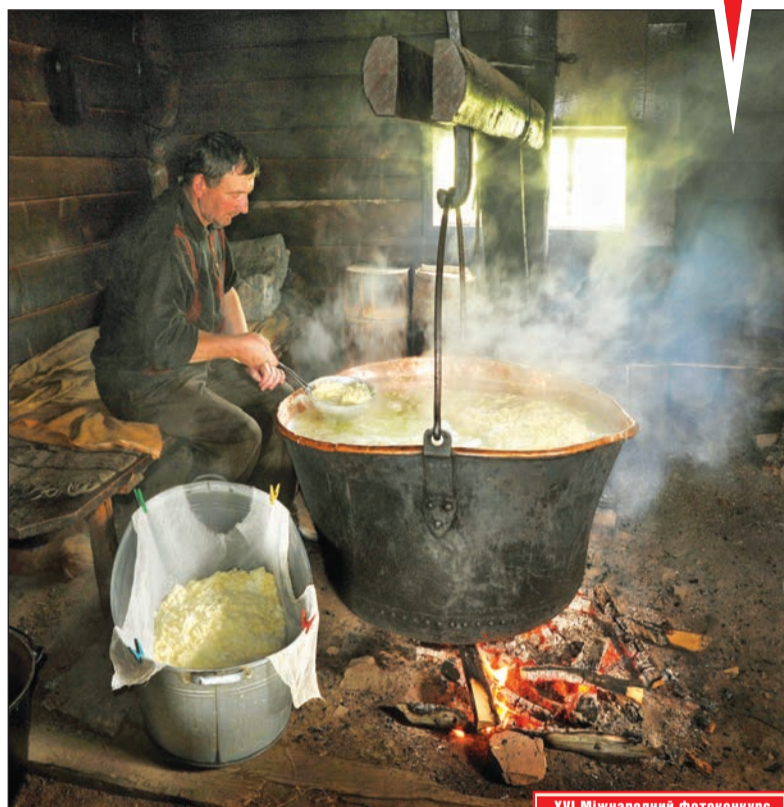
■ В «Іліаді» Гомера сир теж є, якщо читати уважно, то пригадаєте — саме його варять на острові циклопи. Про сир згадується і в Біблії. Давид приносить його своїм воїнам перед тим як вступити у бій з Голіафом. Рецепти сироваріння записані на стінах єгипетських пірамід, а віднайдені залишки фараонових смаколиків ластять око музейних мишей. Хоча, не дивуйтеся, а дослідники кажуть — всупереч стереотипам, миші не надто полюють на сир.

■ Спадкоємці греків, давні римляни, навчили світ жити цивілізовано, разом з тим і любляти сир. У римських обійстях з'явилися сотні сортів, а відтак — спеціальні кімнати для його виготовлення та зберігання. Римляни першими вудили сир, додали більше солі й тим самим продовжили життя смачного продукту. Тисячні легіони брали його у походи й так сир завоював навіть ті нації, що не піддалися римським солдатам. Особливості кліматичних умов, трави, які споживала худоба й локальні кулінарні звички народів подарували сиру мільйон нових смаків.

■ Найсмачнішим місцем Європи у Середньовіччі були...монастирі, адже там виробляли пиво, вино і сири. Чедер з'явився десь у 1500 роках, пармезан у 1597, а камамбер у 1791. В книзі 1546 року «Приказки Джона Хейвуда», автор і взагалі стверджував — місяць на небі не що інше, як головка свіжого сиру! Реформа британської церкви Генріха VIII знищила сотні монастирів, а відтак сир став великою цінністю. Скарби того періоду, віднайдені археологами, окрім золотих і срібних монет часто містять і кілька голівок закам'янілого чедера. Його вперше зварили в селищі графства

Сирні традиції

або Культура дозрівання

Олександр Синельников. «Сировар»

XVI Міжнародний фотоконкурс
ФОТО — День-2014

Сомерсет, на честь якого й назвали. Майже усі популярні нині сири несуть по світу ім'я регіонів свого походження — пармезан із Парми, ементаль з Ементалю, й горгондзола з Горгондзоли.

■ Тверді сири завжди багато подорожували. Навіть сьогодні ми любимо привозити смачні сувеніри із сирних країн — Італії, Франції, Швейцарії, Голландії. Протягом століть сир був щоденною їжею наполеонових військ, британських піратів і навіть американських пілігримів. Тривали строк придатності робив цей продукт незамінним у мандрівних умовах, а попит зростав невпинно. У 1815 році Швейцарія першою розпочала промислове виробництво сирів, у середині XIX століття таких заводів було уже чимало в США.

■ Американський президент Томас Джефферсон дуже любив сири, особливо після своєї тривалої роботи послом у Франції. Знаючи цю його слабкість, жителі Чезиру у Массачусетсі продемонстрували майстер-клас кулінарно-політичної винахідливості. Місцева релігійна громада боялася надто свіжих, сформованих Французькою революцією, поглядів Джефферсона. І аби захистити релігійні інтереси громадян, пастор Леланд вдався до смачного маневру. Він попросив усіх вільних жителів селища принести молоко і разом вони готовили 560-кілограмову головку білого сиру. У листі до Джефферсона наголосили — рабську працю не застосовували, поважаючи волю й свободу усіх американських громадян. Опісля, найбільша головка сиру в історії Нового й Старого Світу, як назвала її преса, вирушила у 800-мильну подорож річкою Гудзон до Вашингтону. Мандрівка тривала цілих три місяці й подарунок прийшов у Білий Дім 1 січня 1802 року. Президент розчулювався, та аби запобігти пліткам відразу передав Чезиру пожертву у 200 доларів і невеликий кусень сиру, щоб теж скуштували, а решту в ре-

зиденції доїдали аж до Дня Незалежності Америки 1803 року.

■ Українське слово «сир» ймовірно походить від слова «сирий», у нас і досі люблять найпростіший молочний та бринзу. Відомий іще з Часів київської Русі продукт, із розрізання якого починалися традиційні руські заручини, чомусь досі не трансформувався у сотні смачних сортів. Кілька середньовічних рецептів з Новгород-сіверської землі, короткий спалах слави Станіславських сирів в часі радянських промислових виставок 1960-тих і все. Ну, хіба ще бабусин смаколики в діжці з маслом. Британська ж сирна дошка налічує 15 видів, захищених державою, іспанська — 26, а славнозвісна італійська — понад 50. І це зареєстровані рецепти, а ще ж є сотні домашніх, локальних, провінційних.

■ Наша гудульська овеча бриндза — нещодавно запатентована. Ті хто бував у Карпатах погодяться — там і справді є чимало смачних сирів, чого варта ніжна вурда, проте, незважаючи на прохолодний клімат та ідеальні луки, різноманіттям сирів туриста там не здивують. А іще якихось 150 років тому на Раківщині витримували королівський ементаль! Уряд Австро-Угорщини розробив спеціальну програму підтримки полонинських господарств, збудував кам'яні дороги, а місцеві спеціалісти розродили цілу систему сироваріння за кращим альпійським стандартом. Продукцію було сертифіковано швейцарською родиною Штауфер і тисячі кілограмів ементальського сиру мандрували залізницею із гудульських Ясіней до Праги та Відня.

■ Сир — то культура дозрівання. «Породиста» головка, скажімо, якогось із голландських сортів чекає свого часу в прохолодних печерах три роки. Такі печери є і в нас, разом із доглянутими коровами та духмяними травами, то чого ж не вистачає? Можливо — терпіння, адже сир — це культура дозрівання.

День Ольги

Найвідоміша жінка України:
загадки життя, версії,
«болгарський слід»

ФОТО НАДАНО НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАПОВІДНИКОМ «СОФІЯ КІЇВСЬКА»

Ігор СЮНДЮКОВ, «День»

Історія неспростовно доводить: наші українські жінки ні в чому не поступалися чоловікам, коли йшлося про засадничі життєві справи — ні в захисті Вітчизни, ні в кермуванні родиною, ані в художній творчості, ані, зрештою, у державній діяльності.

■ Княгиня Ольга (Хельга), у християнстві — Олена, щонайменше 19 років (945-964) очолювала Давньоруську державу, провела її крізь небезпечні «хмари» й «бури» тодішньої страшної, неспокійної історії та політики (вогнів у Русі-Україні було більш ніж достатньо), виявивши при цьому справжню далекоглядність і державну мудрість. Ця видатна людина є, поза сумнівом, однією з найвідоміших (можливо, найбільш відомою) жінок України. І сьогодні, 24 липня, у День Рівноапостольної Княгині Ольги (таке звання дала їй християнська церква) є потреба поговорити про цю виняткову постать.

■ Тим більше, що навіть при побіжному погляді на знамениту володарку виникає стійке, сильне враження потужної, незрівняної волі, характеру переможного, незламного (самі лише палаючі очі чого вартують!) — і водночас... загадковості. Справді, знаємо ми про Велику Княгиню Київську дуже й дуже мало, достовірних відомостей вкрай недостатньо (делікатно висловлюючись), крихти, які ми можемо видобути з прадавніх літописів, безмежно скупі, часто важко піддаються розшифровці та аналізу, до того ж, незрідка суперечать один одному. Але це цікаво — розгадувати таємниці життя знаменитих історичних постатей! Крім того, певною інформацією ми таки володіємо. Отож, почнемо нашу розмову.

■ Загадок у біографії Великої Княгині — предостатньо. Нам достовірно невідомий рік її народження (історики пропонують такі версії: 903, 910 і навіть 920 роки), ані передісторія її таємничого шлюбу з напівлегендарним князем київським Ігорем (Старим), за літописною традицією, прямим нащадком відомого Рюрика — шлюбу, який згодом підніс її на вищі щаблі державної влади (пам'ятаєте, як страшно, за канонічним текстом «Повісті врем'яних літ», помстилась Ольга древлянам за смерть чоловіка?). Ми вкрай мало знаємо про обставини життя Ольги в останні роки її земного шляху та відходу княгині від державних справ. Відомо тільки, що померла Велика Княгиня десь у середині липня 969 року.

■ Але, мабуть, найбільша серед таких загадок — це походження Ольги. Де народилась велика жінка, яку землю могла вважати рідною? Якою була родина її батьків? Що відомо про її юні роки? І тут існують різноманітні версії, серед яких — «болгарська», хоч історики ще далекі від згоди.

■ Є літописні рядки, доволі туманні й таємничі, які описують походження молодшої Ольги «от Плескова...». Що це за «Плесков»? У російській дореволюційній історіографії відповідь була недвозначною: місто Псков на Півночі (варто пригадати оперу Римського-Корсакова «Псковитянка», яка цілком ґрунтується на цій гіпотезі). Але тут бачимо, як писав Іван Франко, «поважні гачки». Річ у тім, що в часи народження Ольги, тобто на початку X століття, факт існування населеного пункту (будь-якого) на місці пізнішого Пскова є, одверто кажучи, не цілком достовірним, а то й геть сумнівним. Ба більше, сучасні археологи не наважуються датувати становлення цього міста раніше ніж початком XI століття, а в добу дитинства Ольги плем'яним центром кривичів (корінних мешканців цих земель) був зовсім не «Плесков», а Ізборськ — давнє та існуюче і нині місто.

■ Недарма ще відомий російський історик кінця XIX століття академік Дмитро Гловайський писав: «Розмірковуючи над літописним «Плесковом», доходиш висновку, що важко тут розуміти наш Псков, який тоді не тільки не мав жодного політичного значення, але навряд чи й існував».

■ Але є історичні джерела, що дають змогу інакше подивитись на цю проблему. 1888 року архімандрит Леонід (Кавелін) увів у науковий обіг невідомий раніше рукопис — так званий «Короткий Володимирський літописець» (кінець XV століття). Відповідний текст, що має стосунок до Ольги, стверджує дослівно так: «Ігоря же Олег жени в Болгарех, поят за него княжну именем Олгу, и бе мудра вельми». До речі, саме цю гіпотезу тоді ж підтримав академік Гловайський.

■ Справді, якщо ми прийнемо такий погляд, то багато речей стають зрозумілими. Насамперед, ми бачимо, що загадковий «Плесков» — аж ніяк не Псков, а цілком реальна Пліска (або Пліскова), столиця Першого Болгарського Царства (розташованого неподалік від сучасного міста Шумен). Це прадавнє місто згадується в багатьох джерелах початку IX-XII століть (зокрема, про нього писали візантійські автори Лев Диякон, Анна Комніна; існує нерозривно пов'язаний з історією Пліски таємничий напис давньоболгарського хана Омортага). У IX столітті Пліска була величезним містом, із вражаючим капищем площею понад 2000 квадратних метрів (нагадаємо, що Болгарія прийняла християнство 865 року, за часів правління знаменитого царя Бориса, що перебував на троні у 852-889 р.р., і особливо зміцнилась в добу царя Симеона, 893-927 р.р.). Тож наприкінці IX століття це капище перебудовується у величезний християнський храм.

■ Пліска була геть спалена угорцями 893 року, після чого резиденцію болгарських царів і архієпископів було перенесено у Великий Преслав. Але стара столиця на диво швидко відродилася, і ще довгий час зберігала значення видатного духовного й культурного центру Першого Болгарського Царства.

■ А тепер запитаємо себе: хіба це «царське місто» не було незмірно більш привабливим «ярмарком наречених», аніж холодні, туманні ліси, де мешкало плем'я кривичів? Коли історичних джерел гостро бракує — то, може, на допомогу варто іноді кликати простий здоровий глузд?

■ Є певні підстави стверджувати, що Ольга не лише народилась на болгарській землі, де їй, власне, запропонував «руку і серце» князь Ігор (хоч саме по собі це ще не доводить, що вона була етнічною болгаркою — є й інші версії), але й належала до правлячої у Болгарії царської родини. Так, деякі вчені припускають, що Ольга була дочкою болгарського царя Симеона Великого й народилась близько 896 року у Плісці. Інша версія, схоже, більш правдоподібна, розглядає ймовірність того, що Ольга — онука уславненого болгарського царя Бориса (ми коротко згадали його — саме за його владарювання Болгарія стала християнською країною; чи не цей факт, хай гіпотетичний, пояснює знамените хрещення Ольги 957 року, під час візиту до Константинополя й перемовин з візантійським імператором Костянтином Багрянородним? Виконала дідів заповіт...).

■ Майже нічого нам невідомо про дипломатичні відносини Великої Княгині Ольги з Болгарським Царством в середині X століття, в добу її владарювання (на відміну від краще вивчених стосунків з Візантією). Але вони, очевидно, були! Адже поруч була потужна Візантійська імперія — геополітичний гегемон тієї доби — і доводилось, в жорстких обставинах тиску, візантійських підступів та інтриг, шукати союзників (а наївною княгиня аж ніяк не була!). Чому таким союзником не могла бути Болгарія, дещо послаблена за часів тодішнього царя Петра, але свідомо, як і Ольга, справжніх намірів імперського Царгорода?

■ Згадаємо також зафіксовані в літопису відомі слова сина Ольги, князя Святослава, про Болгарію як «середину землі моєї». Для середньовічної ментальності це були дуже відповідальні слова — і, можливо, річ у тім, що це була законна спадщина його матері?

■ І ще цікавий факт. На користь того, що Ольга була знатною жінкою з владної родини свідчать цікаві відомості, що дійшли до нас. У договорі князя Ігоря з візантійцями (близько 944 року) вона титулована «княгинією», а її представник (посол) згадується одразу після послів самого Ігоря та малого Святослава — при тому, що незрідка в таких договорах князівські дружини взагалі не згадувались. Ще за життя чоловіка Ольга мала свою власну особисту дружину. Всі наближені дружинники Ігоря одразу визнали її правителькою після загибелі князя. Мабуть, вона таки належала до «високої родини».

■ Знаменитий імперський історик Микола Карамзін написав про Ольгу так: «Народні перекази нарекли її хитрою, церква — святою, а історія — мудрою». Для нас же Велика Княгиня виступає із темряви віків і хаосу як символ порядку, організованості і глибокої державної ідеї.

P.S.

Наступного року в Ізмаїлі Одеської області планується відкриття пам'ятника княгині Ользі.

Геннадій ВІНОГРАДОВ,
кандидат історичних наук,
м. Дніпро

Рівноапостольна княгиня Ольга (в хрещенні — Олена) належить до чи найвідоміших постатей не тільки давньоруської, але й середньовічної доби в цілому. Як і про більшість представників світської й духовної еліти Середніх віків, про Ольгу відомо вкрай мало, що об'єктивно породжувало і продовжує породжувати різноманітні версії та гіпотези в широкому діапазоні — від науково-академічних до відверто примітивно-аматорських щодо походження нашої героїні, обставин, причин, мотивів і наслідків тих чи інших її вчинків, позитивних чи негативних оцінок здійснених нею особисто чи за її наказом політичних, дипломатичних, культурних та інших заходів.

Оскільки життя та діяльність княгині прийшлися на період так званого Високого Середньовіччя — приблизно середину епохи, коли склалися і стали загально визнаними її часові, територіальні, соціальні, культурні виміри тощо, — брак чи нерідко повна відсутність інформації в історичних джерелах може бути до певної міри компенсована комплексом умовних припущень, аналогій, логічних чи вірогідних версій. Останні, зрозуміло, не гарантують абсолютної історичної точності, втім дозволяють, нехай з умовною вірогідністю, відтворити події, які відбулися чи цілком ймовірно могли відбутися в X ст. Читачеві варто обов'язково взяти до уваги, що християнське Середньовіччя відрізнялося від попередніх і наступних епох низкою унікальних рис, а саме: завдяки зусиллям ранньохристиянських інтелектуалів уже приблизно на середину V ст. були розроблені й ретельно обґрунтовані уявлення про часові межі доби (492—1492 рр.), потенційні територіальні кордони (Євразійський і Африканський континенти), базові основи соціального і політичного устрою. Підґрунтями виступили біблійні уявлення про творення Богом Світу за шість днів, коли зазначене тисячоліття з кінця V по кінець XV ст. вважалося в символічно-містичний спосіб як свого роду Сьомий День, протягом якого Господь, в залежності від дій людей, має вирішити долю християнської спільноти. Відомий біблійний поділ землі між синами праведного Ноя — Сімом, Хамам і Яфетом — ліг в основу системи уявлень про кордони країн та владних претензій правлячих династій, коли без вагомих династичних підстав чи надійних історичних прецедентів неможливо було претендувати бодай на найменший шматок тієї чи іншої території. Останнє правило додатково посилювалося тим, що земний порядок вважався свого роду проекцією Царства Небесного, втіленням Божого Промислу, а отже бодай найменше порушення системи, що склалася і ретельно підтримувалася, вважалося не просто злочином, а гріхом з усіма наслідками.

З огляду на викладені обставини, вчинки тих чи інших можновладців мали обов'язково відповідати встановленим нормам, отримувати церковне благословення, тому, навіть не маючи конкретної інформації про плани чи наміри середньовічних світських чи духовних володарів, їх мотивацію, юридичне, династичне, релігійне чи інше обґрунтування вчинків, можна досить впевнено реконстру-

ювати діапазон їх територіальних чи владних претензій, окреслити коло можливих союзників чи конкурентів. У нашому випадку стосовно походження Ольги, її поведінки як регента її сина князя Святослава (відзначимо, що княгиня, при всій повазі до її постаті та різноманітної діяльності, згідно з чинними на той час правилами, сучасниками не вважалася повноправним правителем Русі, а представляла виключно інтереси неповнолітнього сина) саме зовнішньополітична діяльність Святослава з урахуванням зазначених вище особливостей епохи та геополітичної ситуації на теренах Східної Європи можуть стати ключем до розв'язання цих питань.

Про нові версії рівноапостольної княгині Ольги

Версія щодо ймовірного походження княгині Ольги з болгарського царського роду вперше була сформульована ще у 80-х рр. XIX ст., чому значною мірою сприяла послідовна балканська політика Російської імперії та наслідки російсько-турецької війни 1877—1878 рр., архимандритом відомої Троїце-Сергієвої Лаври Лаврентієм (в миру — Левом Кавеліним). Уже на більш науково-академічному рівні гіпотезу підтримав відомий історик Дмитро Гловайський та інші дослідники. Зрозуміло, що особливо вподобали версію про походження Ольги з кола нащадків болгарського хана Бориса (після прийняття православ'я у 864 р. — царя Михайла) болгарські вчені та громадські діячі. Втім, і до сьогодні прихильники зазначеної гіпотези мають у розпорядженні, на жаль, досить хиткі й непереконливі аргументи, які ґрунтуються, з одного боку, на апелюванні до не менш хитких версій про походження Ольги з регіонів Київщини, Псковщини, Прикарпаття чи, з огляду на германську етимологію імені Ольга («свята»), Прибалтики або навіть Скандинавії, а з іншого — інтерпретацію назви міста походження Ольги Плескова не як пізнішого Пскова, а власне як назви однієї з болгарських столиць Пліски. Якщо ж спробувати розширити обрії дослідницького поля за рахунок вказаних вище особливостей середньовічної епохи, болгарський вектор посилиться низкою додаткових аргументів.

Насамперед, слід звернути увагу, що на східноєвропейських теренах було утворено кілька міст, назви яких були свідомо стилізовані під назву ще однієї з болгарських столиць — Преслава. Йдеться про кілька Переяславів (Переяслав Південний, зараз — Переяслав-Хмельницький в Україні, Переяслав Польський, Переяслав Рязанський, Переяслав Заліський у Росії). В такий спосіб Давня Русь підкреслювала зв'язок витоків власної державності з Болгарією. Показово, що саме в Переяславі Південному розташовувався центр першого єпископства на Русі, раніше, ніж став духовним центром Київ. Цікаво звернути увагу, що Богдан Хмельницький власне не в Києві, що, вочевидь, було більш престижно, а саме в провінційному Переяславі вів переговори спочатку з польською делегацією на початку 1649 р., а пізніше — з Московським царством. Пояснити такий дивний статус Переяслава можна, якщо взяти до уваги, що в періоди міжкоролів'я тимчасовим головою польської держави ставав гнзненський архієпископ, адже саме у Гнзено було перше католицьке

єпископство на польських землях, і місто залишало за собою особливий містично-символічний статус підвалини державності. Тож за польською аналогією діяв і Хмельницький, який мав на меті не стільки утворення козацької держави, що було у XVII ст. проблематичним із позицій легітимності, а відродження руської державної традиції, для чого царський болгарський сегмент був у край необхідним.

Але поглянемо уважніше на зовнішньополітичну діяльність Святослава Ігоревича. Загальновідомо, що князь завдяки вдалим походам 964—966 років приєднав до Русі Волзьку Булгарію

на Дунаї та Хозарського Каганату, а саме так звана Велика або Чорна Булгарія, яка порівняно недовго існувала на теренах Південно-Східної Європи у VII ст. Автор цих рядків свого часу висунув і обґрунтував гіпотезу щодо тривалого існування, як мінімум з середини V ст., часів відомого гунського ватажка Аттилі, до згаданих походів Святослава у 60-х рр. X ст., в зазначеному регіоні унікальної державної системи з чотирьох так званих каганатів, створених за активного сприяння візантійських консултантів із різноманітних питань дипломатії, державного будівництва, православного місіонерства тощо. Це були відповідно Гунський, Аварський, Болгарсь-

цар Симеон I на початку X ст., у період глибокої візантійської державно-династичної кризи, отримав титул василевса ромеїв і болгар (у Візантії титул імператора, кесаря, грецькою мовою, похідний від відомого латинського імені Цезар, яке стало назвою титулу, не вважався найвищим, а наступним після василевса), то Святослав за сприятливих історичних обставин міг претендувати і на візантійський престол.

Проте Середньовіччя, відкриваючи перед законними претендентами на владу заманливі перспективи, за умови, звичайно, ретельного дотримання встановлених правил, об'єктивно створювало ситуації, коли на один титул чи територію одночасно могли законно розраховувати від двох до кількох володарів. Останні мали чи в мирний, чи, якщо неможливо було вирішити проблему дипломатично, у військовий спосіб переконатися у перевагах одного з претендентів, а переможеним визнавали його переагу. Втім, системні помилки, непрофесійність, аморальність переможця могли стати приводом боротьби за владу для поновлених, що, власне, й сталося у випадку зі Святославом, який, програвши як військовий і дипломат, мусив відмовитися від болгарських амбіцій, хоч якими привабливими вони здавалися. Існує версія, що вбити Святослава під час повернення на Русь нацькували печенігів візантійці, втім ця версія нічим не підкріплюється, крім традиційного звинувачення ромеїв у підступності.

Гіпотеза щодо болгарського походження княгині Ольги має ще один цікавий аспект. Якщо княгиня народилася в царській православній родині й обов'язково була охрещена ще немовлям, то більш ніж дивно виглядає доволі заплутана історія з її поїздкою чи, навіть, поїздками до Константинополя і прийняттям там християнства. Існує кілька різних версій щодо описаних подій, значення яких особливо посилюється фактом канонізації Ольги як рівноапостольної у, як нам здається, не випадково, 1547 році, адже саме у цьому році московський великий князь Іван IV був уперше на Русі коронований як цар. Повторне хрещення було виправдане тільки у разі, якщо Ольга певний час перебувала у ересі, а це цілком ймовірно, оскільки на Русі тривалий період християнство поширювалося у формі так званого арианства — першої з відомих християнських ересей. Варто звернути увагу, що християнізації в арианській формі зазнавали численні європейські народи, у тому числі й готи на теренах Південно-Східної Європи, тож поширення цієї еретичної версії християнства на Русі виглядає цілком ймовірним. Ба більше: щоб підкреслити глибоку вкоріненість арианства навіть давньоруські кваліфіковані літописці-ченці ретельно фіксували догмат Трійці в епізодах про релігійний вибір Володимира саме в арианському варіанті, хоча це виглядало відвертим блюзнірством із православних позицій.

Таким чином, болгарське походження княгині Ольги, якщо врахувати висловлені аргументи, виглядає не таким уже неймовірним. У всякому разі, охарактеризована гіпотеза цілком має право на існування, розраховуючи, з одного боку, на поступове посилення новими доказами, а з іншого — на доброзичливу критику, покликану заохочувати, як професійних істориків, так і зацікавлених аматорів, до більш ретельного пошуку та обґрунтування доказів.

і Хозарський Каганат, ледь не вдвічі збільшивши попередні розміри країни. Пізніше, протягом 969—971 рр., він здійснив дві військові кампанії проти Болгарського царства, перервана нападом печенігів на Русь і смертю матері Ольги (11 липня 969 р.). Балканські війни Святослава досить ретельно як для середньовічної доби описані в руських літописах та візантійських джерелах, оскільки Візантія (більш точна назва — «Василея ромеїв», тобто римлян, адже візантійці вважали себе римлянами) в умовах державної кризи Болгарії здійснювала над останньою протекторат і була добре поінформована про стан речей у регіоні. Зацікавлений читач легко знайде відповідну інформацію про перебіг військових, дипломатичних й інших подій, обставин поразки Святослава, умови досягнутого миру, трагічну загибель князя від печенігів на весні 972 р. на Дніпрових порогах під час повернення на Русь. Нашу увагу привертає відображений у літописах епізод, що Святослав називав болгарську ділянку течії Дунаю «центром землі моєї», звідки він збирається надалі панувати; крім того, літописці детально описували переваги майбутнього державного центру з точки зору міжнародної торгівлі. Проте нас цікавить, які були у руського князя підстави розраховувати на включення Болгарського царства до складу своєї країни, як і, власне, Волзької Булгарії та Хозарського Каганату, особливо в контексті охарактеризованого вище християнського Середньовіччя як унікальної цивілізації з суворими вимогами до держав і володарів.

Якщо замислитися, що об'єднує території зовнішньополітичних зусиль Святослава, то впадає у вічі спільна коліска походження Булгарії на Волзі, Болгарії

кий і Хозарський каганати, утворення, існування та навіть припинення існування яких свідомо було стилізовано візантійськими інтелектуалами під біблійну модель чотирьох ідеальних царств. Серед численних, доволі складних і дискусійних проблем історичного поступу згаданого державного конструкту нас цікавить та обставина, що на межі 60—70-х рр. VII ст. Візантія, зацікавлена в посиленні власних північних кордонів вздовж Дунаю за рахунок лояльних тюркських кочовиків-болгар із території сучасної України та Північного Кавказу, а також активного і систематичного використання кавалерії останніх у постійних війнах з арабами-мусульманами на близькосхідних кордонах, доклала зусиль до переселення на Балкани частини болгар на чолі з ханом Аспарухом, інших тюркських кочовиків — вздовж Волги до місць впадіння Ками, де останні поступово осіли, утворивши Волзьку Булгарію, а решта тюркських і не тільки народів Південно-Східної Європи утворили четвертий Хозарський каганат. До речі, саме візантійці, для замирення з агресивними й озброєними ісламом арабами та їх союзниками, не чинили опору поверненню Волзької Булгарії в мусульманство, а також сприяли переселенню єврейських громад із Близького Сходу до Хозарії, де останні поступово посіли керівні посади і склали пануючу верхівку каганату.

Неважко зрозуміти, що саме походження матері Ольги з болгарського царського роду могло дати Святославу можливість цілком законно, як для тих часів, не тільки претендувати на приєднання до Русі територій, пов'язаних походженням з Болгарським каганатом, але й порівняно безперешкодно прагнути об'єднати Болгарію й Русь в єдину країну. А якщо врахувати, що болгарський

Юрій ТЕРЕЩЕНКО

■ В численних українських аристократичних родинах протягом усього XIX — початку XX ст., причому як на теренах колишньої Гетьманщини, так і у Правобережній Україні та її західних регіонах, помітними є спільні чинники формування і зміцнення їхньої «українськості». Значною мірою вона проявилася у специфічних ознаках побуту, пов'язаних із безпосередньою участю в господарській діяльності у спадкових володіннях, патріархальним характером взаємин із селянством, тісним повсякденним зв'язком із ним.

Гетьман П.Скоропадський, зокрема, у своїх спогадах констатує, що патріархальний уклад і людські взаємини багато в чому залишалися непорушними. «Основною рисою цих взаємин, — пише він, — була подиву гідна простота і якась близькість один до одного. В цьому відношенні я часто згадував згодом манеру діда мого говорити з простими людьми і відповіді останніх».

■ Про обопільну толерантність «експлуататорів» та «експлуатованих» промовисто свідчить становище у величезній Тростянецькій садибі Скоропадських, де двері в будинках не замикалися на ніч, що, проте, не було приводом до брутальної поведінки місцевого селянства і будь-яких проявів «класової ненависті» до панства.

Такі обставини життя родини Скоропадських не були поодиноким явищем. Чимало представників українського панства, знеохочені службою в казенних російських установах, прослуживши там певний час, мерщій тікали до рідних садиб, поринали у звичний для них традиційний спосіб життя, знаходили втіху в рідній мові, господарській праці, селянському оточенні.

■ Українська сутність була невід'ємною рисою багатьох панських садиб в Україні XIX ст. і суттєво впливала на зміст її національного життя.

Скасувавши автономію України, російські «реформатори» прагнули до її асиміляції й розриву зв'язків української національної еліти та духовенства з основною масою народу. Значна частина нащадків козацько-старшинської верстви, української шляхти перетворилася на російське дворянство, «рабів з кокардами на лобі», за висловом Т.Шевченка. Однак ця трансформація не була абсолютною і незворотною для багатьох українських аристократичних родин.

■ Збереження «українськості» виявилось притаманним багатьом нащадкам козацько-старшинської верстви, для якої входження в російську імперську систему нерідко супроводжувалося драматичними колізіями суспільно-політичного характеру й гострими морально-психологічними переживаннями.

Прагнення вирватися з російського інтелектуального оточення й творити власну національну культуру була властива як середньопомісній українській земельній аристократії, так і її «вищій» та нижчій прошаркам. Прикладом, зокрема, є міністр юстиції імперії у добу Олександра I Дмитро Троцинський. Він зробив карколомну кар'єру, однак тяжіння до України виявилось сильнішим, обумовило його повернення на Батьківщину, і решту свого життя він прожив на Полтавщині, в селі Кибинці, яке стало важливим осередком українського національно-політичного й культурного життя. Тут було створено домашній театр, яким керував батько М. Гоголя, у паладі аристократа лунала українська мова. Кибинці — «українські Афіни», як їх називали сучасники, — стали духовним прихистком українського вельможі подібно до ба-

гатьох сіл в Україні, де їхні аристократичні мешканці знаходили гармонійне злиття з місцевою українською дійсністю, відпочинок від чужого їм російського казенного буття в Петербурзі. Більш того, культурницькі уподобання переросли у політичні. Д. Троцинський став лідером конспіративного гуртка українських автономістів початку XIX ст., які мріяли про відновлення Гетьманства в Україні.

■ Цю відчуженість українця від казенної атмосфери російської столиці виразно передав Т. Шевченко у поемі «Сон», в якій вивів образ нікчемного «землячка», що водночас з асиміляцією втрачав людську гідність. У атмосфері бездухов-

в Російській імперії і політичну обмеженість українського руху, протягом усього XIX століття у його надрах було накопичено величезний протестний потенціал, який вибухнув у 1917 році й призвів до відновлення української державності. Учасниками цього процесу були всі без винятку суспільні верстви України, що надало українському руху загальнонаціональний, масовий характер.

■ Після свого звільнення з кріпацтва, повернувшись із Петербурга на батьківщину, Тарас Шевченко подорожує Україною, де зустрічається не лише з селянами, знайомиться з їхнім побутом, а також і з українською аристократичною верствою. Поет, який до болю відчув загально-

ю «уже правдивим революціонером і до того більш в національному напрямку, революціонером, що хотів залишитись українцем і ні за що — росіянином». Зовсім не випадково під час слідства над братчиками Г. Андрузький дав оцінку Т. Шевченку як «непоміркованому представнику української партії».

■ Виражаючи державницькі змагання українського народу, Шевченко разом із тим неодноразово виступав прихильником слов'янського єднання. Однак його ідея братання слов'ян на протигагу польському месіанізму та панрусизму була побудована на принципах національної рівності й свідчила про високу гуманність світогляду поета, який сам зазнав тяжких

створював загальнонаціональне духовне підґрунтя, необхідне всім учасникам українського руху, незалежно від їхньої соціальної приналежності. О.Оглоблин називає осіб, які складалі українське оточення Шевченка і впливали на нього як поета, людину й громадського діяча. Серед них були представники знакових аристократичних родин, які були активними учасниками історичних подій в Україні XVII — XIX ст. — де Бальмени, Білозерські, Гамалії, Горленки, Гребінки, гр. Гудовичі, Галагани, Капністи, Дарагани, Дуніни-Борковські, Забіли, Закревські, кн. Кейкуатови, Кочубеї, Лизогуби, Лукашевичі, Лукоські, Максимовичі, Маркевичі, Мартоси, Новицькі, Остроградські, Рігельмани, Родзянки, Свічки, Скоропадські, Стороженки, Тарновські, Товбичі, Тризни, Юркевичі, Якубовичі та багато-багато інших.

При цьому важливо усвідомлювати, що деякі російські контакти фактично були зв'язками українського поета усе з тією ж українською аристократією. Так, знайомство Т.Шевченка з Оленою Костянтинівною Станкевич, дружиною відомого російського літератора О.В.Станкевича, кузена Т.М.Грановського, славнозвісного російського історика і громадського діяча, було фактично знайомством з представницею української аристократії. По матері вона походила зі старовинної родини козацьких старшин Чарнишів. Її кузен Т.М.Грановський, хоч і народився на Орловщині, належав і по батькові, й по матері до давніх українських родів Чарнишів і Лукашевичів, мав в Україні спадковий маєток, цікавився і добре знав українську історію. В одному з листів до поета О.К.Станкевич бажав йому «вдохнення тільки на національному мові, а нам всем через это много часов истинного удовольствия пребудет».

■ Саме тісним стосункам з українською аристократичною верствою Тарас Шевченко значною мірою завдячує формуванню своїх світоглядних і суспільних позицій. Подорожуючи Україною, поет встановлював надзвичайно плідні контакти з нащадками козацько-старшинських і шляхетських родин, які і стихійно, і свідомо несли з собою тогочасному українському суспільству давні національно-культурні традиції, розмаїту пам'ять про бурхливу добу Гетьманщини. Досить назвати контакти Тараса Шевченка з представниками українського лівобережного панства 1840-х рр., переважно нащадками знаних козацько-старшинських родів — батьком і сином Тарновськими, Григорієм Галаганом, батьком і сином Марковичами, Андрієм Лизогубом, Олексою Капністом, сином славнозвісного Василя Капніста, які були учасниками тогочасного українського громадсько-політичного і культурного життя і суттєво вплинули на формування суспільної позиції Тараса Шевченка. Зокрема, Шевченкове «Чи діждемося Вашінгтона з новим і праведним законом, а діждемося таки колись» — мають своїми витокami концепцію українських опозиціонерів на чолі з В.Капністом, які у своїх діях орієнтувалися насамперед на приклад «американського сепаратизму» щодо Англії. Американська аристократична опозиція шляхом збройного повстання проти влади метрополії здобула незалежність, одночасно зберігаючи свої соціальні позиції. Українській аристократії якийсь час здавалось можливим здійснити це в Україні, спираючись на підтримку Пруссії. Цілком ймовірно, що Т.Шевченко був поінформований про акцію Василя Капніста кінця XVIII ст., спрямовану на реалізацію цього задуму. Адже він тісно приятелював з сином українського опозиціонера Олексою Капністом і міг від нього запізнітися з політичними задумами батька.

Початок. Продовження читайте в наступному випуску сторінки «Історія та Я»

Тарас Шевченко і українська аристократія

“ Виражаючи державницькі змагання українського народу, Шевченко разом із тим неодноразово виступав прихильником слов'янського єднання. Однак його ідея братання слов'ян на протигагу польському месіанізму та панрусизму була побудована на принципах національної рівності й свідчила про високу гуманність світогляду поета, який сам зазнав тяжких поневірянь, глибоко знав ціну справжньої свободи і тому нікому не бажав кайданів у будь-якій формі. Він виводить українську суспільно-політичну думку на шлях безкомпромісної боротьби з національним гнобленням та будь-якими проявами тиранії. ”

ності Петербурга Т. Шевченко не побачив «ні однієї хати», а лише «церкви і палати». Звичайно, поетові йшлося не про наявність селянської хати у столиці імперії, а про відсутність в її повсякденному бутті виявів високих норм моралі, гуманності, людяності, духовності, які супроводжували селянське життя протягом усієї його історії. Саме цьому високому призначенню, на думку поета, слугувала для українців селянська хата, яка була одним із центральних життєствордливих символів його поезії.

Ось чому цілком логічними уявляються тісні контакти Т. Шевченка з багатьма представниками українського панства, які залишалися носіями національної свідомості й культури. У результаті можна констатувати, що, попри малопомітність зовнішніх проявів радикальної опозиційності українського суспільства

національне приниження, закликає до відновлення національних традицій, любові до найменшого й найбільш соціально упосліджуваного брата, палко прагне державного відродження України. «Пророчі ноти національної кобзи Шевченка, — писав Куліш про вплив поета на українське суспільство у 1840-х роках, — були пророчим плачем і пророчим взиванням кобзаря кобзарів українських. Сам Шевченко зробився не тим, яким я його покинув, ідуци з України... Це вже не був кобзар, а національний пророк».

За словами Куліша, Шевченко ще до заснування Кирило-Мефодіївського товариства з'явився серед української молоді Києва неначе якийсь небесний світильник, неначе виправдання натхнення його з неба. Відомий український вчений Федір Вовк, зокрема, наголошував, що поет прибув в українську столи-

поневірянь, глибоко знав ціну справжньої свободи і тому нікому не бажав кайданів у будь-якій формі. Він виводить українську суспільно-політичну думку на шлях безкомпромісної боротьби з національним гнобленням та будь-якими проявами тиранії.

Надзвичайно плідними були контакти поета з представниками тогочасної української аристократичної верстви. Українська народницька історіографія і літературознавство, а згодом і радянське шевченкознавство намагалися зобразити ці стосунки чорними фарбами, представити їх як антагоністичні. У висвітленні радянських науковців Шевченко ставився до української шляхетської інтелігенції як колишній кріпак до пана. Звичайно, це розходиться з історичною дійсністю.

■ Зі свого боку поет власною творчістю зміцнював національну поставу української аристократії,

Закінчення. Початок читайте «День» № 122-123, 127-128, 132-133

Сергій КОТ,
кандидат історичних наук

● ПІД ЧОБОТОМ МОСКВИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

За абсолютно подібних обставин відбулося привласнення Державною Третьяковською галереєю (ДТГ) в Москві направлених на виставку мозаїк, фресок та інших предметів мистецтва зі стін Михайлівського Золотоверхого собору в Києві. 1938 р. Державній Третьяковській галереї в Москві (ДТГ) в екстреному порядку було доручено підготувати виставку до 750-річчя «Слова о полку Ігоревім». За розпорядженням заступника голови Всесоюзного комітету зі справ мистецтв В. Меркулова, до Москви для участі у виставці мали бути спрямовані також експонати періоду Київської Русі із музеїв Києва. У липні 1938 р. до Києва для добору таких експонатів прибула представницька делегація за участю провідних російських музейників і науковців. Ними були відібрані пам'ятки доби Київської Русі в Державному українському музеї та Софійському заповіднику.

■ 18 липня 1938 р. відповідно до підписаного акта представнику Третьяковської галереї Антоновій із фондів Софійського заповідника було передано фрагмент мозаїки (орнамент) із колишнього Михайлівського собору. Також в акті передачі було вказано, що «...передано... фрагмент мозаїки (орнамент) із Михайлівського монастиря во временное пользование, с обратной доставкой за счет Третьяковской галереи, на три месяца для выставки к 750-летию юбилею «Слова о полку Игореве». 23 липня 1938 р. відбулася офіційна передача представнику Третьяковської галереї Антоновій із Державного Українського музею раніше підготовлених до відправки на виставку в Москву п'яти експонатів. В акті передачі містилися мозаїка «Дмитрій Солунський» XII ст., фреска «Пророк Самуїл» (верхня частина) XII ст., фрагмент фрескового орнаменту XII ст., шиферний барельєф «Два вершники» XI ст., а також копія фрески «Музикант» із Софійського собору м. Києва роботи П. Юкіна. При цьому чітко зафіксовано, що ці твори мистецтва «старший научный сотрудник Государственной Третьяковской галереи тов. АНТОНОВА В. И. приняла для выставки по случаю 750-летия «СЛОВА О ПОЛКУ ИГОРЕВЕ», организованной Третьяковской галереей».

На початку серпня 1938 р. усі вказані реліквії були доставлені до Третьяковської галереї для використання під час виставки. Проте після завершення роботи виставки ці експонати залишилися в Москві й повернуті до Києва не були.

■ Протягом лютого — квітня 1941 р. у зв'язку з підготовкою за розпорядженням уряду УРСР нової архітектурно-художньої експозиції в Державному архітектурно-історичному заповіднику «Софійський музей» у Києві, який на той час уже став окремим закладом, постало питання про повернення переданих на виставку до Москви експонатів. 8 березня 1941 р. начальник відділу образотворчих мистецтв і музеїв Управління у справах мистецтв при РНК УРСР В. Чувілов звернувся до директора Третьяковської галереї Лебедева і начальника музейного відділу Всесоюзного комітету у справах мистецтв Рябінкіна з категоричною вимогою «не відкладаючи, вислати... передані у тимчасове користування художні цінності із «музею Українського мистецтва і Софійського музею до Києва — у Київський Со-

фійський музей у зв'язку зі створенням у ньому нового великого відділу давньоруської архітектури та мистецтва»: «В 1938 году музей Украинского искусства и Софийский музей в Киеве передали Вам на временное пользование мозаику с изображением Дмитрия Солунского — XII в., фрагменты мозаик Михайловского монастыря в Киеве, шиферную плиту с барельефным изображением на ней всадника на коне — XII в., — шлоя в листі. — ...Прошу безотлагательно выслать указанные материалы по адресу: г. Киев, ул. Короленко, 24 — Софийский музей».

Державна Третьяковська галерея відмовилася повертати ці пам'ятки Києву. Ця відмова була мо-

■ Сучасні українські дослідники на підставі аналізу наявних джерел обґрунтовано заперечують факт будь-яких переговорів і згоди українських установ на подібний «обмін». Більше того, ставиться під сумнів також достовірність самого «обміну» і комплексу документів, який зберігається щодо цього питання у фондах ДТГ. Його вважають сфальшованим. Водночас залишається незаперечним факт неповернення після завершення виставки Державному Українському музею та Софійському музею в Києві належних їм п'яти оригінальних предметів XI — XII ст. Передача їх 1938 р. у тимчасове користування на три місяці на виставку з нагоди 750-

лай» і фреска «Невідомий святий у медальйоні». Обставини їх вивезення дотепер не розкриті. Але встановлено, що саме в той час до Києва приїжджав завідуючий давньоруським відділом ДТГ Леонов «для обстеження пам'яток на місцях», після чого він повідомив «про нові відкриті в Києві фрески». І саме 1936 року у фондах Третьяковської галереї вперше з'явилися ці три «михайлівські» пам'ятки. Привертає увагу також той факт, що в довоєнні роки і протягом багатьох повоєнних десятиліть ДТГ не подавала жодної інформації про наявність у її фондах цих творів мистецтва. Лише в опублікованому 1995 р. каталозі творів давньоруського мистецтва у фон-

за актом № 161 за обміном було передано три фрески: «Фігура невідомого святого (у колі)», «Фігура Самуїла» і «Фрагмент орнаментального фриза» (подається в редакції дозволу). Вони зберігаються в Державному Російському музеї донині.

■ Таким чином, встановлення в Україні більшовицького режиму з центром у Москві призвело до колосальних втрат українських культурних цінностей. Реліквії, які пережили Першу світову війну та добу визвольних змагань українського народу проти більшовицької агресії, протягом 1920-х — 1930-х років у великих масштабах знищувалися й вивозилися із території України. Вилучені предмети

Знекровлення дужу

Як Росія привласнювала культурну спадщину України: з історії пограбування та вивезення

Знаменита Третьяковська галерея в Москві. Далеко не всі знають, що фонди цього музею містять культурні скарби, брутально вивезені з України

тивована поясненнями щодо «обміну», який нібито відбувся за обоюдною згодою сторін. Зокрема, у відповіді, спрямованій 9 квітня 1941 р. до Києва і Всесоюзного комітету у справах мистецтв при РНК СРСР, ішлося: «...Мозаїка «Дмитрій Солунський» обмєнена с Киевским Украинским музеем по актам за №№ 136 299 от 13.V и 26.XI/.939 г. на 11 произведений русских и украинских художников, после чего была включена в основную экспозицию Г. Т. Г. Остальные памятники из б. Михайловского Златоверхого мон. были позднее, по договоренности с начальником отдела музеев Управления по делам искусств при СНК УССР, также включены в постоянную экспозицию Г. Т. Г.». Далі в документі особливо наголошувалося, що мистецтво Київської Русі представлено в галереї виключно пам'ятками, отриманими нею із Києва на виставку, і далі за текстом: «Если экспозиция Третьяковской галереи лишится этих памятников — будет нарушено правильное представление о развитии древнерусского искусства и о его истоках».

рїччя «Слова о полку Ігоревім» до Державної Третьяковської галереї із зобов'язаннями останньої щодо їх своєчасного повернення належно задокументована комплексом оригінальних актів, дійсність яких не викликає сумніву.

Тож надані з Києва у Москву на тимчасову виставку одна із найкращих мозаїк Михайлівського Золотоверхого собору «Дмитрій Солунський» та шиферна плита із зображенням святих вершників дотепер відкривають зал давньоруського мистецтва Третьяковської галереї. Залишилися в Росії й інші пам'ятки, направлені на виставку.

■ У справі незаконного вивезення із України мозаїк та фресок Михайлівського Золотоверхого собору є ще один факт, який показово доповнює наведені дані. 1936 р. до фондів Державної Третьяковської галереї без жодних погоджень та дозволів було вивезено із Києва три щойно відреставровані пам'ятки його мистецької спадщини: мозаїка «Образ невідомого святого» (нижня частина), фреска «Святий Мико-

дах ДТГ зазначено, що ці предмети надійшли до неї 1936 р. із Київського музею російського мистецтва. Але в українських архівах та музейній документації взагалі не має жодних згадок про перебування у фондах цього київського музею зазначених пам'яток, а тим паче — про передачу їх до Москви.

Слід додатково зазначити, що в березні-квітні 1941 р. було досягнуто домовленості про обмін «михайлівських» мозаїк та фресок між Державною Третьяковською галереєю та Російським музеєм у Ленінграді. В обмін на дві ікони із колишнього Кашиїнського собору ДТГ повинна була передати в Ленінград «одну із хранящихся в собраниях Г. Т. Г. фресок из б. Михайловского монастыря в Киеве (изображение Николы) и фрагмент мозаики оттуда же». Проте до зазначеного питання повернулися лише після війни — у жовтні 1946 р. Відповідно до нових домовленостей і дозволу Головного управління установами образотворчих мистецтв Всесоюзного комітету у справах мистецтв із ДТГ до Російського музею 28 жовтня 1946 р.

старовини та мистецтва перевозилися до Москви і Ленінграда, де відбувався їх перерозподіл і вони тиссячами потрапляли до російських музеїв. У традиціях колишньої Російської імперії було розпочато вивезення культурних цінностей із України на підставі адміністративних рішень всесоюзних органів щодо централізації та «концентрації» в Москві й Ленінграді найважливіших пам'яток. На цьому тлі провідні російські музеї всесоюзного значення дозволяли собі відкрито привласнювати експонати українських музеїв та архівів, які надавалися їм для тимчасового користування при проведенні виставок. А сучасні пояснення щодо походження цих реліквій та обставин, за яких вони опинилися в музеях Москви та Ленінграда, виявляються напрочуд схожі: будімо українці були такі «щедрі», що або дарували безцінні реліквії російським музеям, або обмінювали їх на зовсім нерівноцінні еквіваленти. І ці вимисли донині носяться в сучасні музейні каталоги, аби приховати правду.

МАЙСТЕРНЯ

Дмитро ДЕСЯТЕРИК, «День»,
Дніпро-Київ

Заснований у 2014 гурт DZ'OB або «Дзьоб» — настільки самобутнє явище, що важко повірити, що вони саме з індустріального, технократичного Дніпра. Роблять те, що на наших просторах не так давно здавалось би або святотатством, або анекдотом: беруть сучасну танцювальну музику (IDM, техно, дабстеп) й інтерпретують як академічну. Тобто це на перший погляд стандартний струнно-духовий квартет, що має в складі гобой, фагот, скрипку, віолончель — але тут-таки п'ятим інструментом підключені електронні ритми й шуми. Починав ансамбль з переосмислення Гайдна й Шостаковича, а також з власних інтерпретацій треків електронних зірок Aphex Twin і Squarepusher. Наразі їхній репертуар створюється у співпраці з композиторами, які пишуть спеціально для формації.

«Дзьоб» — це елегантний прохід по межі між суто композиторським мінімалізмом та експериментальною електронікою, між філармонією та нічним клубом. Вони вже випустили три альбоми: Dz'ob, Basement Suite, Beings For Throbbing, побували на всіх провідних українських фестивалях, зокрема Koktebel Jazz Festival, Hedonism Festival, Plan B, Am I Jazz, Respublica Family FEST, Jazz on the Dnieper, Zaporizhzhia Jazz, Via Carpatia, Docudays UA, Book Arsenal, створили музику для німого фільму й зупинитися не збираються.

Сьогодні Дзьоб» складають Максим АНДРУХ (електроніка, ударні, композитор), Олексій СТАРШИНОВ (фагот), Ірина ЛІ (скрипка), Василь СТАРШИНОВ (гобой) і Олексій БАДІН (віолончель, художній керівник, композитор).

Ми зустрілися з Олексієм Бадіним в культовому дніпровському клубі «Модуль».

1. — Як ви утворилися?

— Коли я вчився на першому курсі Дніпровської консерваторії, була ідея зробити струнний квартет, який гратиме сучасний академічний авангард. Потім мій друг Макс Андрух після певного часу в Києві повернувся до Дніпра, і в 2014 це переросло в «Дзьоб».

— Просто так, з нуля?

— Тут не обійшлося без впливу виконавців на кшталт американського камерного оркестру Alarm Will Sound, що переосмислив у акустиці твори Aphex Twin. Ми вирішили теж спробувати. Як у ансамблі класичних інструментів звучатиме електронна музика? У 2014 почали робити партитури, аранжування, в 2015 — репетирувати, того ж року дали перший концерт.

2. — До якої множини вас можна зарахувати? Академічна музика, популярна?

— Я дуже люблю барокову музику, а ось романтизм з його героїзмом, пафосом мені не дуже близький. Хоча, звісно, там багато цікавого відбувалося. Просто в мене склалося відчуття, що романтичні композитори сильно віддалилися від того, що звучить довкола. Через те академічна музика перетворилася на застигле елітарне містечко, рідч у собі з дуже високим порогом входу. «Академія» багато втрачає від цього, на мою думку. Барокові композитори в цьому сенсі були більш відкриті, зокрема, використовували народні танці. Але ж техно — теж народний танець. Тож одна з наших цілей — використовувати

й перетворювати якісь моменти масової культури, тому що вона жива, з неї все росте. Музика як така була від початку низовим жанром, потім уже професійні автори її розвивали, трансформували — і тепер це є два полюси, два світи, що не перетинаються, а тих експериментів, що існують, замало.

— Тож ви увійшли в явну меншість.

— Може, через те, що я дорослішав у середовищі, в якому була й академічна музика, і техно-вечірки, і електронні екзерсиси дуже різні — вочевидь, це все змішалось.

Ми багатьом академічним композиторам пропонуємо: «Давайте ви щось для нас напишете». Нам дуже цікаво їх теж підключити, дати поштовх, аби шори впали і можна було подивитись довкола.

— І яка реакція?

— Дехто, коли ми їм даємо Aphex Twin, каже: «Що це таке, це взагалі не музика!» А коли даємо ту ж саму річ Aphex Twin у виконанні Alarm Will Sound, то реакція протилежна: «Ух ти!» Виклик у тому, що академічні автори так не мислять, це абсолютно інакший тип створення музичного матеріа-

ли там чужі. Ансамбль, який грав їхні твори, існував у форматі такого собі джаз-бенду, їздив по клубах. Сьогодні ж відкидати мінімалізм смішно.

— А про кого з українських композиторів варто згадати?

— Ми спілкуємося з Олексієм РЕТІНСЬКИМ (україно-австрійський композитор, див. «Композитор — людина, позбавлена розкоші бути скромним» — «День», 31 серпня 2017. — Д.Д.), він сам експериментує з електронною музикою. Ми зараз робимо один проєкт, в якому, думаю,

стер Йоганн ШТРАУФЕР сконструював арпеджіоне — шести-струнну віолончель, і, хоча вона не прижилася, Шуберт моментально написав для неї сонату. Йому було цікаво попрацювати з новим інструментом. Мені інколи здається, що композитори минулого були набагато відкритіші для експериментів.

— Можливо, тому, що нині час вузьких спеціалізацій.

— Але зараз настільки багато засобів і інструментів, що не звертати на них увагу і жити в тому, що було років 20 тому, як мінімум дивно.

6. — Чи думали ви звернутися до фольклору, до обрядової музики?

— Незважаючи на те, що зараз це сильно експлуатується, я думаю про те, аби вивчити механізм українського фольклору в різних регіонах. Просто подивитись, з чого він складається, дослідити його ДНК. Може, щоб використати, як це робить «ДахаБраха». В будь-якому разі, те, що ти слухаєш, впливає на те, що ти робиш.

— Вплив фолка на нашу попмузику дійсно погужний, і це тішить.

— Це здебільшого все ж експлуатація. Модно й тому всі використовують. Не думаю, що більшість працює з етнічним матеріалом тому, що їм це болить, так би мовити.

7. — Ви озвучували фільм. В чому специфіка такої роботи?

— Довженко-центр замовив нам музику для «Нарисів радянського міста» — німого фільму 1929 року з архівів Пшеничного. Цікавий досвід, ніколи такого не робили. Якісь моменти у фільмі вдалося посилити, але все одно це більше музична робота. Ми мали виступати на «Книжковому Арсеналі», але його перенесли на 2021. На прем'єрі показали один раз і все. Сподіваюся, ми ще пограємо це, зрозуміємо, що зробили.

— Так ви задоволені зробленим?

— Завжди є моменти, якими я незадоволений, але в будь-якому разі ти еволюціонуєш, ростеш, тож потім хочеться щось змінити. Але з фільмом мене все влаштувало. Ми навіть робимо альбом частково на основі того матеріалу.

8. — Наскільки складно керувати творчим колективом?

— Найчастіше лідером виступаю я, пропоную якусь концепцію, здебільшого всі підтримують. Може я як той Карабас-Барабас усіх пригноблюю, не знаю. Насправді мені хочеться, щоб у нас усе було відкрито і всі могли висловитися й додати своє. В «Дзьобі» всі люблять свою справу.

— А хіба може бути інакше?

— В нас приходили на деякі концерти і бачиш, як музиканти відкинулися в оркестрі на спинки стільців і щось там з кислими обличчями грають. А потім відкриваєш трансляцію Берлінської філармонії й усе стає на свої місця. У «Дзьобі» — люди, що горять справою. Їм музика цікава, різна причому. Інакше який сенс? Якесь насильство... Так, щоби щось більш-менш якісне зробити, треба в чомусь собі відмовити, піти на певні компроміси. Ти щось втрачаєш, і це непросте. Це дуже довгий шлях. Швидкий шлях — зіграв собі з квартетом пару п'єс, кудись пішов ще підхалгурив. А тут неочевидно. Можеш вкладати багато свого часу, навіть власних коштів — а потім на виході нічого. І до цього треба бути готовим.

«Ми прагнемо максимально спростити свою мову»

Розмова з керівником унікального гурту «Дзьоб» Олексієм Бадіним

ФОТО НАДАНО ГУРТОМ ДЗЬОБ

— Схожі речі про низове й елітарне говорить литовський театральний композитор Гінтарас СОДЕЙКА (див. «Перевага композитора — в тому, що він повинен знати й уміти все» — «День», 15 серпня 2019), при тому він відчутно старший за вас. Він навіть випродукував свій власний стиль, який напівжартома назвали «академічне техно».

— В цьому й інтерес — якась трансформація, інакший погляд, інакша перспектива. Я завжди наводжу приклад з Бахом, з його танцями й сюїтами. Та ж сарабанда вважалася розпутним вульгарним танком, його забороняла церква. А Бах використав і його, й інші популярні жанри, привніс дуже багато цікавого.

3. — Який типовий шлях появи ваших п'єс?

— Все, що стосується акустичної складової, роблю я. У нас студія в «Модулі». Маємо два шляхи компонування. Макс робить електронну заготовку — це може бути якийсь семпл, біт — а я роблю вже налаштування, пишу партитуру для всього ансамблю. Або я придумую якийсь шкід, ідею, і Макс зі свого боку привносить щось електронне. Власне, чому почалося саме з Aphex Twin? Бо це електронна складна музика, яка дійсно класно звучить у переведенні для акусти-

лу. А якщо це відтворити ще й акустичними інструментами — взагалі клас.

— Але від електронного звуку ви цілком не відмовляєтесь. Деякі свої речі прошиваєте таким синтезованим ритмом.

— Звісно. Нам дуже цікаво в різні способи взаємодіяти з електронікою. На перший погляд це не потребує надзусиль, бо звучить якась ритмічна основа, знай собі підлаштовуєш, але насправді, коли вже робиш фінальну композицію, дуже складно акустичну й електронну складові подружити, аби вони звучали органічно. Нетривіальне завдання. Бо надто різна природа звука і не завжди це виходить, мало зразків, які можна послухати. Ми прагнемо максимально спростити свою мову. А зробити просто — дуже складно.

4. — До речі, про зразки. Назву три імені: Террі РАЙЛІ, Стів РАЙХ, Філіп ГЛАСС (провідні композитори-мінімалісти. — Д.Д.). Все вірно?

— Безумовно. Мені здається, багато в чому сучасна електронна культура бере свої витоки якраз у них. Це вони почали експериментувати з записами на плівці, з семплуванням. На мене, мінімалістичність, механістичність техно — звідти. І, до речі, академічне середовище їх не сприймало. Вони бу-

він візьме участь. Максим КОЛОМІЄЦЬ (київський композитор, гобоїст. — Д.Д.) теж почав експериментувати з електронним звуком. Ще один близький нам автор — Олександр МАНОЦКОВ — він не українець, але багато пише для українських виконавців, зокрема, для Анастасії ШЕВЧЕНКО. Алла ЗАГАЙКЕВИЧ більше схильна до електроакустики, але нам вона теж цікава. Можливо, її учні долучаться до проєкту, про який я вже згадував. Подивимось.

5. — Зараз розквіт електронної сцени?

— Можливо. Але мені здається, що людство не встигає за розвитком технологій. Суспільство буксує. Концерти, що відбуваються всередині комп'ютерної гри... Все дуже стрімко змінюється, але еволюція свідомості відбувається повільно. У людей з'явилася маса засобів, з якими вони не знають, що робити. Багато композиторів, особливо молодших, освоюють новий інструментарій, але музикантів усе одно бракує. В консерваторіях у нас не викладаються комп'ютерні програми для створення музики. Але без цього нікуди! Чому володіння обробкою звука, вміння записувати, робити мастеринг і зведення не є обов'язковими? Ось історичний приклад: в 1823 віденський май-

9. — Вас музика годусь?

— Звісно, ні. Поп-музика непогано почувається, а ми ж прикордонні, бо граємо і поруч з більш масовими групами, і на академічних фестивалях. Я одразу сказав: «Люди, або ми повністю, максимально робимо те, що зможемо, щоб нам за це було несоромно, або розходиться». Це головне. І це працює.

10. — Чим Дніпро вас надихає?

— Краса в очах того, хто дивиться. Мені здається, що тут середовище дуже надихаюче. Через те, що ми довго були закриті для світу, в нас є такий комплекс, не тільки в Дніпрі, а й в Україні, що ми безнадійно відстали від західної культури. А для багатьох, хто приїздить сюди, для іноземців це дуже цікаво. Ми маємо хороше культурне довкілля, просто треба почути його код, його самобутність. Ось анімація Микити ЛИСЬКОВА «Кохання» (див. «Те, що я називаю абсурдом — це тип особистості» — «День», 10 липня 2020. — Д.Д.) — там багато суто дніпровських, специфічних моментів. Але «Кохання» цікаве навіть тим, хто взагалі тої специфіки не знає. Тож формування такого культурного пласта і рефлексія того, що тут відбувається, дуже надихають. В Берліні чи в Києві добре, але чому б не говорити про те, що є тут, з цим працювати?

11. — Які у вас плани?

— Той проект, про який я вже кілька разів згадував. Абсолютно дика ідея: зробити ремікси на наші композиції. Там братимуть участь і академічні композитори, і джазові музиканти, й інді-рок-групи, й електроніки. Підбирається класна компанія. Видамо на подвійній вінілової платівці з іменами людей, які за інших обставин ніколи б не зібралися разом.

12. — Що ще любите, окрім музики?

— Макс — запеклий бьордвотчер («бьордвотчінг», англ. birdwatching — аматорська орнітологія, яка включає спостереження за птахами. — Д.Д.), причому з назвою групи це не пов'язано, просто так сталося. Ідемо до нього на дачу на велосипедах, наприклад, і він каже: оце очеретянка така-то, чуєш? Він по співу розрізняє всіх цих птахів, фотографує їх, одного разу навіть поїхав на болота в Білорусі рахувати популяцію якогось виду. Наш робіст Василь — більше по техніці, ми жартуємо про нього як про людину, що подивилася весь youtube.com. У Олексія Старшинова є своя рок-група, в якій він фронтмен.

— А у вас?

— Я закінчив і консерваторію, і мехмат. Так що радше музика — це гобі, а математика — те, що мене підтримує фінансово. Ще я, Макс і наша скрипалька Ірина купили собі лонгборди (різновид роликівих дошок з більшою швидкістю, підвищеною стійкістю і полішеними ходовими якостями, аніж у скейтбордів. — Д.Д.), і хоча ми такі, як каже Антон СЛЕСАКОВ (лідер і засновник культового дніпровського рок-гурту «Друг Мой Грузовик». — Д.Д.), «старічулі», все одно інколи ганяємо по місту на дошках. Не особливо є де розігнатися й страшноувати, якщо по дорогах, але дуже захопливо. Можна й кататися, й трюки крутити. В мене трюки поки не виходять, але все ще попереду!

Леся ОЛІЙНИК

Він прийшов на зміну своїх двох попередніх, звичних для всіх live-конкурсів. З досвідом його проведення ділиться голова журі Леся Олійник в газеті «День», яка є традиційним інформаційним спонсором конкурсу.

■ Насправді, певна підготовка до переформатування музичних змагань в онлайн-режим взагалі-то вже відбувалась. Йдеться про, так зване, попереднє прослуховування відеозаписів конкурсантів, себто, «відбірковий» етап. Хто би міг подумати, що реалії життя адаптують підготовчий тур в основний формат конкурсу, коли члени журі дистанційно, кожний у своїй країні, за своїм комп'ютером будуть слухати записи всіх претендентів і надсилати оціночні бали в інтернет-офіс конкурсу. Авторитетне журі з семи номінацій зібрало понад двадцять фахівців з України, США, Вірменії, Литви, Канади, Азербайджана.

■ Число бажаючих взяти участь у дистанційному «Odesa Music Olymp» вражає — 769! Таку кількість можна пояснити, насамперед, традиційною для України музичною обдарованістю дітей, а також прагненням до посиленої творчої активності у «застійний» карантинний період. Організаторам (про них пізніше) вдалося дистанційно зібрати нові таланти від 7 до 25 років із майже всіх музичних спеціальностей, причому навіть із таких не популярних для конкурсів, як «композиція», «сольфеджіо», «музична література». У цій царині «Odesa Music Olymp» представив 40 майбутніх потенційних композиторів і 140 юних спеціалістів у галузі теорії музики (!).

■ Остання із згаданих номінацій виявилось, як на мене, чи не найскладнішою. Уявіть собі: у розділі «сольфеджіо» діти мали написати за одну годину і десять хвилин два музичні диктанти (ритмічний і мелодичний), надіслати їх через вайбер у вигляді світлин, а також пройти десять тестів на слуховий аналіз, а з «Української та зарубіжної музичної літератури» за одну годину відповісти на 24 запитання, серед яких — пізнати на слух той чи інший твір українського й зарубіжного композитора. Результати по 100-бальній системі оцінювання виявилися дивовижними: тільки із спеціальності «сольфеджіо» першість здобули 30 дітей, вже не кажучи про другі й треті місця.

■ Як і будь-який конкурс, «Odesa Music Olymp» дає певний зріз стану сучасної професійної музичної культури. Передусім, вочевидь кількісне зростання нового музично обдарованого амбітного покоління. Про це й свідчить неочікуване число переможців. Майже кожний четвертий із 769-ти став кращим у своїй номінації й у своєму віці. (Звісно, всі отримали грамоти «Учасника конкурсу»). Як і будь-який конкурс, «Odesa Music Olymp» відкрив нові імена надзвичайно талановитих дітей. Такими зірками виявились п'ять володарів Гран-прі: юний піаніст Дмитро Семикрас (м. Суми), віолончеліст Арсеній Ставицький (м. Харків), баяніст Олексій Мурза (м. Одеса), юна флейтистка Дарина Бачинська (м. Краків, Польща) і восьмилітній баяніст Всеволод Якубовський (м. Пермь, Росія).

Віолончеліст Арсеній Ставицький (м. Харків) один з п'яти володарів Гран-прі «Odesa Music Olymp»

769 бажаючих!

В Одесі завершився перший дистанційний міжнародний online-музичний конкурс «Odesa Music Olymp»

■ ідому істину «талант — поняття не географічне» вкотре підтвердив «Odesa Music Olymp», який представив музичні обдарування всієї України — від Закарпатської, Вінницької, Миколаївської, Херсонської областей до Дніпропетровської, Донецької й Луганської. Причому, більшість дітей навчаються в таких селищах, містах і районних центрах, як Чинадієво, Новопсковськ, Щастя, Рава-Руська, Рубіжне, Костянтинівка, Складовськ... До конкурсантив з України приєдналися також юні музиканти з Польщі, Німеччини, Вірменії, Молдови, Литви, Іспанії, Азербайджану, Росії. Усіх цих дітей, які розмовляють різними мовами, об'єднала музика, позбавлена, на щастя, проблем «мовного питання».

■ Ще одне «постконкурсне» спостереження: лідером інструментів для входження в музичний світ традиційно залишається фортепіано: «Odesa Music Olymp» зібрав 221 піаніста. Наступними після фортепіано за рейтингом є народні інструменти: 154 юних виконавців змагались у мистецтві гри на бандурі, гітарі, акордеоні, баяні, домрі, балалайці, мандоліні, цимбалах, свирілі й навіть на кануні. Перевагу вони надають гітарі, баяну, акордеону і бандурі. Далі йдуть скрипка, віолончель, подеколи альт (всього 80 учасників) та духові інструменти (понад 60). Змагались між собою також понад 70 співаків — в академічному й естрадному вокалі, причому з віком (15—18 років) переважив спів академічний.

■ І ще один, вартий уваги підсумок: навчаються музиці діти переважно від 7 до 14 років (I та II вікові категорії). Далі залишаються ті, хто прагне здобути професійну музичну освіту. Скажімо, із 221 піаністів у IV вікову

групу (19-25 років) потрапило лише 12, з 78 скрипалів, віолончелістів — лише п'ятеро, виконавців на духових старшого віку теж залишилось тільки 5. Причому, найпотужніша вікова група виявилася друга (11-14 років), що охоплює старші класи дитячих музичних шкіл. Наступні ж щаблі навчальних сходинок — училище (коледж) і академія. Отже, такі цифри є цілком природними, вкотре засвідчуючи перевагу вітчизняної треступеневої музичної освіти, яка завжди вважалась в усьому світі найкращою.

Про це говорить і голова журі в номінації «фортепіано», професор Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Ольга Ліфоренко:

— Враження від конкурсу надзвичайно позитивне! Звісно, картина доволі строката, як за здібностями, так і за рівнем підготовки. Але в усіх вікових групах виявилось чимало здібних і блискуче навчених дітей, у яких є чудові перспективи на майбутнє. Такі конкурси дають можливість «відслідкувати» майбутніх професіоналів, абітурієнтів музичних вишів. Ми навіть дещо розгубились, кому віддати перевагу як переможцю, але вирішили не скупитись, тому маємо кілька перших, других, третіх місць. Звичайно, зважали на те, що діти записувались переважно в хатніх умовах, в основному на піаніно (на конкурсах грають на роялі): в когось добре настроєний інструмент, у когось ні. Переконана, в наступних конкурсах категорично треба відмовлятися від електро-клавішних, які не дають повної уяви про музикальність дитини, хоча саме це і є головним! Мушу сказати про педагогів. Не зважаючи на несприятливі для них умови, відчувається, що

вони працюють з повною віддачею. Тішилась злагодженою співпрацею з колегами, навіть на «дистанції» наші оцінки здебільшого співпадали. Працювали дуже насичено: прослухати понад 200 конкурсантів було не просто, та ще й треба було враховувати різницю в часі. Скажімо, мої колеги — професор Темпл-університету Михайла Яновицького з Філадельфії (США), доцент Єрванської державної консерваторії ім. Комітаса Заруї Казарян слухали і передавали в різний час результати, які треба було, за умовами конкурсу, вчасно і досить швидко виставляти на сайт. Надзвичайно приємно вразив як сам конкурс, так і його бездоганна організація, насамперед, в особі арт-директорки, чудової музикантки, блискучої менеджерки Асмик Хачатрян.

Справді, нелегким завданням для Асмик Хачатрян було дистанційно зібрати, й до того ж уперше, сотні заявок на участь, відеозаписи конкурсантів, провести «без збою» в режимі онлайн тестові завдання, сформувати для кожної з номінацій міжнародний склад журі, визначити та узгодити порядок перегляду, оцінок з фіксацією балів і оперативне розміщувати результати на сайті.

І, насамкінець, про організаторів «Odesa Music Olymp»: його засновником, як і двох попередніх «наживо-конкурсів» є Міжнародна громадська організація «Асоціація нова музика», що проводить брендний щорічний міжнародний фестиваль «2 дні і 2 ночі нової музики». Партнерами «Odesa Music Olymp» стали Одеська міська рада (департамент культури), Одеська середня спеціалізована музична школа імені П. С. Столярського. Інформаційну підтримку, крім газети «День» надає Інтернет-журна Музика.

P.S.

В сучасному лексиконі все частіше вживаємо слово «адаптивний». Реалії життя вимагають адаптувати звичні, усталені форми. Але чи не найскладніше до нових викликів доводиться адаптуватися освіті, з її відповідальністю не втратити головного — творчий розвиток майбутніх поколінь.

Перший замок тут виник ще в XI столітті за правління князя Василька Тербовлянського

Чим цікавий Тербовлянський замок?

СПАДЩИНА

Тербовля — одне з найстаріших міст на західноукраїнських землях. Свою назву, за однією з версій, місто отримало від давньоруського слова «теревити», що означає розчищати, викорчовувати. Перша писемна згадка про Тербовлю зустрічається в Іпатіївському літописі під 1097 роком, але на той час це вже було організоване і добре укріплене місто, а водночас і столиця Тербовлянського князівства.

ІСТОРІЯ

Історія міста тісно пов'язана з твердиною, що височить на Замковій горі. Перший замок тут виник ще в XI столітті за правління князя Василька Тербовлянського. Він був дерев'яним і обгородженим частотоком. Захищали підступи до князівського замку водні укріплення, а також земляні вали та рови, залишки яких збереглися до наших днів. Побудований князем Васильком замок, вірогідно, остаточно був зруйнований ордами хана Батия в 1241 році.

У 1360 році польський король Казимир Великий на місці княжого замку зводить новий, мурований. Унаслідок частих набігів турків і татар на початку XVI століття Тербовлянський замок був зруйнований і став непридатним для оборони. Тому виникла гостра необхідність у будівництві нової фортеці.

1534 року, за правління коронного гетьмана Яна Тарнавського, зусиллями каштеляна краківського і тербовлянського старости Андрея Тенчинського в кількомісячний термін великим коштом замок було реконструйовано.

У 1594 році Тербовлянським замком заволодів Северин Наливайко, ватажок козацько-селянського повстання 1594-1596 роках. Він захопив значну здобич і покинув місто, але замок не пошкодив.

Упродовж 1605 — 1625 років Тербовля і фортеця пережили 15 татарських нападів. Заневавши значних руйнувань, замок втратив свою оборонну міць. Для забезпечення краю від посягань ворогів виникла потреба в будівництві нової, більш могутньої, фортеці.

До будівництва замку 1631 року приступив староста Олександр Балабан. На спорудження замку було витрачено 9000 золотих. Він мав три вежі, що сполучались високими стінами. Стіни і башти забезпечені бійницями для ведення вогню з гармат і рушниць. В'їзд до фортеці розташовувався в східній стіні і мав вигляд арки. Важкодоступна брама була на висоті трьох метрів. В'їзд охоронявся східною вежею, частина бійниць якої спрямована сюди.

У 1648 році козаки гетьмана Богдана Хмельницького здобули замок. Та вже 1650 року він витримав 10-денну облогу козаків, а 1651 року — дев'ять тижнів облоги. Ще раз під мури Тербовлянського замку приходили козаки Б.Хмельницького разом із союзними російськими військами 1655 року. В 1672 році, після тривалої турецької облоги, він капітулював.

МІСТО ВЦЕНТРІ ПОЛЬСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ

Оповита романтикою та сповнена героїзму оборона Тербовлі 1675 року. Саме тоді місто опинилося в центрі польсько-турецької війни. Після здобуття турками Кам'яця-Подільського Тербовля стала найміцнішою твердиною та прикордонним міс-

Про героїчну оборону 1675 року та сучасне життя твердині

Оборона Тербовлянського замку 1675 року невдовзі стала легендою, в якій головну роль відіграла Софія (Дорота) Хшановська, ставши символом справжньої патріотки, — на фото пам'ятник роботи скульптора Романа Вільгушинського

том, тому 1674 року під час приготувань до чергової війни з турками на сеймі було вирішено надіслати в Тербовлю залого. Комендантом тієї залози став Ян Самуель Хшановський.

У 1675 році турецька армія під командуванням Ібрагіма Шишмана вторглася на територію України. Після того, як були здобуті Могилів, Збараж, Підгайці, 19 вересня 10 000 турецьке військо прибуло

в Тербовлю. На той час залоза замку складалася з 80 солдатів, 200 міщан і кількох місцевих шляхтичів... Турки розпочали регулярний обстріл замку, робили підкопи і закладали міни.

Безперервні обстріли, закінчення боєприпасів та продовольства призвели до змови. На таємній військовій нараді було прийнято рішення про здачу замку. Але жінки під проводом дружини комен-

На сьогодні Тербовлянський замок, що є носієм історичної епохи та символом міста, є тим об'єктом, що вабить туристів до Тербовлі

данта Анни Дороти Хшановської викрили змову і висловили свою рішучість битися до останку. Ця безстрашна і дуже хоробра жінка, озброєна двома ножами, стала перед чоловіком і погрозувала йому, що вб'є його, а потім вб'є себе, якщо він капітулює перед загарбниками.

Енергійна Анна Дорота не лише відсторонила капітулянтів (закривши їх у підвалі), а й очолила збройні вилазки проти турків. Однак сили обложених танули. Турки чотири рази штурмували фортецю. Під час облоги вбили 48 драгунів із залози Хшановського та чимало міщан, була велика кількість пораниених. І в цей час надійшла рятівна допомога. Король Ян Собеський зібравши значні сили рушив до Тербовлі. Довідавшись про це, турки замість чергового наступу зняли облогу і відступили. Місто було врятоване.

Оборона Тербовлі належить до видатних подій не лише української, а й європейської історії. Орієнтовно 300 солдатів мужньо чинили опір переважаючим ворожим силам. Турки, втративши приблизно дві тисячі війська, не досягнули мети, та змушені були відступити.

Завдяки мужньому вчинку тендітної жінки замок і місто було врятовано, тому народ дав їй нове ім'я — Софія, що означає мудрість, бо лише мужність і мудрість Хшановської врятували Тербовлю.

Прибувши до Тербовлі, король Ян III Собеський привітав переможців. Подружжя Хшановських стало відомим по всій країні. Сейм 1676 року постановив утримувати Тербовлянський замок у найкращому стані. Тоді місто було звільнене від усіх державних податків на десять років.

Оборона Тербовлянського замку 1675 року невдовзі стала легендою, в якій головну роль відіграла Хшановська, ставши символом справжньої патріотки... Зважаючи на велику популярність історії оборони Тербовлі, жителі міста вирішили свою героїню відзначити пам'ятником. Їх у історії Тербовлі було кілька... 11 листопада 1900 року за замком було відкрито пам'ятник Хшановській, виконаний місцевим різьбярем Яном Бохенком. У 1925 році з невеликими змінами пам'ятник законсервували. Цей пам'ятник проіснував до Другої світової війни, коли був знищений. У 1982 році відновлено пагорб, де стояла скульптура Софії Хшановської. На ньому встановлено пам'ятник у вигляді символічної чаші.

ЗАПОВІДНИК

Що ж стосується історії замку, то напади турків і татар продовжувалися і надалі. 1687 і 1688 роки стали для Тербовлянського замку фатальними. А після повернення Польщею в 1699 році Кам'яця-Подільського, Тербовлянський замок втратив своє стратегічне значення. Його ще час від часу ремонтували, але лише для того, щоб утримувати в ньому міську і земську канцелярію.

Наприкінці 1920-х — на початку 30-х років з ініціативи комісара міста Сильвестра Комісевича і бургомістра Казимира Міссони на замку були проведені реставраційні роботи. Головну вежу розчищено і в ній відкрито корчму, розчищено також колодязь. Учні тербовлянської гімназії влаштували на фортеці театр просто неба. Навесні і влітку на Замковій горі відбувалися українські фестивалі.

Після Другої світової війни замок перебував у запустінні. Новий етап у його історії розпочався в XXI столітті, коли 2008 року замок ввійшов до складу Національного заповідника «Замки Тернопілля». За цей час пам'ятка змінила не лише свій зовнішній та внутрішній вигляд, а й призначення. Тепер Тербовлянський замок — це місце культурного відпочинку, туристичний осередок, що приваблює численних відвідувачів.

Національний заповідник «Замки Тернопілля» в своїй діяльності прагне не лише своїми силами зберегти та відновити культурно-історичні надбання нашого народу, а й залучити до цього якомога більше людей. У серпні 2010 року на Тербовлянщині з робочим візитом перебував бургомістр польського міста Клодзька Богуслав Пшитма, і, відвідавши Тербовлянський замок, він виявив зацікавленість подіями славетної оборони 1675 року і висловив бажання докластись до відновлення пам'ятника Софії Хшановської.

7 липня 2012 року на Замковій горі відбулося урочисте відкриття пам'ятника відважній героїні. Скульптура виготовлена з сірого тербовлянського пісковика, вона повторює пам'ятник місцевого скульптора Яна Бохенка, що на початку XX століття стояв за замком.

На сьогодні Тербовлянський замок, що є носієм історичної епохи та символом міста, є тим об'єктом, що вабить туристів до Тербовлі. Популярність та привабливість Тербовлянського замку зростає, а створення на його базі Тербовлянського відділу заповідника дозволило не лише продемонструвати шанобливе державницьке ставлення до національного багатства, а й зберегти для прийдешніх поколінь яскравий об'єкт культурно-історичної спадщини та популяризувати пам'ятку.

Тетяна ДУМСЬКА, молодша наукова співробітниця Національного заповідника «Замки Тернопілля», фото авторки

ФОТО РЕЙТЕР

Принцу Джорджу — 7!

Королівська родина показала фото хлопчика на широкий загал

Аліса ПОЛІЩУК, «День»

Герцог і герцогиня Кембриджські опублікували дві фотографії принца Джорджа, відзначаючи його сьомий день народження у середу.

Зображення, зняті Кейт на початку цього місяця, показують молодого королівського спадкоємця схожим на свого батька, коли той спалахує усмішкою. Одне фото — портрет Джорджа, що посміхається на камеру, а інший демонструє, що він насолоджується природою у камуфляжній футболці.

«Герцог і герцогиня Кембриджські раді ділитися двома новими фотографіями принца Джорджа напередодні його сьомого дня народження», — йдеться у повідомленні, опублікованому Кенсінгтонським палацом.

Пара здійснила кілька публічних виходів під час пандемії коронавірусу. На початку цього місяця Кейт та Вільям відвідали лікарню королеви Єлизавети в Кінг-Лінні, щоб відзначити 72-ту річницю Національної служби охорони здоров'я Великобританії та подякувати персоналу за їх роботу під час пандемії.

Минулого місяця принц Вільям показав, що він добровільно допомагає людям, які борються з проблемами психічного здоров'я під час карантину, викладаючи тексти тих, хто звертається до Shout, першого кризисного рядка тексту у Великобританії, який працює 24/7.

Герцогиня зголосилася допомогти у «заїзді та спілкуванні» закликаючи тих, хто перебуває на самоізоляції або є вразливим, у рамках програми Волонтерських служб Королівської добровільної медичної служби.

У квітні «Іх Королівські Високості та їхня родина відвідали садибу Сандрінгем, де вони запакували та доставили посилки з їжею ізольованим пенсіонерам у місцевій місцевості», повідомляє Кенсінгтонський палац. Пара також набрала дзвінок з початковою академією Кастертон в Ланкаширі, північно-західна Англія, яка залишалася відкритою для дітей ключових працівників.

NB!

...І шапочки з фольги

Українці захопилися теоріями змови — в тому числі і завдяки медіа

Кілька днів тому стало відомо, що Google видалятиме рекламу «теорій змов» щодо походження коронавірусу. В «бан» підуть розповіді про те, що COVID-19 був створений у китайській лабораторії як біологічна зброя, що вірус зроблено на замовлення співзасновника корпорації Microsoft Білл Гейтс або що вірус — це обман «світового уряду».

При чому навіть к країнах Західної Європи багато хто поширював версію про те, що «Білл Гейтс вигадав коронавірус в своїх лабораторіях» та «хоче використувувати COVID-19 для імплантації «мікрочипів» через вакцини для маркування та геолокації населення, або що поява нової хвороби пов'язана з мережею 5G.

Європейські медійні та дослідницькі «антифейкові» організації стверджують — масив дезінформації, який розповсюджується в Інтернеті про коронавірус, є величезним. Такий висновок дослідники зробили на підставі аналізу інформаційного простору Великобританії, Італії, Іспанії, Німеччини і Франції в березні і квітні. Звіт підготовували незалежні організації, що перевіряють факти — це Agence France-Presse у Франції, CORRECTIV у Німеччині, Pagella Politica / Facta

Наталія ІЩЕНКО

в Італії, Maldita.es в Іспанії та Full Fact у Великобританії.

В Україні засилля фейків про коронавірус в медіаполі можна побачити «неозброєним оком», без усіляких досліджень. Наслідки не забарилися — українці масово вірять в різноманітні коронавірусні фейки. Для того щоб з'ясувати, чи дійсно жителі України схильні вірити у конспірологічні версії чи «теорії змови» щодо походження коронавірусу, Київський міжнародний інститут соціології провів з 31 травня до 4 червня опитування мешканців країни.

Закінчення на 28-й стор.

ВІЙНА СЛІВ

Терорист і держава

У чому відмінність між Україною і Росією

Весь день 21 липня російський телевізор смакував теракт в українському Луцьку. Мешканці телевізора радісно глумилися з українських спецслужб і в цілому з української держави, яка — дивіться, дивіться! — нічого не робить з терористом, котрий захопив заручників, а якщо й робить, то все абсолютно неправильно.

Ольга Скабеева і Євген Попов зі своїми «експертами» в програмі «60 хвилин» від 21.07.2020 на різні голоси розхвалювали блискучу роботу російських спецслужб і сміялися з цих українських нездар.

Першим в атаку на Україну кинувся відставний підполковник Сергій Карнаухов, якого відрекомендували як «ветерана бойових дій». «Я бачу тут два теракти, — негайно заявив відставний підполковник, — один, якому вже багато років, коли в заручниках у цієї клітки вся країна». Про другий теракт, підполковник Карнаухов нічого до пуття не сказав, зате з гнівом обрушився на українських силовиків. «Це бачити неможливо!» «Абсолютний бардак!» «Бананова республіка!» Кризь досить невитіювати лайки підполковника Карнаухова з деякими труднощами пробивалася думка про те, що йому не подобається, що у протидії теракту бере участь поліція, а не СБУ, хоча на екрані в студії було видно, що українська поліція займається своєю прямою справою — оточує пе-

Ігор ЯКОВЕНКО, спеціально для «Дня»

риметр, а що стосується співробітників СБУ, то їхня провина, мабуть, полягала в тому, що вони не доповіли про свої дії відставному підполковнику Карнаухову. Вилаючи українських силовиків, підполковник Карнаухов перейшов до виявлення причин їхньої невмілості, і тут же їх виявив. «Якби Україна не вийшла з усіх договорів з російськими спецслужбами, то вони вже встигли б отримати нашу допомогу, і у них все було б добре!» — пояснив підполковник Карнаухов.

Закінчення на 27-й стор.

МАЛЮНОК «Дня»

Міжнародний день піклування про себе

МАЛЮНОК АВТОРКИ

Цей день заснувала британська благодійна організація International Self-Care Foundation (ISF). Да-
ту обрали символічну 24.07, це має нагадати що self-care, тобто піклування про себе — наше завдання

24 години 7 днів на тиждень. Про важливість self-care давно говорять не лише лікарі, а й психологи. Власне, цю практику можна прирівняти до здорового способу життя у широкому розумінні. Це тип та якість харчування, спосіб життя, соціальні та культурні звички, а також здатність до психологічної саморегуляції. Нині через епідемію, деякі практики self-care, такі як гігієна та психологічна адаптивність стали ще більш актуальними та важливими не лише для нас самих, а і з точки зору соціальної відповідальності.

Задля поширення ідей піклування про себе, 24 липня проводяться різноманітні заходи, від конкурсів та флеш-мобів до безкоштовних медичних оглядів та спортивних майстер-класів.

Очевидно, цього року, заходи не матимуть такого розмаху і перейдуть в онлайн. Але це не заважає кожному з нас берегти себе 24/7. За можливості підтримувати фізичну активність хоча б 2,5 години на тиждень, бути терплячим та не картати себе за «помилки» і обов'язково дозволяти собі відпочити.

Анна ГАВРИЛЮК

«СІМ П'ЯТНИЦЬ НА ТИЖНІ»

Театральна площа

«17-23.07.2020»

Андрій ПЛАХОНІН

Драма із захопленням автобуса «Красилівка-Берестечко», що розгорнулася в прямому ефірі, розділила українських глядачів на тих, хто лопається від гордості та захоплення за країну і свого Президента, і тих, хто згорає від сорому. Так чи інакше, вона нікого не залишила байдужим. Ні в Україні, ні в Росії, і, це стало предметом захоплення для багатьох, на шоу, що відбулося цього вівторка на Театральній площі Луцька, відреагував сам Ілон Маск. Дійство, головними антагоністичними персонажами якого стали не, як диктують закони жанру, терорист і заручники, і навіть не терорист і правоохоронці, а терорист і Президент, змусило багатьох запідозрити, що відбувається постановочний сюжет. Абсолютно даремно, по-моєму. — Команда нинішнього Президента (так само, як і команда одного міністра, що засидівся у своєму кріслі) не подумала б зробити цю, якщо не за екранним втіленням, то за оригінальністю задумки без перебільшення заявку на сценарний Оскар.

Хоч би скільки силівики вже після затримання терориста намагалися зобразити бойовик, у центрі уваги глядачів виявилася особиста драма. З'явившись на кілька хвилин в самому кінці, Зеленський змусив всіх говорити не про терориста та заручників, а про гоже й негоже для президента. «Мужність» і «людяність» розглядали в діях українського Президента рівно і його українські шанувальники, і російські ліберали. Зрештою, терористи й заручники, вічне протистояння, чому б і не порівняти українського Президента з російським, нехай навіть для цього доведеться «натягнути кругле на квадратне» — Луцьк на Дубровку і Беслан.

Що ж, вийшов вкрай вигідний для українського Президента ракурс. — З одного боку, помітні ще із загибелі «Курська» путінські риб'ячі очі, його принцип «мочити терористів у сортирах», незважаючи на супутні жертви серед цивільного населення. З другого, Зеленський, який вступив із терористом у бесіду телефоном і заради звільнення заручників зіграв на його вимогу в невеликому ідіотському відео. Звичайно, для цього довелося закрити очі на несумісність вимог луцького терориста й чеченських бойовиків. У цій їхній логіці не має значення, що б робив Зеленський, якби Максим Кривош ви-

сунув вимогу, скажімо, визнання анексії Криму й звільнення всіх його колишніх співкамерників з місць позбавлення волі. Ігноруючи цей, здавалося б, очевидний факт, звичайно, можна прийняти, чому, переступивши заради порятунку простих людей через свою людську й президентську гординю, Зеленський і правда став для опозиційно налаштованих росіян втіленням повної протилежності Путіну. Нехай він на своїй посаді не більше ніж іще одна недоречна крайність, уже одна їхня несхожість дозволяє їм віщати про його «людяність» і говорити як про ще одне, цього разу справжнє, бо не путінське, втілення «мужності».

«Спочатку людина, потім президент», — ось як вони про нього написали. Тим самим розписавшись, що, всупереч всім своїм захопленням, все ж усвідомлюють, що пересічний громадянин і глава держави повинні вести себе в цій ситуації по-різному. І правда. Для пересічного громадянина щасливий результат полягає в порятунку конкретних заручників. Власне, в цьому розумінні історія з луцьким автобусом стався хепі-енд, і байдуже, якими засобами цього вдалося домогтися. Для глави держави — щоб заручників не довелося рятувати знову й знову. Поговоривши з терористом телефоном, записавши на його вимогу відео, Президент Зеленський вчинив навпаки, продемонструвавши всім майбутнім Кривошам, яким до цього вистачало фантазії хіба що з муляжем вибухівки стирчати посеред київського моста метро: Хочеш поговорити з президентом? Запитай Кривоша як. Ну з того, що ситуація з київським мостом Метро повторилася, як під копірку, начебто навіть Зеленському має бути зрозуміло, що люди подібного складу розуму не думають про віддалені наслідки. Для них, як і для нього, має значення лише миттєвий результат.

До речі, чи не в цьому секрет успіху телешоу виробництва «Кварталу», що й у його глядачів, і у його творців горизонт подій, як у слабеньких українсько-російських серіалів, — серія, максимум дві. Та й уявлення про добро і зло, як у їхніх двовимірних персонажів. Чи варто дивуватися, що у того ж Зеленського лише трохи раніше не знайшлося ні краплі людяності для порятунку чотири дні вмираючого на самоті від ран на нейтральній смузі українського бійця. Адаже, на відміну від трагедії на Донбасі, шоу в Луцьку транслювалося в прямому ефірі. Це не людяність, так само як і не зловмисність. У звичній, знайомій для себе ситуації, що нагадує серіал, Зеленський діє подібно до свого персонажу. Тоді як у незнайомій ситуації, що вимагає нестандартних рішень, він просто ігнорує проблему. Так маленькі діти грають у хованки — сховав голову під стілець і думає, якщо він не бачить нікого сам, отже, і його ніхто не бачить. Нехай він тепер Президент, нічого особистого, це та сама гра. Відігравши, він звично вдягне штани і, як ні в чому не було, вийде на фінальні поклони.

ТОЧКА ЗОРУ

Igor ЛОСЄВ

«Зашкварам» чинної влади не втомлюєшся дивуватися. Буквально днями СБУ затримала двох російських агентів, які прибули в Україну для організації терористичних актів. На професійному жаргоні КДБ це називалося «активні заходи»... Здавалося б, ось вона перевага Зеленського і його друга дитинства Баканова, який нині очолює СБУ. І це вже не «чорти» районного масштабу, які нешанобливо ставляться до президента, а досвідчені російські диверсанти. І чим же все закінчується? Російські агентів-терористів ввічливо і доброзичливо відправляють до них додому, до Росії. То це ж зрада, а не перемога. А як щодо обміну їх на наших полонених, заручників, політ'язнів? За таких «діячів» із РФ ми могли отримати не одного-двох, а набагато більше наших. Це так Зеленський піклується про звільнення українців, чим він постійно прикриває свою капітуляцію перед Путіним, зокрема відхід української армії з цілого ряду територій Донбасу, відновлених чималою кров'ю? Загалом влада вкотре показала, що націо-

Фатальні тижні

Ще раз про російське вторгнення

нальні інтереси України вона захищає погано, бездарно. Це схоже на антидержавний саботаж...

На каналі «Еспресо» Антон Борковський провів цікаву бесіду з професором Московського державного інституту міжнародних відносин Валерієм Соловейом. Його вже звільнили з цього вишу за неояльність до Путіна. На думку професора, Зеленський давав Кремлю попередні обіцянки інтеграції України з Росією і забезпечення російських стратегічних інтересів в Україні. Але реалізація цих обіцянок може спровокувати в Україні повстання проти Зеленського, тому він зволікає, що спричиняє різке роздратування в Кремлі. Тому Москва готується до рішучих дій. До речі, виникає запитання, а чи не має Путін якогось серйозного компромату на Зеленського, настільки серйозного, що він перетворює нашого президента на маріонетку Путіна?

Професор Соловей вважає, що великомасштабне вторгнення російських військ в Україну може розпочатися вже в серпні 2020 року. За його даними, істеблішмент США за останній місяць прийняв рішення грати на повне знищення Путіна. Водночас, як вважає професор, Зеленський веде Україну до статусу держави, що не відбулася.

У Путіна ж є час тільки до кінця 2020 року. Якщо він не встигне вирішити питання про Україну до кінця поточного року, то наступного йому вже нічого не світить.

Якщо найближчим часом Україна зустрине нову російську агресію непередбачено (як 2014 р.), то вся відповідальність за це ляже особисто, персонально на пана Зеленського. А вже потім на його оточення і всіх «зеленітів». Щодо останніх. Тут ось «зелений» нардеп (улюблений експерт Наталії Влащенко на каналі «ЗІК») Макс Бужанський подав до ВР законопроект про українську мову. Зрозуміло, що це за законопроект. «Зеленітам», поки не пізно, треба подумати, чи варто їм набувати собі репутації «колективного Бужанського». У найближчі роки вона нічого доброго не обіцяє...

А на телеканалі «Прямий» пройшло повідомлення, що міський голова Харкова Геннадій Кернес заявив публічно, що в Криму кримчани провели референдум, на який мають право. Під кулеметами загарбників? Може, Кернес думає про аналогічний референдум у Харкові?

Мати такого мера в прикордонному з Росією місті — смертельно небезпечно. Питання з Кернесом слід було вирішити ще П.О. Порошенку. Але наш «сеньйор

ФОТОФАКТ

ФОТО РЕЙТЕР

Персіальд Гарсія, молодий архітектор з Мексики, зрозумів, що карантин під час коронавірусу особливо стомлює дітей. Тож він вирішив прочитати їм оповідання.

Майже щодня з початку травня 27-річний чоловік виїжджає у величезний квартирний комплекс Мехіко зі своїм «блюкаючим мікрофоном», щоб передавати розповіді дітям, які збираються біля своїх вікон, щоб послухати.

У той час як у більшості дітей сьогодні є мобільні телефони, планшети чи комп'ютери, Гарсія хоче, щоб вони почули людський голос і світ спільних казок. Він також хоче, щоб вони зрозуміли, що можуть використовувати, навіть здалеку, громадські площі, які століттями слугували якорем життя в Мексиці.

«Ми збагнули, що майже ніхто не доглядає за тим, як діти переживають цей карантин», — зазначає Гарсія.

Дитячі оповідання на вулицях Мексики
Чому так важливо інколи вийти з віртуального світу

Встановивши свій мікрофон на одній із зелених галявин між рядами багатоквартирних будинків, він прочитав «El Tlacuache Lunatico» («Божевільний опосум»). Це історія Девіда Мартіна дель Кампо про опосума, який страждає через те, що він такий маленький. Опосум намагається дістатися до Місяця, щоб відчути себе вище. Потрапивши туди, він їсть місяць — а потім мусить разом із товаришами зрозуміти, як його повернути. Інші історії продовжують цей сюжет.

Гарсія часто переує історії, граючи пісні знаменитого мексиканського дитячого композитора Франсиско Габілондо Солера. Іноді разом з ним виступають інші казкарі, як і ляльковий театр. І завжди, як і в суботу, діти з'яв-

ляються біля вікон багатопверхової будівлі, щоб взяти участь у виставі. «За останні три місяці все вийшло в Інтернеті — робота, контакти, покупки», — сказав Гарсія. «Це акт опору перед цією лютотою цифровізацією, яку ми переживаємо».

Роджеліо Моралес слухав розповіді з вікна квартири своєї бабусі. З березня 9-річний хлопчик провів більшу частину свого часу, граючи у відеоігри. «Єдиний час, коли я виходжу — це вигулювати собаку», — сказав він. «Це трохи нудно. Я сумую за школою».

Приємно млухати такі розповіді. Якщо у нас є що робити, або ми дуже засмучені, можемо трохи відпочити» — додав Роджеліо.

Аліса ПОЛІЩУК, «День»

договірник» вирішив піти своїм улюбленим курсом. Позначилося бізнес-минуле, мовляв, усі питання можна «перетерти». Віддаючи належне тому доброму, що Порошенко зробив для України, ми не можемо забувати його колосальних провалів та антидержавних помилок, за які сьогодні повинна тяжко розплачуватися вся країна. Але на каналі «Прямий» у панів Ганапольського, Вересня, Орловської питання про помилки Порошенка — абсолютне «табу». Порошенко у них «святий і божий», «білий і пухнастий». Але так він виглядає не взагалі, а тільки на тлі Зеленського і його феєрично бездарної команди. Достатньо згадати на 200% «свого генерального прокурора», доктора юридичних наук, яка не підозрює про існування презумпції невинуватості. Сподіваюся, що це тільки особисте, а не особливості усієї харківської юридичної школи...

■ Та й «зашкварів» у Порошенка було значно менше, ніж у Зеленського. Та й враження справжнього президента, а не актора провінційного театру, Порошенко справляв. Я ось думаю, а якщо раптом, унаслідок якихось подій, Порошенко знову стане президентом, він зробить висновки зі своїх колишніх помилок і провалів?

■ На «Прямому» якийсь радник Авакова «наїхав» на українських військових, що дозволяють собі публічні заяви. Думаю, що нікчемна політична роль військових у житті України — основа багатьох наших бід. Саме цей чинник дозволив низці українських президентів практично розкласти і позбавити безздатності наші збройні сили.

■ До речі, щонайменше 70 років, у сусідній Туреччині прогресивний розвиток і боротьба з відсталістю, розпочаті великим Мустафою Кемалем Ататюрком, відбувалися за великої політичної ролі турецьких генералів. Це дуже не подобалося західним політичним мудрецам, які морщили носи і говорили, що таке правління «недемократичне». Хочеться у них запитати, чи повернеться у них язик сказати, що в нинішній Турецькій республіці, яка очевидно демонструє дрейф у бік політичного ісламізму, демократії і свободи стало більше, ніж за правління нею турецькими генералами? З великою епохою Ататюрка в Туреччині покінчено. Але ж він був символом цивілізованих перетворень для всіх мусульманських громад, які прагнули прогресу. Мій севастопольський дід, Петро Михайлович, який заробляв собі на життя в молодості, працюючи в садах і виноградниках у кримських татар, часто наспівував почуту там пісеньку: «Аяша-біняша Мустафа Кемаль — паша» — «Мільйон солдатів у генерала Мустафи Кемала». Саме Ататюрк вивів мечеть з одного з найбільших храмів християнського світу Святої Софії і зробив його музеєм. А тепер президент Ердоган знову перетворює музей на мечеть. При цьому він заявляє про необхідність «звільнити» мечеть Аль-Акса в Єрусалимі. Але араби-мусульмани як молилися в Аль-Акса, так і моляться. Ізраїльтяни ніколи не намагалися влаштувати там синагогу.

■ Можливо, Реджепу Таїпу Ердогану тісно в Туреччині і хочеться стати лідером арабського світу? Це дуже малоімовірно... Ердоган — турок. А араби добре пам'ятають більш ніж 500 років турецького панування над арабським світом на всій величезній території від Аравії на сході до Марокко на Заході, від Індійського океану до Атлантичного. А конфронтація з Ізраїлем може призвести до наслідків, вельми для Туреччини важких...

ВІЙНА СЛІВ

Початок на 25-й стор.

■ Змушений на хвилинку відволіктися від головної теми й пояснити для тих, хто не знає, що відставний підполковник Карнаухов — це професійний провокатор і стукач, якого російські спецслужби укорінили до губернатора Кіровоької області Білих, оскільки той, маючи репутацію ліберала, не користувався їхньою довірою. Стукав підполковник справно, здобув популярність як головний ініціатор і організатор «справи Кіровліс» проти опозиціонера Олексія Навального. Одним словом, людина цей Карнаухов надійна, перевірена, саме на таких «експертах» стоїть і тримається російський телевізор...

■ Думку Карнаухова про коріння слабкості українських спецслужб підтримав інший «експерт», Ігор Коротченко, який точно вказав дату, після якої справи в українських силовиків пішли

Терорист і держава

У чому відмінність між Україною і Росією

дітей, які загинули в результаті штурму школи в Беслані й кожного з 174 заручників, які загинули від газу під час штурму театру на Дубровці.

■ Пам'ять зберігає і брехню російського офіціозу, який у кілька разів зменшував кількість заручників у Беслані, й путінську брехню про те, що на Дубровці «люди загинули не в результаті дії газу, який був нешкідливим, а стали жертвами низки обставин, зневоднення, хронічних захворювань, того, що були змушені довго перебувати в цьому місці».

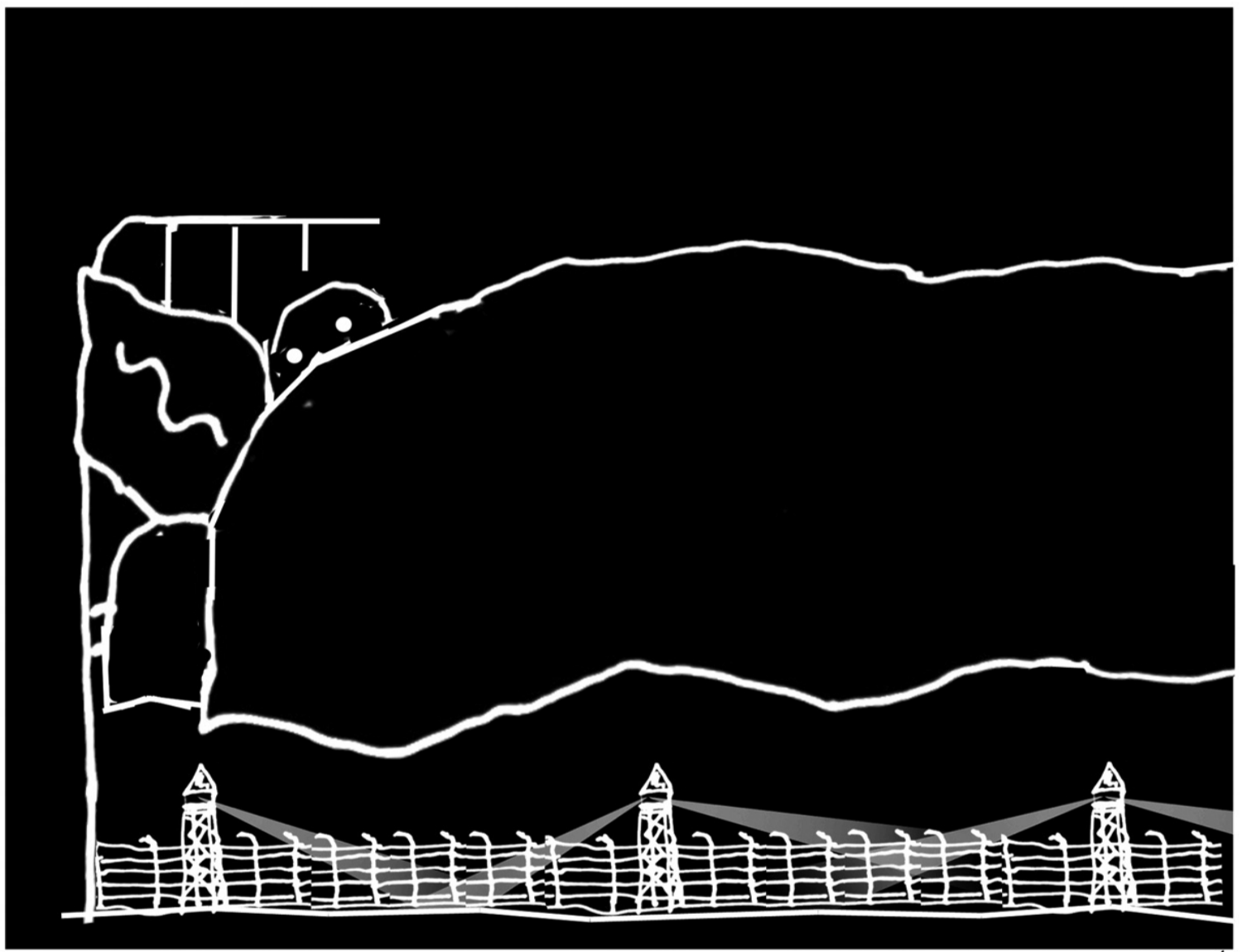
■ Репутація «політолога» Маркова робить будь-яку дискусію з ним непродуктивною. Але теза про «залізне правило не виконувати жодних вимог терористів» дуже часто й дуже багатьма людьми з пристойною репутацією висувається в ролі аксіоми, що змушує в черговий раз заперечити універсальність цього правила.

■ Словом «тероризм» об'єднуються явища настільки різні, що само собою робить вироблення якихось «залізних правил» справою цілком безглуздою. Просто тому, що вони мали б сенс, якби люд-

ського опублікувати звернення про фільм «Земляни» й рекомендувати його «дивитися всім», була виконана. Звернення Зеленського тривало 5 (п'ять) секунд і коштувало збереження життя 13 громадянам України. До речі, американський фільм «Земляни» дійсно вартий уваги і його дійсно варто подивитися всім. Щоправда, краще б це зробили не за наказом терориста.

■ У програмі Соловйова «Вечір» від 22.07.2020 автор програми й «експерти» продовжили потішатися з дій української влади в ситуації теракту в Луцьку, вже

МАЛЮНОК ВІКТОРА БОГОРАДА

шкереберть. «До 2014 року СБУ взаємодіяла з Росією, після 2014-го наше місце зайняли американці, й сталося серйозне зниження професіоналізму», — пояснив «експерт» Коротченко.

■ «Експерт» промовчав про те, що в результаті «взаємодії» українських силовиків з російськими збройні сили України, а також поліція й усі українські спецслужби виявилися в момент окупації Криму й у перший період російської агресії на Донбасі паралізованими, оскільки були буквально напшиговані офіцерами, чия лояльність до російських колег у цій ситуації обернулася зрадою України.

■ Що ж стосується дивовижної «ефективності» російських спецслужб, про яку хором співа-ли Скабеева та її «експерти», то про неї краще запитати в громадських організаціях «Матері Беслана» та «Норд Ост». Саме там можуть поіменно назвати кожного з 314 заручників, зокрема 186

■ Наступного дня, коли вже було відомо, що терорист заарештований, усі заручники, цілі та неушкоджені, звільнені, російська медійна обслуга почала з іще більшою старанністю поливати брудом Україну, її силові структури й особливо Президента.

■ «Політолог» Сергій Марков 22.07.2020 опублікував текст під назвою Failed State, в якому обурювався поведінкою Президента Зеленського.

■ «Усі розуміють, що залізне правило не виконувати жодних вимог терористів дуже важливе й рятує тисячі життів. Усі розуміють, що згода Зеленського виконати вимогу терориста означає, що тепер багато терористів захоплюватимуть заручників і вимагатимуть чогось у Зеленського», — повчально зауважив «політолог» Марков. І завершив свій пасаж звичайної мантрою, що «Україна чекає справжнього господаря, який наведе порядок у країні».

ству протистояла єдина «армія терористів». Луцький терорист Максим Кривош з великими труднощами втискується в загальний ряд між Аль-Каїдою, ісламістським рухом ХАМАС і терористами «ЛДНР», які є маріонетками Кремля. В Ізраїлі досі тривають суперечки з приводу звільнення солдата Гілада Шаліта, за якого ХАМАС вимагав звільнити тисячу двадцять сім в'язнів, зокрема близько 400 терористів, на руках яких була кров громадян Ізраїлю. За даними опитувань близько трьох чвертей ізраїльтян підтримали таку «операцію» з терористами.

■ Максим Кривош — досить дивний терорист, що не заважає йому залишатися терористом і, звісно, не може служити йому виправданням. Його цілком абсурдні вимоги до найвищих посадових осіб, а також глав конфесій України виступити із заявами, що вони є терористами, були цілком закономірно залишені без уваги. А от вимога до Зе-

знаючи те, що ці дії привели до успішного й безкровного звільнення заручників. Російський «експерт» Коц і його колега з України дружно обурювалися тим, що Зеленський говорив з терористом Кривошем, а з ватажками «ДНР» і «ЛНР» говорити відмовляється. Усі вони старанно вдавали, що не розуміють безглуздості розмов з терористами, які є маріонетками Кремля, що, на відміну терориста Кривоша, не в змозі прийняти жодного самостійного рішення.

■ Характерно, що жоден з тих завідників російських ток-шоу, які поливали брудом Україну за її «безпорадність» у протистоянні тероризму, не привітав заручників зі звільненням, а українську владу з успішним завершенням операції. У цьому дуже наочно проявилися відмінності між Україною та Росією. Вони сьогодні в головному: у ставленні до людини та її життя...

Ігор ЯКОВЕНКО, Москва, спеціально для «Дня»

Початок на 25-й стор.

Під час інтерв'ю респондентів просили обрати, з яким з трьох тверджень щодо походження коронавірусу і його поширення у світі вони згодні в більшій мірі.

- ➔ 1. природне виникнення і згодом поширення у світі;
- ➔ 2. штучна розробка в лабораторії, але випадкове поширення у світі;
- ➔ 3. спеціальна розробка і навмисне поширення у світі для зменшення чисельності населення та/або завдання шкоди окремим країнам.

Крім цього, учасники опитування могли назвати свій варіант.

Найбільшою популярністю користувався варіант №3 — майже 37%, мешканців України, що взяли участь в дослідженні, вважають, що коронавірус був «спеціально розроблений і навмисно поширений у світі для зменшення чисельності населення та/чи завдання шкоди окремим країнам». Ще понад 29% респондентів підтримали версію №2 — коронавірус «зроблений штучно у лабораторії, але його поширення у світі було випадковістю». Таким чином, 66% респондентів обрали варіантів, який означає штучне походження коронавірусу. І лише майже 18% (!) обрали варіант, що коронавірус з'явився природним шляхом і потім поширився у світі. (Див. табл.)

Опитування КМІС було проведено методом САТІ (телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера, computer-assisted telephone interview) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Вибірка репрезентативна для дорослого населення (віком 18 років і старше) України. До вибірки не включаються території, які тимчасово не контролюються владою України — АР Крим,

...І шапочки з фольги

	Україна	Захід	Центр	Південь	Схід
Коронавірус з'явився природним шляхом і потім поширився на світ	17.6	16.6	20.8	15.4	15.0
Коронавірус був зроблений штучно у лабораторії, але його поширення у світі було випадковістю	29.3	29.5	29.9	29.0	28.2
Коронавірус був спеціально розроблений і навмисно поширений у світі для зменшення чисельності населення та/чи завдання шкоди окремим країнам	36.7	36.6	37.5	35.2	37.8
Інше	3.7	3.5	2.5	5.8	3.6
Важко сказати	12.5	13.6	9.0	14.5	15.5
Відмова відповідати	0.2	0.2	0.3	0.1	0.0

окремі райони Донецької та Луганської областей. В ході опитування проведено 2000 інтерв'ю.

Статистична похибка вибірки (з ймовірністю

0,95 і з врахуванням дизайну-ефекту 1,1) не перевищує: 2,2% для показників, близьких до 50%, 2,1% — для показників, близьких до 25%,

1,4% — для показників, близьких до 10%.

Така спрямованість суспільної думки не є чимось неочікуваним — в нашому медіаполі важко знайти

публічних осіб чи медіа, які не жонглюють теоріями змови або не ставлять під сумнів небезпеку чи взагалі існування коронавірусу. Кілька громадських організацій та ініціатив намагаються спростувати вигадки про COVID-19, які розповсюджуються в українському інформпросторі, але після вивчення соціологічних даних стосовно думок українців про коронавірусну епідемію складається враження, що битва антифейкових активістів є вже програною.

Звісно, тут можна було б написати «багатолітер» про жовтизну та безвідповідальність вітчизняної журналістики чи низький рівень обізнаності щодо проблеми і взагалі про низький рівень освіти та культури у наших лідерів суспільної думки. Але це не допоможе країні тут і зараз подолати коронавірусну кризу.

«Коронакриза» є лише лакмусом, який виявив багатолітні прорахунки та пробіли в гуманітарних напрямках розвитку суспільства, і без корекції на державному рівні освітньої культурної та медійної політики ми будемо і надалі жити в «середньовічному» суспільстві.

Звісно, коли вже «грянув грим» запізно підвищувати рівень освіченості та відповідальності діючих політиків, експертів та журналістів чи терміново налаштовувати медіаринок таким чином, щоб найбільшою популярністю користувалися якісні та чесні ЗМІ. Втім, якщо ми хочемо бути ефективною, дієздатною державою, треба обов'язково хоча б почати рухатися в цьому напрямку.

Єдине, що може нас втішити — це те, що українці не є «білими воронами» — вірити в теорії змови на сьогодні є «світовим трендом». Але якось це не дуже заспокоює.

...Треба, напевно, чекати зростання ціни на фольгу для головних уборів...

Наталія ІЩЕНКО

ФОТОФАКТ

Світ мистецтва оговтується

У Вашингтоні відчинилася національна галерея мистецтв США

ФОТО РЕЙТЕР

Аліса ПОЛИЩУК, «День»

У понеділок відвідувачів було небагато, але їхня кількість була великою в Національній галереї мистецтв, коли музей став першим великим культурним закладом у Вашингтоні, який вітав публіку всередині, оскільки пандемія закрила популярні музеї міста чотири місяці тому.

Пари пенсіонерів, сім'ї та групи друзів вишикувалися на вулиці у блискучій

спеці, чекаючи півгодини, коли бронзові двері відкриваються та розпочнеться їхнє мистецьке паломництво.

«Галерея — це завжди духовне місце, але це духовне місце, яке має бути наповнене людьми», — сказала директорка музею Кейвін Фельдман після того, як вона привітала маленький натовп відвідувачів.

Дві спеціальні виставки — «Дега в Операх» та «Вірно природі: Живопис під відкритим небом у Європі 1780—1870 років» були

перенесені на осінь. Вони викликали найбільший інтерес, але зали не були переповнені, як це було до припинення роботи, що є прикритим наслідком тривалого карантину.

«Є стара приказка: Життя без мистецтва не має особливого сенсу», — сказала відвідувачка Джун Хамберт з Бетесди, яка разом із чоловіком Річардом була однією з перших, хто побував у галереї після відкриття. Тож бажано світу мистецтва швидшого одужання від коронавірусних рамок.

СИТУАЦІЯ

Дмитро ДЕСЯТЕРИК, «День»

Нерівна всім рівність

Нова ініціатива Міністерства культури загрожує знищити українську кіноіндустрію

Літо для кінематографа — мертвий сезон: ні прем'єр, ні фестивалів. Однак українській кіноспільноті приводів для хвилювання не бракує. Останній з них офіційно називається «Про затвердження Порядку та критеріїв проведення творчого конкурсу (пітчінг), а також порядку прийняття рішення Радою щодо державної підтримки кінематографії про надання державної підтримки в формах, передбачених пунктами 1—3 частини першої статті 7 Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні». Це проєкт наказу Міністерства культури й інформаційної політики.

Найбільш усіх ошелешив розділ «Попередня оцінка кінопроєктів». Точніше, його частина, присвячена оцінці досвіду шукачів фінансування.

«Досвід продюсера та режисера-постановника оцінюються за критеріями, які передбачають наявність у доробку:

- 1) фільму(ів):
 - не менше одного завершеного виробництвом, або такого, що перебуває у виробництві неігрового (документального), просвітницького, анімаційного, авторського фільму, фільму для дитячої аудиторії;
 - не менше двох завершених виробництвом ігрових фільмів для широкої глядацької аудиторії/телефільмів хронометражем не менш ніж 70 хвилин або двох телевізійних серіалів із загальним хронометражем усіх серій не менш ніж 400 хвилин;
- 2) прем'єр(и) в межах конкурсних програм кінофестивалів (акредитованих Міжнародною федерацією асоціацій кінопродюсерів) згідно з переліком, оприлюдненим на офіційному вебсайті Держкіно;
- 3) номінацій(и)/включень(ня) до шорт-листа Американської кіноакадемії/Американської телевізійної академії/Голлівудської асоціації іноземної преси/Європейської кіноакадемії/Британської академії телебачення та кіномистецтва;
- 4) нагород(и) на міжнародних кінофестивалях (акредитованих Міжнародною федерацією асоціацій кінопродюсерів) згідно з переліком, оприлюдненим на офіційному вебсайті Держкіно;
- 5) нагород(и) на міжнародних кінофестивалях (з безперервною історією проведення заходу впродовж останніх 7 років) згідно з переліком, оприлюдненим на офіційному вебсайті Держкіно;
- 6) нагород(и) Американської кіноакадемії/Американської телевізійної академії/Голлівудської асоціації іноземної преси/Європейської кіноакадемії/Британської академії телебачення та кіномистецтва;
- 7) нагород(и) на українських кінофестивалях (з безперервною історією проведення заходу впродовж останніх 7 років) згідно з переліком, оприлюдненим на офіційному вебсайті Держкіно;
- 8) нагород(и) українських кінокритиків;
- 9) нагород(и) Української кіноакадемії;
- 10) фільму, що зібрав понад 100 000 глядачів для фільмів широкої глядацької аудиторії або 50 000 глядачів для авторських фільмів у кінотеатральному прокаті в Україні;
- 11) фільму, що зібрав у кінотеатральному прокаті в Україні не менше ніж 40% кошторисної вартості його виробництва або перевищив її;
- 12) міжнародного комерційного кінотеатрального прокату фільму (не менш ніж у трьох країнах);
- 13) показу фільму/телефільму/телесеріалу в ефірі загальнонаціонального телеканала України, що входить до топ-10 теле-

каналів за рейтингом серед телевізійної аудиторії, оприлюдненому на офіційному вебсайті Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення, або іншого загальнонаціонального телеканала України, або зарубіжного телеканала;

- 14) фільму/телефільму/телесеріалу, який за результатами дослідження телевізійної аудиторії під час трансляції (демонстрації) фільму має показник перегляду від початку до кінця не менше як 30% глядачів;
- 15) поширення фільму/телефільму/телесеріалу на платформах індивідуальної доставки фільмів глядачам за допомогою

Варто додати, що бали за цими критеріями виставлятимуть не експерти, що оцінюють творчий і фінансовий потенціал того того проєкту, а Рада з підтримки кінематографа — через голову експертів і без урахування змісту конкретного проєкту.

У багатьох кінематографістів це викликало паніку. Бо на практиці це означає кінець незалежних, дрібних продюсерів, колосальні труднощі для початкуючих продюсерів і режисерів, монополізацію можливостей в руках обмеженої групи кіностудій і каналів, крах малобюджетного, арт-хаусного кіна. Адже головним інвестором у кіно в нас лишається держава, і тепер кошти від неї стане отримати практично неможливим.

МАЛЮНОК ВІКТОРА БОГОРАДА

телекомунікаційної або інтернет мережі (VOD) доступних в Україні (з кількістю користувачів, які мають підписку, не менше 200 000);

- 16) власного фінансового внеску у виробництво фільму/телефільму/телесеріалу;
- 17) повнометражного фільму будь-якого виду, створеного без залучення державних коштів, який був випущений у широкий прокат/представлений у конкурсній програмі міжнародного кінофестивалю, акредитованого Міжнародною федерацією асоціацій кінопродюсерів та включеного до відповідного переліку кінофестивалів, оприлюдненого на офіційному вебсайті Держкіно / було показано в ефірі телеканала;
- 18) фільмів, на основі українських оригінальних версій яких зарубіжними суб'єктами кінематографії створені фільми, випущені в широкий кінотеатральний прокат».

● «НАВІЩО ЗАКЛАДАТИ БОМБУ ПІД СТОСУНКИ В КІНОІНДУСТРІЇ?»

Ми звернулися по коментар до людини, здатної оцінити нововведення найбільш фахово — колишнього голови Держкіна Пилипа ІЛЛЕНКА.

— Мені здається, що цей проєкт містить певну кількість недопрацювань та недоліків, які носять різний характер — від концептуальних і світоглядних позицій до зауважень техніко-юридичного характеру.

Хотів би звернути увагу на особливо важливі моменти.

Перше — понятійний апарат. Нормативно-правовий акт має містити чіткі визначення. Наприклад, там є визначення «авторський фільм». Але це категорія, що застосовується більше в кінознавстві та є не дуже вдалим варіантом терміна «авторське кіно», запропонованого колись теоретиками кіна. Коли вони про це говорили, то явно не мали на

увазі правничу термінологію. З погляду юриспруденції «авторське кіно» — масло масляне, бо згідно з законом будь-який твір має автора. Тож унесення в нормативний документ таких категорій — хибне рішення, яке призведе до великої кількості конфліктів. Це ж стосується інших визначень. Наприклад, анімаційного фільму як фільму синтетичного мистецтва. Але кіно це в принципі синтетичне мистецтво. А щодо ігрового там так не написано. Тобто логіки явно бракує.

Друге, й це хвилює найбільше — створення так званих рейтингів продюсерів і режисерів. Йдеться про рейтинги фізичних осіб — не компаній чи осіб юридичних. Причому критерії дуже суперечливі. Не зовсім зрозуміло, нащо ці рейтинги взагалі. В законі написано, що при ухваленні рішення про надання державної фінансової підтримки мають бути враховані досвід продюсера й режисера. Це нормально. Але якісь рейтингові списки, які публікуються окремо і є не частиною рішення, а додатковим результатом конкурсу, здаються спробою запровадження якогось маркування, створення нерівних умов. Це навіть порушення прав, гарантованих Конституцією, в 21 статті якої написано про загальну рівність усіх людей. Режисер хоче отримати гроші на фільм. Йому можна дати гроші або відмовити в цьому. На цьому все. Але крім цього тепер йому повісять бирку — що він на стільки-то балів менш талановитий за свого колегу. Ця бирка матиме наслідки. Таке вже в історії було. Так давайте їх ще маркувати жовтими зірками на рукаві. Це якесь «Чорне дзеркало» (антиутопічний серіал про владу й засоби контролю. — Д.Д.) або повернення в минуле, коли якщо ти не член Спілки письменників, то, значить, не письменник. Це дуже небезпечно. Люди просять розглянути їхню заявку, і або профінансувати її, або відмовити. Вони не просять давати публічну оцінку їхньому таланту. Тобто треба визначити, наскільки Валентин ВАСЯНОВИЧ талановитіший за Мирослава СЛАБОШПИЦЬКОГО чи Марину ВРОДА — за Марину СТЕПАНСЬКУ. Навіщо закладати таку бомбу під стосунки в кіноіндустрію? Досвід можна враховувати інакше.

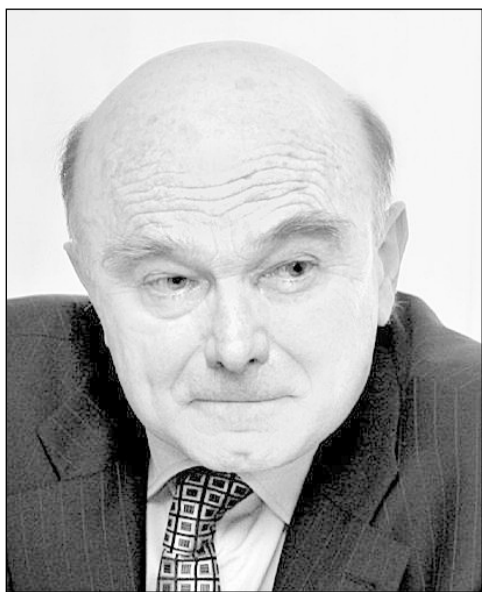
Так само цікаво, чому ці рейтинги формуються з даних лише за останні 5 років. Таке враження, що спеціально хочуть когось відрізати від коштів. Що, 5 років тому в нас у кіні зовсім нічого не було? Чи якщо раніше людина отримала нагороду на Каннському фестивалі, її талант за 5 років прокис? Тобто, наприклад, каннські перемоги Вроди або Слабошпицького не будуть враховані. Режисер може знімати один фільм раз на 6—7 років, адже це буває дуже непросто. Щоправда, як виняток, вказано, якщо людина хворіла чи була на виборній посаді, то тоді ще 3 роки враховують. Я дуже перепрошую, а якщо людина сиділа в російській тюрмі 5 років? Або воввала в АТО? У нас війна вже трає 6 років. Про це свідомо забувають.

І ще питання практичного характеру: а якщо в фільмі більш ніж один продюсер чи режисер? Як ділити ці бали? А іноземним режисерам і продюсерам теж складатимемо рейтинги? Вони сильно цьому зрадіють?

Це дуже нагадує довгу неприємну історію, від якої важко позбавитися, бо рейтинги використовуватимуться маніпулятивно, їх не можна оскаржити.

Не розумію головного: причини такої глобальної зміни правил. Що не так у старих? Пояснювальна записка до проєкту відповіді не дає. Адже зміни стосуються не лише оцінки досвіду режисерів, а й розвал системи балансів, що трималася на окремій оцінці експертних комісій і окремій оцінці Ради. З такими нововведеннями експерти взагалі не гратимуть жодної ролі, а Рада, як ми побачили за останній рік, може поступатися тиску — так сталося, коли вона незаконно скасувала результати 11 конкурсного відбору.

Слід ще додати, що громадське обговорення нового наказу триватиме до 27 липня.

Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ

Мій колега по Інституту історії України НАНУ С. Віднянський попросив поділитися з читачами газети «День» враженнями від книжки про Августина Волошина, щойно опублікованої в серії політичних портретів, які Парламентське видавництво ось уже третій рік презентує українському читачеві. Я прийняв пропозицію з вдячністю, тому що історія карпатоукраїнського народу мене захоплює і хвилює. Упродовж тисячі років він був відрізаний від основного масиву українських етнічних земель, але зберігав з усіма нами культурні, звичаєві та психічні зв'язки. Автохтонних жителів Закарпаття називали рутенами, русинами, руснаками, але вони завжди були українцями. Власне, це ми стали українцями тільки в XIX ст., щоб відмежуватися від імперського народу, який привласнив нашу самоназву — русів, руських. Спільний для всіх нащадків середньовічної держави з центром у Києві корінь «рус» закарпатці зберігали довше, ніж галичани і наддніпрянці.

Уперше я познайомився із Закарпаттям влітку 1968 р., коли ЦК КПРС влаштував свято дружби народів, яке проходило в форматі зустрічей «знатних людей» союзних республік з мешканцями міст і сіл цієї багатонаціональної області. Мабуть, я потрапив в цю делегацію як представник української академічної молоді, оскільки не володів зовнішніми ознаками «знатності». Тепер здогадуюсь, що це свято — з митингами, концертами, доповідями й почесним ескортом мотоциклістів — було задумане як матеріалізація свіжого на той час ідеологічного конструкту, який позиціонував всю сукупність громадян СРСР як «нову історичну спільноту» — вищу від народностей і націй. Не думаю, що задум виправдався, тому що закарпатські селяни дивилися на туркмена або якута у складі нашої делегації як на марсіанина. Однак у мене на все життя залишилися чудові враження, пов'язані з людьми, історією, культурою і природою Закарпаття.

Залишилися й відчуття глибокого незадоволення. «Знатні люди» були вражені й захоплені, але звичайні люди з Великої України мало знали, та й тепер мало знають про своїх великих співвітчизників за Карпатськими горами. М. Вегеш і С. Віднянський стверджують, що ім'я Августина Волошина закарбоване у назвах вулиць і площ, помертво він нагороджений званням Героя України, в Ужгороді споруджений йому пам'ятник як президенту Карпато-Української держави, ім'я його носить Карпатський університет. Однак одночасно вони зазначають, що по цей бік Карпат ім'я А. Волошина мало що говорить пересічній людині (ст. 12 рецензованої книги).

Августин Волошин закінчив своє земне життя на 72-му році в московській в'язниці Бутирка, будучи незаконно вивезеним із щойно «звільненої» Червоною армією Праги. Радянська історіографія прирєкла його на забуття як «українського буржуазного націоналіста». Присвячена йому досить велика західна історіографія була ув'язнена у спецсховищах радянських наукових бібліотек. В Україні перші публікації про А. Волошина, у тому числі С. Віднянського, з'явилися лише в 1990 р. Проте за три наступних десятиліття українські історики, педагоги й філологи опублікували близько двох тисяч наукових і науково-популярних праць, в яких простежується життєвий шлях і багатогранна спадщина «батька карпатоукраїнської нації», як називають Волошина на Закарпатті. Авторами доволі істотної кількості цих публікацій є С. Віднянський та його учень М. Вегеш. Книга, опублікована Парламентським видав-

Президент Карпатської України

Вийшла друком книжка М. Вегеша та С. Віднянського про Августина Волошина

ництвом, підсумовує всі попередні напрацювання про А. Волошина.

Історія Закарпаття першої половини XX ст. нерозривно пов'язана з ім'ям цієї людини. Сам він добре розумів значення своєї діяльності в утвердженні етнічної самобутності карпатоукраїнців. У 1934 році, коли відзначався 60-й ювілей, одностайно назвали його батьком нації. Відгукуючись на таке визначення у непрямої формі, він зазначив: «Народ наш вже сміло признаєся: я Русин, я Українець, в кожному кутику знають, чи ми сини, куди належить наша нація» (ст. 145).

Розуміючи, наскільки пов'язані життя і діяльність Августина Волошина з його народом, автори присвятили перший з десяти розділів своєї книжки тисячолітній історії Закарпаття. Розділ «Земля без імені» — батьківщина майбутнього президента Карпатської України — за обсягом найбільший в книзі. Чому «Земля без імені»? Два десятиліття (з 1919 по 1938 рр.) територія карпатоукраїнського народу перебувала в кордонах Чехословаччини, від 1945 року — в кордонах радянської України. Для киян вона перебувала за Карпатами, і тому її назвали Закарпатською Україною, для пражан — перед Карпатами, а звідси й назва — Підкарпатська Русь. У 903 році одна з гілок білих хорватів, від якої походили карпаторусини, потрапила в залежність від кочових мадярських племен. Відтоді, якщо не зважати на короткий період перебування в Давній Русі, Закарпаття знаходилося в межах і в тіні Угорської держави.

Автори переконливо твердять, що розтягнуте на ціле тисячоліття панування іноземців призводило до економічної руїни, духов-

ної темноти, морального приниження й організаційної безпорадності карпатоукраїнців. Угорці звикли до привілейованого становища в поділеній між ними і австрійцями клаптиковій Дунайській монархії. Майже половину населення угорської частини цієї держави становили немадярські етнічні групи і національні меншини — переважно слов'янські. Карпатські русини перебували в особливо тяжкому становищі. Коли виникла можливість еміграції, понад 300 тис. селян з Австро-Угорщини врятувалися від аграрного перенаселення втечею за океан. Карпатоукраїнська діаспора в США напередодні Першої світової війни стала досить впливовою.

Угорщина прогала в XX ст. дві світові війни, зазнала великих територіальних втрат, і тепер її етнічна територія істотно більша, ніж площа, окреслена державним кордоном. Будь-який уряд в Будапешті мусить відчувати хворобливу стурбованість свого суспільства становищем співвітчизників у сусідніх країнах. Угорщина — член Північноатлантичного альянсу, де основні питання розв'язуються консенсусом, тим часом як Україна хоче вступати в НАТО. Отже, Угорщина має можливість шантажем домагатися максимуму прав для своєї етнічної меншини на Закарпатті. Хай їйому грець, беріть максимум! Однак громадяни України мусять знати, якому асиміляційному тиску й економічному виснаженню піддавалися карпатоукраїнці правлячими колами Угорської держави, особливо в XIX — XX ст. Автор цієї книги повною мірою враховують цей суспільний запит.

Коли розпалася Австро-Угорщина, всенародний з'їзд карпатських русинів у Хус-

ті висловив одностайне бажання воз'єднатися з Україною. Однак історичні обставини виявилися несприятливими, і з ініціативи американської діаспори русинів Антанта у вересні 1919 року приєднала Закарпатську Україну до Чехословаччини. Ця країна репрезентувала себе як унітарна президентсько-парламентська республіка у складі Богемії, Моравії, Сілезії, Словаччини і Підкарпатської Русі, причому тільки останньому регіону, згідно з підписаним у Сен-Жермені договором, надавалися найширші права самоврядної території, включаючи автономний сойм з юрисдикцією у питаннях мови, освіти, релігії та місцевого самоврядування. Виявилось, однак, що чеські урядовці так і не надали автономію русинам, щоб не створювати прецедент для інших національних меншин. Проте становлення Підкарпатської Русі в демократичній Чехословаччині було не порівнянно кращим, ніж в Угорщині. Ілюструючи цю думку, автори спираються на судження Ореста Субтельного, який спромігся одним реченням показати різницю: «Чеський уряд у свої населені українцями території вкладав більше коштів, ніж вилучав» (ст. 53).

Наступні розділи книжки присвячені аналізу діяльності Августина Волошина — спочатку за часів Угорського королівства, а потім у Чехословацькій республіці. Розповідаючи про перші роки релігійної і громадсько-політичної діяльності свого героя, автори підкреслюють, що основи його патріотичного світогляду формувалися в родині. Він народився в сім'ї греко-католицького священника. На відміну від майже повністю змадяризованих родин національної (переважно релігійної) інтелігенції, в його сім'ї трималися руської мови і звичаїв.

Працюючи викладачем, а з 1912 року — директором Ужгородської вчительської семінарії, А. Волошин забезпечив учнів народних шкіл і студентів вчительських семінарій найголовнішими підручниками й посібниками. Його першим підручник «Граматика карпато-русської мови» з'явився в 1899 році, коли автору виповнилося тільки 25 років. Остання навчальна праця «Педагогічна методологія» побачила світ у 1943 році. Всього в його доробку виявилось 42 підручники.

Товариство Св. Василя Великого, засноване ще в XIX ст. Олександром Духновичем, було перетворено Волошином на акціонерну компанію «Уніо» з книгарнею і друкарнею, в якій публікація навчальної літератури була поставлена на потік. З'явилися в цій друкарні й повісті, оповідання, п'єси, вірші Волошина, частіше за все — під псевдонімами.

Відзначаючи громадсько-політичні здобутки великого просвітника в угорський період, автори наводять авторитетні судження визначного карпатознавця Олекси Мишанича: «Оборона кирилиці від угорського шовіністичного наступу — одна з великих заслуг А. Волошина перед своїм народом. Він не побоявся на всіх рівнях виступати проти тих священників, єпископів і представників влади Будапешта, які намагалися запровадити на Закарпатті богослужіння угорською мовою і руські книжки друкувати латинським алфавітом» (ст. 129).

У травні 1920 р. А. Волошин заснував товариство «Просвіта», яке відіграло виняткову роль в утвердженні національної самосвідомості карпатоукраїнського народу. У редакційній газеті «Свобода» великий просвітник закликав: «Наш синьо-жовтий прапор є символом наших найсвятіших ідей, наших найглибших засад і почувань, нашою програмою... Не позволь нікому, щоби вороги зневажали його! Не забудьте, що вороги прапора суть ворогами самого народу!» (ст. 154).

Газета «Свобода» впродовж всього періоду існування давала правдиву інформацію про становище в радянській Україні: голод початку 1920-х рр., голодомор 1932-1933 рр., ленінсько-сталінські репресії. Редакції газети доводилося постійно полемізувати з комуністичною пресою, яка поширювалася на Закарпатті завдяки фінансовим впливам радянського уряду. Вождь закарпатських комуністів О. Борканюк безуспішно доводив, що інформація про голод і репресії — це вигадки А. Волошина.

Найбільш істотним важелем в утвердженні національної ідентичності карпатоукраїнців були установи «Просвіти», поширювані Волошином по всьому краю. У 1935 році «Просвіта»

налічувала 10 філій, 235 читалень, 135 театральних гуртків, 44 спортивно-молодіжні організації. Загальний наклад виданих нею книжок дійшов до півмільйона.

У просвітницькій діяльності А. Волошин спирався на вчителів. Із цією метою він заснував у 1930 році «Учительську громаду», яка виступила з таким меморандумом: «Ми, підкарпатські українці, політично залишаємося вірними громадянами ЧСР, але ніколи не перестали і не перестанемо проголошувати нашу культурно-національну і етнографічну єдність з цілим українським народом» (ст. 157).

Висвітлюючи напрями діяльності цієї непересічної людини, М. Вегеш і С. Віднянський не забувають зазначити, що А. Волошин був і талановитим бізнесменом: організатором і керівником крайового кооперативного союзу, директором Підкарпатського банку, засновником десятків різноманітних підприємств. Однак вершиною діяльності А. Волошина була політична боротьба. Ухилитися від неї в складній міжвоєнній ситуації було неможливо. Завдяки підтримці співвітчизників він досяг у політиці важливих результатів: у 1924 році став організатором Християнсько-народної партії, в другій половині 1920-х рр. представляв інтереси карпатоукраїнців у чеському парламенті, після здобуття автономії краю працював на посаді прем'єр-міністра, з 1939 року став почесним головою Українського національного об'єднання.

30 вересня 1938 року голови урядів Німеччини, Італії, Великої Британії і Франції змусили в Мюнхені Чехословаччину віддати Німеччині Судетську область і в тримісячний строк задовольнити вимоги польської й угорської національних меншин. 5 жовтня президент Чехословаччини пішов у відставку, після чого Словаччина, а вслід за нею Підкарпатська Русь проголосили автономію. Прага затвердила її, бо відповідні переговори ішли вже кілька років. Чехословаччина стала Чехо-Словаччиною.

Перший уряд автономного краю очолив голова партії русофілів А. Бродій. Однак він проіснував лише два тижні. Виявилося, що Бродій був агентом угорських спецслужб під псевдо Берталон. 26 жовтня уряд очолив голова партії українофілів А. Волошин, який вже 25 листопада видав розпорядження про запровадження української мови як державної, а наприкінці грудня дозволив уживати поряд з назвою «Підкарпатська Русь» і назву «Карпатська Україна».

За рішенням Віденського арбітражу, Карпатська Україна змуслена була передати Угорщині 12 відсотків своєї території з найбільшими містами — Ужгородом, Мукачевим і Береговим. Столицю довелося перебазувати в Хуст. Далі події розвивалися в прискореному темпі. 6 березня 1939 року А. Гітлер вирішив остаточно ліквідувати Чехо-Словаччину. Чеські регіони приєдналися до Третього райху, Словаччина отримувала примарну незалежність, а Карпатську Україну Німеччина дозволила окупувати Угорщині. Такою була плата нацистів за союз з Угорщиною у війні, що називалася.

Дізнавшись, що Словаччина стає незалежною державою, А. Волошин проголосив 14 березня самостійність Карпатської України. Наступного дня в Хусті зібрався всенародно обраний у лютому 1939 р. Соїм, який затвердив Волошина президентом. Однак угорська армія вже почала окупацію краю, якій не могли протистояти нечисленні загони Карпатської січі. М. Вегеш і С. Віднянський справедливо вказують, що початок Другої світової війни варто пов'язувати не з нападом Німеччини на Польщу у вересні 1939 року, а з нападом 40-тисячної угорської армії на Карпатську Україну. Це був перший збройний конфлікт в Європі після завершення попередньої світової війни.

До арешту працівниками радянської служби СМЕРШ А. Волошин жив у Празі й працював в українському вільному університеті. У квітні 1945 року він став його ректором.

У двох останніх розділах книги М. Вегеша і С. Віднянського Августин Волошин фігурує в спогадах сучасників, в усній народній творчості й у художній літературі.

Ця книжка є найбільш повним виданням, присвяченим життю і діяльності батька карпатоукраїнського народу. Людини, яка заслужила усім своїм життям увійти в національну пам'ять українського народу.

Фундамент державності

Вийшла друком книжка Олексія Курінного «Імплементация права на політичне самовизначення до сучасної правової системи України (XX — початок XXI ст.)»

ПАМ'ЯТЬ

Якщо Україна прагне, щоб її голос був почутий на світовій арені, то, вочевидь, має говорити зрозумілою мовою. Відповідно, роль правового аспекту для розповіді про становлення нашої держави складно переоцінити, адже відомо, яке значення поняття «закон», «права людини, народів» мають у західному світі. Це надає особливої ваги книжці «Імплементация права на політичне самовизначення до сучасної правової системи України (XX — початок XXI ст.)» політолога, юриста, експерта з розвитку української мови, старшого викладача кафедри міжнародного та європейського права НаУКМА, громадського діяча родом з Бахмута Олексія Курінного.

У першому розділі книжки розглянуто самовизначення українського народу протягом 1917—1920 років у Російській імперії (згадано і про Кубанську Народну Республіку) й Австро-Угорщині. Щодо радянського періоду, зокрема, значна увага приділена Донецько-Криворізькій республіці та її нелегітимності. Третя частина книжки охоплює розбудову незалежної України в 1989—1991 роках, внутрішнє політичне самовизначення корінних народів і національних меншин в Україні в 1991—2014 роках та модифікацію й розвиток доктрини внутрішнього політичного самовизначення в Україні в контексті російської агресії.

Ця книжка — результат багаторічної праці автора, яку, втім, йому самому завершити, на превеликий жаль, не вдалося. У вересні 2017 року Олексій Курінний трагічно загинув. Завдяки рідним, друзям, знайомим, праця на важливу для українців тему таки побачила світ, ставши водночас і втіленням пам'яті про автора. «День» поговорив з одним із редакторів цієї книжки — доцентом кафедри загальнонаукового правовознавства та публічного права НаУКМА, другом та однокурсником Олексія Курінного, Євгеном Зверевим.

● «МАКСИМАЛЬНО ЗБЕРЕГТИ ТЕ, ЩО Є»
— Чи могли б ви розказати історію появи цієї книжки друком?

— Це мала бути дисертація Олексія Курінного. Склалося так, що він, на жаль, не встиг її дописати й захистити. Після всіх цих трагічних подій, до мене звернувся один викладач, який тут уже не працює, і батько Олексія, просивши, щоб я науково відредагував матеріали, які він написав. Я не мав підстав відмовити й вирішив над цим працювати. Взяв матеріали, почав їх перевіряти науково, всі джерела. В мене було два варіанти: або дописати це за нього (чого я не став робити з двох причин: по-перше, ця тема не входить до кола моїх наукових інтересів, я не відчував достатньої фаховості, щоб повністю дописувати роботу; по-друге, я далеко не завжди і в усьому з Олексієм погоджувався, ми досить часто мали світоглядні суперечки, які, однак, ніколи не затьмарювали нашої дружби), або максимально зберегти те, що є (і саме це я поставив собі за завдання). А було досить багато в тій частині, що потрапила мені в руки.

І ще досить багато туди додав його батько, саме тому в цій книжці є два редактори — батько Олексія, Віктор Олексійович, і я. Тому що після того як я уже сформував повністю цей текст, як я його хотів оформити, Віктор Олексійович ще подавав певні джерела, літературу, яку він зумів здобути з розбитого комп'ютера, що лишився після аварії. Він витратив багато матеріальних і нематеріальних зусиль на те, щоб відновити інформацію, і за це йому варто дуже і щиро подякувати.

Видано книжку завдяки пожертвам Фондації українського Голодомору-геноциду США, президент фондації — пан Микола Кочерга. Цим питанням вже займався не я, а Віктор Олексійович, він говорив з Миколою Кочергою, і до цього процесу ще долучилася Мирослава Михайлівна Антонович, наша з Олексієм викладачка, яка дуже переймалася і переймається цим виданням, на кафедрі якої Олексій працював. Вона, до речі, написала післямову до цієї книжки. Йй я також хочу щиро подякувати за неопіненну допомогу.

● ПРАВОВИЙ ПІДХІД ЗАКЛАДАЄ ПІДВАЛИНИ

— Часто коли порушують питання про самовизначення українців, більше уваги звертають на культурний аспект... Якою, на вашу думку, є роль правового підходу для вивчення такого важливого для українців питання?

— Мені здається, це підвалини, це закладає фундамент. Я завжди вчу своїх студентів і мене так мої викладачі вчили, що не треба боритися з наслідками, треба передусім зрозуміти причини, фундамент чогось. І саме це він і намагався збагнути — чому саме таке населення на таких територіях, як воно розвивалося, які в нас є національні меншини, що з ними відбувалося. А якщо усвідомити цю основу, тоді можна зрозуміти, чому так відбувалося, а головне — робити прогнози наперед. Бо це, мені здається, головне завдання науковця — показати, що може бути за різних умов, вміти робити обґрунтовані прогнози. І це, як на мене, було його метою.

— Як Олексій Курінний обрав цю тему?

— Точно я не знаю. Ми, хай як це дивно, ніколи з ним про це не говорили. Єдине, що я знаю — це те, що він цікавився такими питаннями досить давно. Ще на студентській лаві з-поміж його найулюбленіших дисциплін була історія, передусім — історія України, історія розвитку української державності, а також українського права. Думаю, корені його зацікавленості саме цією темою варто шукати десь у цей період. Далі він поспідовно все це розвивав різними способами.

● ЛЕГІТИМНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ З ПРАВОВОГО ПОГЛЯДУ

— У книжці охоплено період від Центральної Ради до наших днів. Чому, на вашу думку, Олексій Курінний не захопив і XIX століття?

— Мені здається, причина в тому, що саме ці події, які він описує у цій книзі, заклали основи того, що ми маємо зараз, наприклад, чому в нас у державі настільки різне населення. І він намагався побачити ті основи, які спричинили цю ситуацію: хто звідки приїхав, чому, як змінилося населення, як відбувалася взаємодія. Звичайно, тут є багато чого досліджувати, і це досить цікаво. Як я зрозумів, Олексій у книзі пропагує думку, що в цьому і є цінність нашої держави — що українці різні, що тут є різні народи, ми маємо різні традиції. Мені здається, що ця думка в нього з'явилася, оскільки він багато їздив світом, брав участь у різних проектах і бачив, наскільки цінним є людство в своїй багатоманітності.

— Які ключові тези праці Олексія Курінного?

— Головна його теза — це те, що українське самовизначення було легітимним з правової точки зору, а не лише з історичної. Аргументи на користь цієї легітимності автор наводить у поєднанні з глибоким історичним аналізом подій XX — початку XXI століть. Крім того, він приділяє багато уваги питанням прав інших національностей, крім української, які жили і живуть на сучасній території України, досить глибоко аналізуючи їхній правовий статус.

● РІДКІСНІ НАУКОВІ ДЖЕРЕЛА

— У чому ще цінність цього видання?

— Олексій у цій праці зібрав багато літератури, яку складно знайти. Ще до того, як працювати в Могилянці, я вчився в Центральноросійському університеті в Будапешті. Одного разу Олексій до мене приїхав, і я завів його в бібліотеку цього університету. Його не можна було звідти витягнути, чимало з джерел він знайшов, зокрема, там. Адже ця бібліотека відома ще й тим, що там зберігається досить багато діаспорної літератури, тієї, яка видавалася в радянські часи та якої немає в наших бібліотеках — з Німеччини, Америки, Канади, Швейцарії, Іспанії. І він це все обробив. Звичайно, далеко не все, що він там прочитав, знайшло своє відображення тут. Але як мінімум це подано концентровано. І ті, хто буде далі розвивати цю тему політичного самовизначення, національних меншин, про яку писав Олексій, багато чого знайдуть у цій книжці.

Він дуже активно займався мапами, тому в цій книжці їх дуже багато. Наскільки я знаю, він і своїх студентів спонукав малювати мапи, бо ж він й історичні дисципліни викладав. А мапа цінна своєю наочністю. Це прийом, який застосовується багатьма науковцями й педагогами.

Це якісна праця людини, яка любила те, що робить, і яка хотіла це показати. Склалося так, що трохи не встигла, тож потрібно було їй допомогти. Сподіваюсь, якби він був живий, то залишився б задоволений.

Підготувала Марія ЧАДЮК, «День»

ДОВКІЛЛЯ

Людмила СТУПЧУК
Фото Оксани РАЛДУГІНОЇ

Нічна чапля

**Квак
виходить
на полювання
у сутінках**

Квак звичайний — птах із великої родини чаплевих. Чотири його підвиди зустрічаються в усьому світі, хіба окрім Австралії. Замість нього там мешкає його родич квак каледонський. Європейські кваки відлітають зимувати в Африку, північноамериканські — у Південну Америку, азійські й ті з європейських і американських, які гніздяться на півночі свого ареалу, зимують на півдні свого континенту.

Фахівці розповідають, що якось у вісімдесятих роках минулого століття група кваків з Північної Америки заснувала гніздову колонію у Великобританії, де їх раніше ніколи не було. І тепер їхні нащадки, яким це припало до вподоби, щороку літають туди гніздитися.

В Україні квак — це гніздовий, перелітний, а подекуди і зимуючий вид. Він гніздиться у лісостеповій і степовій зонах, а зимує в пониззях Дунаю та Дністра. У міграційний період птах часом трапляється й на деяких інших територіях, — розповідає біологиня Марія САВЧУК.

НАЗВА ПТАХА ВІДОБРАЖАЄ ЙОГО ГОЛОС

Українську назву квак отримав завдяки своєму голосу. Квака часом називають нічною чаплею, за аналогією з англійською та німецькою назвами, але головним чином через те, що він полює здебільшого у сутінках.

Активні вранці і ввечері, вдень птахи не порушно сидять на гілці. Під час гніздування, звісно, вони активні і вдень, тоді не можна інакше.

Якщо вдень від квака слова не почуєш, то ввечері він залюбки починає спілкуватися характерними хрипливими квакаючими звуками з такими ж, як і сам, кваками чи іншими чаплями. Його голосний басовитий голос, який ми передаємо як «квак» нерідко можна почути літніми вечорами у місцях колоній чапель. При небезпеці ж птахи видають високий звук, дещо схожий на нявкання кішки.

Завдяки звуконаслідуванню (ономатопеї) ми створюємо у мові якесь слово, яке б відобразило потрібний нам звук. Наприклад, квак, грук, стук, плеск, хрюк. Багато назв птахів також зводяться до якогось слова, що мало б відобразити їхній голос у розумінні людини. З часом ці слова дуже змінювались і зазвичай набували інших — народних — пояснень. На Фолклендських островах, наприклад, птаха називають «кварк», схоже і в інших місцевостях.

ВИДНО ПАНА ПО ХАЛЯВАХ

Самець і самка мають майже однакове біло-сіре оперення, чорний дзьоб. Від інших представників свого виду вони відрізняються коротшою шиєю і коротшими ногами, а також більш потужним дзьобом. Ноги у птахів здебільшого забарвлені в жовтаво-зеленуватий колір і тільки в шлюбний сезон стають яскравими — рожевими чи червоними.

Як це і заведено у птахів, під час шлюбного періоду вони причепурюються: у самців на потилиці відростають білі довгі пір'їни і з'являється зелена шапочка. Додайте до цього чорний дзьоб, ноги з довгими пальцями, червоні або рожеві. Чи ж можна на такого красеня не звернути увагу? Парні птахи вітаються одне з одним, ніжно клацаючи дзьобиками і турботливо розчісуючи одне одному пір'ячко.

Обравши пару, кваки, як і всі порядні птахи, починають перейматися створенням гнізда. Самець з кількох гілочок будує основу гнізда, а обравши самку, пропонує їй продовжити цю роботу. Згодом на них чекають турботи з висиджування і виховання малечі. Саме у

цей період вони проявляють свою активність і вдень, і вночі. Гніздяться кваки найчастіше поблизу заростів, що ростуть біля водоймищ, на узліссі або й у самому лісі — на деревах чи в густих чагарниках. Гніздуються вони переважно колоніями, часто разом з іншими родичами-чаплями.

Такі колонії, повідомляють дослідники, бува, нараховують до тисячі пар. Найбільша з відомих колоній кваків виявлена у Вірджинії, США. Вона нараховувала аж тисячу двісті пар птахів. Якщо ж колонія знаходиться далеко від людського поселення, то птахи, трапляється, гніздяться навіть в очереті.

КВАКИ ЧУДОВО БАЧАТЬ У ТЕМРЯВІ

Неспішно крокуючи по мілководдю, кваки вишуковують поживу. А оскільки птахи прекрасно бачать і в сутінках, і в темряві, то знаходять її досить легко.

Харчуються кваки переважно невеликою рибою, жабами, водним комахами та їхніми личинками. На відміну від сірої чаплі квак ло-

вить дрібну рибку, плаваючи по воді, а спритно лазячи по стеблах очерету, знаходить поживу для сімейства і там. Кваки, хоч і досить компанійські птахи, проте полюють зазвичай поодинокі.

Під час полювання кваки, як і всі чаплі, тримають крила розпростергми над водою, адже в тінні крил птахам легше помітити здобич. Під час риболовли птахи користуються цікавим методом: вони кидають на поверхню води шматочок їжі чи власну пір'їну і чекають, коли на цю вудочку клоне якась рибка.

У разі потреби додаткового харчування вони полюють і на суші — на павуків, інших комах, дрібних гризунів. А ще помітили, що кваки дуже люблять полювати на рисових полях.

Вони не лише моторні, а й тривалі у польоті. Це дуже допомагає птахам і під час перельотів до місць годівлі, що віддалені від гнізда, трапляється, на значну відстань. Та й у період сезонних міграцій це має неабияке значення.

ПТАХАМ ЗАГРОЖУЄ ЗНИЩЕННЯ І ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ

Світова популяція кваків у світі більш-менш стабільна, — вважають орнітологи. — Але точна їх кількість не відома.

Розширення сільськогосподарських територій, зокрема, рибних ставків, а також парків зі старими деревами, сприяють збільшенню птахів, що гніздяться. У багатьох європейських країнах кваків охороняють, а в Білорусі, зокрема, вони занесені до Червоної книги.

А ще зовсім недавно, у першій половині двадцятого століття, вони були на межі зникнення через свої чарівні білі пір'їни, якими було модно прикрашати не лише жіночі, але й чоловічі капелюшки. Заради моди вбивали велику кількість птахів, і лише зі зміною моди масове полювання за пір'їнами закінчилося.

І хоча квак к перебуває під захистом Бернської конвенції та Директиви ЄС про охорону диких птахів, існує низка загроз його існуванню і розмноженню, як-от масове знищення заплавних лісів та луків шляхом вирубки чи забудови, знищення старих та великих дерев біля річок, забруднення водно-болотних угідь сміттям та хімікатами.

На думку екологів, для збереження виду необхідна насамперед сувора охорона водно-болотних угідь, заборона забудови та комерційного використання берегів річок.

ЩОДЕННА
ВСЕУКРАЇНЬСЬКА
ГАЗЕТА

день

Наша адреса: 03115, Україна, м. Київ, проспект Перемоги, 121Д, в Інтернеті: <http://www.day.kyiv.ua>; <http://incognita.day.kyiv.ua>

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «УКРАЇНЬСЬКА ПРЕС-ГРУПА»

Видається з вересня 1996 року.
Свідчення про перереєстрацію
КВ № 21447-11247 ПР від 27 липня 2015 р.

Головний редактор
Лариса ІВШИНА
e-mail: chedit@day.kiev.ua
(044) 303-96-25; 303-96-26 —
приймальня головного редактора
Заступник головного редактора:
Ганна ШЕРЕМЕТ,
e-mail: christin@day.kiev.ua

Директор ТОВ «Українська прес-група» —
Вікторія ВОРОБІЮВА,
e-mail: direction@day.kiev.ua
(044) 303-96-70, факс: (044) 303-94-20

Редактор web-редакції — Валентин ТОРБА,
e-mail: valentin.torba@ukr.net

Відповідальний секретар Алла БОБЕР,
e-mail: serg@day.kiev.ua

Більд-редактор — Микола ТИМЧЕНКО,
e-mail: bild@day.kiev.ua

Рекламне агентство —
e-mail: reclama@day.kiev.ua;
(044) 303-96-20

Агентство маркетингу —
(044) 303-96-21

Редактор відділу кормережі
Ольга ХАРЧЕНКО, day_cornet@ukr.net

Відділ реалізації газети:
e-mail: amir@day.kiev.ua;
(044) 303-96-23

Передплатний індекс:
щоденний випуск — 40255 (укр.),
п'ятничний випуск — 40659 (укр.),
для підприємств
і організацій — 98060 (укр.)

ТОВ «Українська
прес-група», код 24249388,

АТ «Райффайзен
Банк Аваль»

МФО 380805

П/р UA3238080500000026007478064

Матеріали, надруковані в газеті «День», є власністю видавця, захищені міжнародним і українським законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних назв та інших відомостей несуть автори публікацій, а рекламної інформації — рекламодавець. Редакція не листується з читачами. Редакція може не поділяти точку зору автора. Рукописи не повертаються і не рецензуються. Редакція залишає за собою право редагувати матеріали. При використанні наших публікацій посилання на газету обов'язкове. Матеріали зі знаком © публікуються на правах реклами або ідмж-інформації. © «День».

Віддруковано в друкарні ТОВ «МЕГА-ПОЛІГРАФ»,
м. Київ, вул. Марка Вовчка, 12/14 (Зам. № 78600)
у друкарні Видавничого дому
«Високий Замок», м. Львів (Зам. № 440)
Номер підготовлено до друку 0 18.00
Наклад газети — 90 000 прим.
Ціна договірна

